ACADEMIA ROMÂNĂ

"SOLIDARITATEA" REVANŞA POLONEZĂ

INSTITUTUL NAŢIONAL
PENTRU STUDIUL TOTALITARISMULUI

INSTITUTUL NAŢIONAL PENTRU STUDIUL TOTALITARISMULUI

COLECŢIA DEZBATERI

„SOLIDARITATEA”
REVANŞA POLONEZĂ

INSTITUTUL NAŢIONAL PENTRU STUDIUL TOTALITARISMULUI

Str. Arh. Grigore Cerchez nr. 16, Sector 1, Bucureşti 011876
Tel: 230 69 92; 230 61 14; Fax: 230 76 82;
E-mail: inst.academia@gmail.com
http://www.totalitarism.ro/

CARTEA
A APĂRUT CU SPRIJINUL

ADMINISTRAŢIEI FONDULUI CULTURAL NAŢIONAL

„SOLIDARITATEA”
REVANŞA POLONEZĂ

Ediţie îngrijită de Felician Duică

Cuvânt înainte de Radu Ciuceanu

INSTITUTUL NAŢIONAL PENTRU STUDIUL TOTALITARISMULUI
Bucureşti
2007

Transcrierea înregistrării: Felician Duică
Redactor: Alexandru-Murad Mironov
Machetare computerizată: Mihaela Maria Gavrilescu
Coperta 1: Demonstraţie cu prilejul aniversării „Solidarităţii", Varşovia, 31 august 1996, *The Road to Independence. „Solidarnosc", 1980-2005*, Varşovia, 2005.
Coperta 4: Afişul oficial al manifestărilor dedicate împlinirii a 25 de ani de la înfiinţarea mişcării „Solidaritatea"
Tipar executat la: T.C.L. PRINT S.R.L.

© INSTITUTUL NAŢIONAL PENTRU STUDIUL TOTALITARISMULUI, 2007
Reproducerea integrală sau parţială a textului fără acordul I.N.S.T. este interzisă şi se pedepseşte conform legii. Distribuirea în străinătate fără acordul I.N.S.T. este interzisă.

Carte online
ISBN 978-606-9053-36-2

CUVÂNT ÎNAINTE

A intrat în tradiţia Institutului nostru, a Academiei Române, aniversarea unor momente-simbol din istoria Europei contemporane. Alături de marea Revoluţie maghiară din 1956, de „primăvara" libertăţii poporului cehoslovac din 1968, se înscrie în glorie şi respect pentru noi, cei din România, miracolul petrecut în ţara vecină, Polonia, de care suntem legaţi printr-o geografie şi istorie comună, din evul mediu îndepărtat până în clipele tragice ale agresiunilor vecinilor noştri din 1939 şi 1940.

Avem prilejul acum, în aceste ceasuri de mărturisiri, evocări şi dezbateri să decodăm oameni şi fapte, care au rămas pentru istoricii români provocări şi zone puţin înţelese.

Avem ocazia fericită să avem oaspeţi de peste graniţe, cărora le mulţumim pentru prezenţă şi participare, precum şi tuturor celor interesaţi la acest ceas aniversar.

Radu Ciuceanu

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Menţionăm faptul că o parte din materialul prezentat în lucrarea de faţă îl reprezintă transcrierea înregistrărilor audio efectuate în timpul simpozionului. Din cauza unor probleme tehnice, anumite fragmente nu au fost redate. Fragmentele lipsă au fost marcate în text, dar nu afectează integritatea comunicărilor ştiinţifice şi luărilor de cuvânt.

Acolo unde acest lucru a fost posibil, a fost preferată varianta publicată a comunicărilor prezentate în cadrul simpozionului, materiale apărute în revistele „Arhivele Totalitarismului" şi „Dosarele Istoriei", pentru ca cititorul să poată beneficia de aparatul critic adecvat.

Au fost redate atât discursurile pronunţate la deschiderea lucrărilor conferinţei, precum şi intervenţiile, discuţiile etc. generate de comunicările prezentate. Acest lucru a fost marcat în text, ţinându-se cont de succesiunea acestora. Unii dintre participanţi au prefarat să-şi revadă şi completeze contribuţiile.

Am considerat util adăugarea unei cronologii a succesiunii evenimenţiale a acelor ani, precum şi scurte biografii ale unor lideri importanţi ai sindicatului polonez. Aceste materiale sunt semnate de dr. Ion Constantin, cercetător ştiinţific III în cadrul Institutului Naţional pentru Studiul Totalitarismului.

Alexandru-Murad Mironov

CONFERINŢA INTERNAŢIONALĂ „SOLIDARITATEA” – 25 DE ANI. ISTORIE ŞI ACTUALITATE CRONICĂ

Felician Duică

Sub patronajul Academiei Române, în găzduirea de Fundaţiei Europene Titulescu, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului a organizat, în perioada 12-13 octombrie 2005, Conferinţa internaţională *„Solidaritatea” – 25 de ani. Istorie şi actualitate*. Scopul declarat al acestei manifestări ştiinţifice a fost acela de a reuni personalităţi ale vieţii academice româneşti, istorici, actuali şi foşti diplomaţi români şi polonezi, jurnalişti, dar şi studenţi, în încercarea provocatoare de a readuce în actualitate câteva momente decisive al istoriei Poloniei contemporane: înfiinţarea sindicatului liber “Solidaritatea” şi schimbările politice de amploare pe care le-a declanşat această mişcare grevistă, începând cu vara anului 1980, atât pe teritoriul polonez, cât şi în blocul ţărilor socialiste din Europa Centrală şi de Răsărit.

Manifestarea ştiinţifică s-a bucurat de prezenţa şi sprijinul Excelenţei sale Jacek Paliszewski, ambasadorul Republicii Polone în România, distinşilor prof. dr. Jerzy Holzer, fost director al Institutului de Studii Politice al Academiei Poloneze de Ştiinţe, şi a prof. dr. Andrzej Friszke, de la aceeaşi instituţie (ambii trăitori „pe viu” ai evenimentelor de la Gdansk şi Varşovia din anii ’80), precum şi a lui Roland Chojnacki, director al Institutului

Polonez din Bucureşti, şi a lui Jaroslaw Godun, consilier în cadrul aceluiaşi institut. Istoriografia românească a fost reprezentată de reputaţii academician Florin Constantiniu, specialist de necontestat al problemelor istoriei contemporane atât româneşti cât şi universale, prof. dr. h.c. mult. Vladimir Iliescu, profesor la Universităţile din Aachen şi Craiova, cunoscător, în cele mai mici, dar importante, detalii ale culturii şi civilizaţiei central şi sud-est europene, dr. Vasile Buga, angajat activ în domeniul relaţiilor externe ale României, înainte şi după 1989, dr. Ion Constantin, fost ataşat cultural al Ambasadei României la Varşovia în perioada 1996-2000, Gheorghe Năstăsescu, diplomat de carieră, prezent în mai multe ţări în calitate de ambasador. Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului a fost reprezentat de prof. dr. Radu Ciuceanu, director, şi de către conf. univ. dr. Octavian Roske, secretar ştiinţific. Dr. George G. Potra, directorul Fundaţiei Europene Titulescu, a făcut oficiile de gazdă.

Cuvântul de deschidere al simpozionului a aparţinut academicianului Gheorghe Vlăduţescu, vicepreşedinte al Academiei Române, care a arătat că, în urmă cu 25 ani, se întâmplau două mari evenimente: alegerea papei în persoana unui cardinal polonez şi crearea "Solidarităţii", sindicatul liber polonez, dovadă a puterii oamenilor, atunci când îşi unesc forţele şi le pun sub semnul unei mari generozităţi. Potrivit academicianului Gh. Vlăduţescu, "Solidaritatea" a fost semnalul începutului sfârşitului regimului comunist polonez.

În alocuţiunea rostită, Excelenţa sa Jacek Paliszewski, ambasadorul Republicii Polone la Bucureşti, a arătat că aniversarea celor 25 ani de la înfiinţarea sindicatului "Solidaritatea" a prilejuit participarea unei

delegaţii româneşti la aproape toate manifestările care au avut loc în Polonia, în acest an. La rândul său, o delegaţie poloneză, condusă de reprezentantul diplomatic al Varşoviei la Bucureşti, a participat la mai multe acţiuni cu caracter aniversar la Braşov, cu ocazia rememorării revoltei din 15 noiembrie 1987, şi la Arad, la împlinirea a 16 ani de la Revoluţia din 1989. Distinsul diplomat a considerat că simpozionul ştiinţific organizat de I.N.S.T. şi Fundaţia Titulescu demonstrează, încă o dată, importanţa acestor evenimente pentru România.

În continuarea expunerilor, prof. dr. Radu Ciuceanu, directorul I.N.S.T., a făcut o scurtă incursiune în istoria contemporană a celor două popoare, român şi polonez, reliefând elementele comune care le-au unit în această zonă a Europei (cu referiri directe la planurile mareşalului Jozef Pilsudski privind o alianţă de la Marea Neagră la Marea Baltică, în anii '20). În perioada regimului communist, în Polonia a existat o forţă independentă – Biserica, având un puternic sprijin popular, şi care nu a putut fi distrusă. Mai mult, atunci când muncitorii şi intelectualii şi-au dat mâna şi a luat fiinţă sindicatul liber al "Solidarităţii", în spatele acestora a fost Biserica Catolică. Nu acelaşi lucru s-a întâmplat, din păcate, cu Biserica Ortodoxă Română.

Prof. dr. Jerzy Holzer a punctat faptul că drumul Europei este trasat de marile state, dar uneori şi micile state pot produce modificări esenţiale. Exemplu este decada anilor '80, când, datorită dezvoltării "Solidarităţii" şi luptei sale sale, au avut loc mari prefaceri în blocul socialist. Distinsul istoric polonez a ţinut să precizeze faptul că nu tot din ceea ce au dorit acum 25 ani fondatorii sindicatului s-a împlinit.

În continuarea luărilor de cuvânt, academicianul Florin Constantiniu, în stilul său propriu, consacrat, acaparând auditoriul cu interesante trimiteri la diferite surse, uneori inedite, a făcut o scurtă incursiune în istoria celor două state, român şi polonez, reliefând punctele de convergenţă ale acestor popoare în domeniul diplomatic, dar şi momentele grele prin care au trecut de-a lungul vremii (ocupaţii, rapturi teritoriale, războaie). Legat de anul profundelor modificări politice din Polonia, 1980, acad. Florin Constantiniu a adus la cunoştinţa celor prezenţi câteva momente petrecute de domnia sa la lucrările Comisiei mixte de istorie româno-polone, ale cărei lucrări au avut loc în toamna acelui an. Cu acea ocazie, a aflat că aproape toţi membrii Institutului de Istorie al Academiei se înscriseseră în sindicatul nou-creat. Totodată, vorbitorul a accentuat faptul că elanul şi bravura tipic poloneze provin din caracterul nobil al acestui popor şi a încheiat cu o remarcă a marelui istoric român, Nicolae Iorga, conform căruia, deşi sunt diferite, una slavă şi cealaltă latină, cele două naţiuni „pot clădi o colaborare trainică".

Dr. George G. Potra, director al Fundaţiei Europene Titulescu şi amfitrion al acestei conferinţe, s-a referit, în dubla sa calitate de sociolog şi istoric, la faptul că "Solidaritatea" de acum 25 ani a reprezentat o revoluţie politică, socială şi morală şi s-a înscris în rândul revoluţiilor secolului XX. În cuvântul său, printre altele, G.G. Potra a adus în prim plan personalitatea lui Nicolae Titulescu, cunoscut ca un prieten apropiat al Poloniei, dar mai ales un adversar al oricărui regim totalitar. La sfârşitul alocuţiunii sale, directorul Fundaţiei a ţinut să transmită faptul că „ne simţim nu doar solidari, dar ne simţim şi orgolioşi pentru că

putem să participăm la această construcţie a unei relaţii mai ample între cele două popoare”.

A doua zi, simpozionul a continuat cu susţinerea unor valoroase comunicări ştiinţifice.

Istoriograf al “Solidarităţii”, prof. dr. Jerzy Holzer a prezentat un referat despre “Solidaritatea” şi marile schimbări din Europa, la sfârşitul secolului al XX-lea. Au fost reliefate principalele cauze şi mijloace care au produs distrugerea sistemului comunist, precum şi elementele care au condus la apariţia sindicatului, o mişcare de protest cu caracter moral împotriva falsificărilor propagandei comuniste. În viaţa socială, mai important este ceea ce s-a spus cu voce tare decât ceea ce s-a spus la ureche ori în şoaptă, în locuinţa personală, sau zvonurile transmise de cetăţenii terorizaţi (dacă noţiunea de „cetăţean” avea sens în context), arata distinsul profesor. Făcând o incursiune în istoria “Solidarităţii”, vorbitorul conchidea următoarele: fără victoria din 1989 nu ar fi fost posibile nici dărâmarea zidului Berlinului, nici revoluţia cehoslovacă de catifea, nici schimbările din Bulgaria şi nici răsturnarea sângeroasă a regimului din România.

Comunicarea dr.doc. Andrzej Friszke s-a concentrat pe istoricul apariţiei şi dezvoltării sindicatului „Solidarităţii”. Au fost punctate în special formele incipiente, acele comitete de apărare ale muncitorilor, intenţia lor de a rupe monopolul statului asupra informaţiei, organizării şi deciziilor. A fost prezentată şi starea de urgenţă, după instaurarea legii marţiale, condiţii în care “Solidaritatea” pierdea din elan, dar nu total, legăturile care apăruseră în societate fiind foarte puternice, ele continuând conspiraţia în ilegalitate (reviste, posturi de radio ilegale). Aşadar, printr-o atitudine dârză, non-violentă, sindicatul liber reuşea să

revină treptat, după 1986, la suprafaţă", puterea făcând anumite compromisuri („Masa rotundă"). Astfel, s-a ajuns ca alegerile parlamentare limitate din 1989 să fie câştigate de opoziţie. Cum arăta prof. dr. Vladimir Iliescu, Gorbaciov i-a permis generalului Wojciech Jaruzelski să fie generos, în mod tacit sau chiar spus răspicat – nu se ştie încă acest lucru, poate memoriile (postume) ale generalului o vor arăta – deoarece este surprinzător, de exemplu, că au putut exista mici „tipografii", ce răspândeau în tiraje destul de mari o întreagă literatură subversivă, în tot timpul acela. Comunicarea dr.doc. Andrzej Friszke a constituit o bază de analiză a "Solidarităţii".

Sesiunea de comunicări i-a prilejuit lui Nicolae Mareş, diplomat de carieră care a activat în Polonia, să prezinte un referat despre papa Ioan Paul al II-lea şi "Solidaritate". Reţinem ideea că deasupra forţelor muncitoreşti şi intelectuale poloneze s-a aflat puterea spirituală a episcopului Romei. Totodată, vorbitorul a subliniat faptul că Mihail Gorbaciov a recunoscut că fără acest pontif de origine poloneză nu s-ar fi produs modificările din Europa de Răsărit. Ca un deziderat cu valoare internaţională, care merită gravat în memoria omenirii, papa a spus că solidaritatea înseamnă colaborarea fiecăruia cu fiecare şi nu lupta fiecăruia cu fiecare.

Pentru a completa atmosfera acelei perioade, fostul ministru al Apărării Naţionale, general (r) Constantin Olteanu, a pus în lumină momentele de tensiune care au existat în interiorul Pactului de la Varşovia. Astfel, a fost prezentată poziţia României, de neintervenţie în treburile interne ale Poloniei, în decembrie 1981, aşa cum dorea Moscova. Generalul (r) Olteanu remarca, totuşi, că la

nivelul conducerii statului român a existat o politică ondulatorie de apreciere, dar şi de condamnare, a evenimentelor din Polonia. Dacă, la început, “Solidaritatea” era identificată ca o organizaţie care dorea să se distanţeze de Moscova, mai târziu a fost percepută ca o unealtă a imperialismului capitalist în distrugerea socialismului.

În continuare, comunicarea susţinută de academician Florin Constantiniu a avut rolul de a face o introspecţie în politica americană faţă de statele blocului comunist, cu o privire specială asupra Moscovei. Aşadar, doctrina promovată de Zbigniew Brzezinski, consilierul pentru probleme de securitate al preşedintelui american Jimmy Carter, se baza pe încurajarea diferenţelor intersocialiste, căci pentru S.U.A. era mai important să sprijine formele care contestă din interior regimul socialist, adică dizidenţele. În această ecuaţie, poziţia lui Nicolae Ceauşescu nu mai prezenta interes pentru americani. Florin Constantiniu a rememorat o vizită la Varşovia şi apoi la şantierele navale de la Gdansk a comisiei istorice mixte româno-polone, în toamna anului 1980, prilej cu care delegaţia română a cunoscut adevărata stare de lucruri din Polonia. Astfel, după cum erau informaţi, existau patru guverne (centre de putere) ale Poloniei: unul al comuniştilor polonezi, unul al Ambasadei U.R.S.S. (prosovieticii), unul al “Solidarităţii” şi un guvern al Bisericii catolice, între cele două din urmă fiind o strânsă colaborare. Istoricul constata că se intrase într-o nouă fază în procesul istoric mondial.

O binevenită tratare a subiectului privind echilibrul european contemporan, pe plan diplomatic, a venit din partea fostului ambasador Gheorghe Năstăsescu. Acesta a prezentat rolul jucat de Polonia în asigurarea acestui

echilibru, în special în Europa centrală, datorită poziţiei sale geopolitice şi geostrategice. Restabilirea acestuia nu a fost posibilă nici la Berlin, în 1953, nici în Ungaria, în 1956, nici la Praga, în 1968, ci doar în momentul în care mişcarea "Solidaritatea" a declanşat un proces finalizat cu prăbuşirea sistemului politic ce afecta clar echilibrul european.

Pentru a ne introduce cât mai mult în atmosfera anilor de glorie ai "Solidarităţii", prof. dr. Vladimir Iliescu a punctat un fapt mai puţin cunoscut, şi anume ajutoarele materiale trimise din partea germanilor, de multe ori direct la familiile poloneze necunoscute lor. Surprinzător este faptul – în sprijinul „blândeţii" generalului, amintite mai sus – că s-a permis firmelor germane să transporte cu camioanele lor pachetele direct la domiciliul cetăţenilor polonezi şi nu prin intermediul poştei. Pachetele conţineau cantităţi mari (cinci sau zece kg) de cafea boabe – indispensabilă pentru toţi intelectualii şi colaboratorii „Solidarităţii", precum şi lămâi, portocale, ciocolată şi mici covoare, ce puteau fi vândute şi transformate în bani lichizi.

Totodată, el a rememorat o întâlnire cu Bronislaw Geremek, în 1985, la Varşovia. Cu acel prilej, viitorul om politic polonez îşi exprima îngrijorarea că forţa "Solidarităţii" diminua, iar generalul Wojciech Jaruzelski ataca Biserica. Reacţia interlocutorului roman a fost că „generalul îi răsfaţă", comparativ cu ce se întâmpla în România.

Făcând un arc peste timp, dr. Dana Honciuc, cercetătoare principal la I.N.S.T., a prezentat auditoriului un amplă comunicare ştiinţifică, tratând relaţiile româno-polone în timpul guvernării legionare. În acea perioadă, relaţiile diplomatice cu guvernul polonez în exil au fost

menţinute. S-a încercat influenţarea conducerii britanice pentru a lua în calcul o eventuală ieşire a României din Axă şi alăturarea sa Aliaţilor. Comunicarea dr. Danei Honciuc a abordat şi problema refugiaţilor polonezi pe teritoriul românesc, după invadarea Poloniei.

În completarea unei imagini asupra a ceea ce a însemnat şi înseamnă comunitatea poloneză din România s-a încadrat şi comunicarea lui dr. Daniel Hrenciuc, cercetător la Centrul de Istorie şi civilizaţie europeană Iaşi. Acesta a făcut o analiză sintetică a acestei etnii în Bucovina (istoric, cultură, tradiţii), atât înainte cât şi după instaurarea regimului comunist în ţara noastră. Problema repatrierii refugiaţilor polonezi a fost amplu tratată în acest referat, prezentându-se şi un studiu de caz: Maria Lesiecka, cetăţean roman de etnie poloneză din Bucovina. Aceasta a ajutat serviciile de spionaj aliate în al doilea război mondial, pentru ca mai târziu să sufere teroarea lagărelor comuniste. A fost decorată de serviciile de informaţii polonez şi român pentru curajul şi devotamentul de care a dat dovadă în război.

În mod similar, drd. Alina Ilinca, cercetătoare la C.N.S.A.S., a adus în atenţia auditoriului cazul lui Iulius Filip, arestat în decembrie 1981 şi condamnat de către Tribunalul Militar Cluj-Napoca, în februarie 1982, la opt ani închisoare pentru comiterea infracţiunii de „propagandă împotriva orânduirii socialiste". Iulius Filip a fost urmărit şi persecutat de Securitate după ce, la începutul anului 1981, a trimis o serie de scrisorii autorităţilor comuniste, în care reclama abuzurile regimului. Deşi urmărit informative de poliţia politică, trecut în rezervă „pentru fapte incompatibile cu calitatea de maistru militar", „pus în discuţia biroului organizaţiei de bază, demascat public şi exclus din partid", clujeanul

a găsit forţa de a trimite o scrisoare lui Lech Walesa, în care îşi exprima acordul cu programul "Solidarităţii" şi dorinţa de a deveni membru al sindicatului, cea mai puternică mişcare anticomunistă din acea vreme. La 27 septembrie 1981, scrisoarea a fost citită şi tradusă de un participant la congresul "Solidarităţii" de la Gdansk, sala izbucnind în aplauze şi în strigăte de „România, România". Pentru acest fapt a fost pedepsit disciplinar în repetate rânduri, timp de mai bine de un an, din cei cinci ani şi patru luni de detenţie executaţi efectiv, fiind ţinut în regim restrictiv. La presiunile organizaţiilor internaţionale a fost eliberat în 1987, iar în 1988 a emigrat în S.U.A. De menţionat că, pe parcursul prezentării, pe lângă expunerea evenimentelor, s-a realizat şi o analiză a modului de acţiune al Securităţii şi al justiţiei comuniste în acest caz.

Un aport esenţial pentru cunoaşterea relaţiilor româno-polone din perioada anilor '80 l-a adus dr. Ion Constantin, ataşat cultural al Ambasadei României în Polonia, între anii 1996-2000. A fost prezentat faptul că, după 1985, relaţiile dintre cele două state au cunoscut o perioadă de răcire. După câştigarea alegerilor, în iunie 1989, de către „Solidaritate" (toate locurile din Senat şi 40% din cele din Seim), gen. W. Jaruzelski a cerut, în luna august, trei propuneri pentru premierul unui guvern al „Solidarităţii". Din cei trei consilieri ai lui Lech Walesa, propuşi de acesta – Bronislaw Geremek, Jacek Kuron şi Tadeusz Mazowiecki, generalul l-a ales pe ultimul, deorece se bucura de sprijinul bisericii, era înrudit cu familia Sobieski şi mai era şi polonez neaoş, şi, astfel, acesta a devenit primul premier necomunist într-un stat din lagărul socialist. Conducerea de la Bucureşti,

printr-o scrisoare trimisă tuturor ţărilor comuniste, reproşa schimbările din Polonia, considerate drept o lovitură serioasă adusă Tratatului de la Varşovia şi un sprijin puternic pentru NATO. Aserţiunile lui Nicolae Ceauşescu au fost respinse punct cu punct de conducerea poloneză. Toamna anului 1989 a găsit România izolată, chiar şi faţă de ţările lagărului estic. După Revoluţia din 1989, relaţiile româno-poloneze au cunoscut o perioadă de expectativă, cu efecte negative.

În completarea celor afirmate mai sus, dr. Vasile Buga, istoric cu îndelungată experienţă diplomatică şi un fin cunoscător al realităţilor est-europene, a adaugat faptul că, în anii ’80, relaţiile româno-poloneze pe line de partid şi de stat au continuat, P.C.R. fiind interesat să cunoască evoluţia şi starea de spirit din Polonia din surse directe. Cu timpul, îngrijorarea provocată de pierderea rolului conducător al Partidului Muncitoresc Unit Polonez s-a accentuat. Dr. Vasile Buga a relatat surpriza care l-a cuprins în timpul unei vizite în Polonia, în perioada de ascensiune a “Solidarităţii”, în faţa grevelor ce se desfăşurau în capitala poloneză (dar şi seriozitatea celor care participau la ele).

O prezenţă aparte la simpozion a reprezentat-o cea a şefului Catedrei de Limbi şi literature slave a Universităţii din Bucureşti, prof. dr. Constantin Geambaşu, însoţit de un grup de studenţi de la specializarea Limba şi literatura polonă. Prof. dr. Ctin Geambaşu a cunoscut bine mediul universitar polonez (a fost lector la Cracovia şi Varşovia), schimburile culturale şi educaţionale între cele două state, român şi polonez. El a făcut precizarea că, după 1980, din punct de vedere cultural, relaţiile au fost foarte slabe, nici un student nu a mai participat la cursurile de vară organizate de

universităţile din Polonia. Distinsul cadru didactic a oferit şi o explicaţie: autorităţile române se temeau că prin aceste cursuri studenţii şi profesorii români ar fi putut intra în contact cu elemente ale "Solidarităţii".

În cuvântul de încheiere, prof. dr. Radu Ciuceanu, director al I.N.S.T., a readus în memorie faptul că, încă din 1939, românii şi-au unit destinul cu cel al polonezilor, când, în ciuda protestelor germane, statul român a găzduit peste 150 000 refugiaţi polonezi. Prof. dr. Radu Ciuceanu a mai menţionat faptul că, dacă Polonia anilor '50-'60 a cunoscut o oarecare deschidere către Occident, în România a avut loc un nou val de represiune, cu peste 80 000 arestaţi. În acelaşi timp, directorul I.N.S.T. a arătat că succesele greviştilor de la "Solidaritatea" erau şi succesele românilor, care auzeau de acestea, le trăiau în secret şi ştiau că va veni vremea când vor avea suficiente forţe să urmeze exemplul polonez.

Traducerea directă din/în limba poloneză a fost asigurată cu multă competenţă de către dnele Antonina Şchiopu şi Anca Stroescu, translatori.

„SOLIDARITATEA” – 25 DE ANI. ISTORIE ŞI ACTUALITATE

Conferinţă internaţională organizată de Institutul Naţional Pentru Studiul Totalitarismului şi Fundaţia Europeană „Nicolae Titulescu”

– Bucureşti, 12-13 octombrie 2005 –

12 octombrie 2005

Deschiderea conferinţei:

Acad. Gheorghe Vlăduţescu, vicepreşedinte al Academiei Române

Excelenţa Sa, Dl Jacek Paliszewski, ambasadorul Republicii Polone la Bucureşti

Prof. dr. Radu Ciuceanu, directorul Institutului Naţional pentru Studiul Totalitarismului

Prof. dr. Jerzy Holzer, fost director al Institutului de Studii Politice, Academia Polonă de Ştiinţe

Acad. Florin Constantiniu, membru al Consiliului Ştiinţific al Institutului Naţional pentru Studiul Totalitarismului

Dr. George G. Potra, Directorul Fundaţiei Europene „Nicolae Titulescu”

13 octombrie 2005

Masă rotundă dedicată aniversării a 25 de ani de la înfiinţarea Sindicatului Liber „Solidaritatea”

Moderator: **prof. dr., dr. h.c. mult. Vladimir Iliescu**, Universitatea din Aachen şi Universitatea din Craiova

Participanţi: **prof. dr. Jerzy Holzer**, fost director al Institutului de Studii Politice al Academiei Polone de Ştiinţe; **prof. dr. Andrzej Friszke**, Institutul de Studii Politice, Academia Polonă de Ştiinţe; **acad. Florin Constantiniu**; **general (r) dr. Constantin Olteanu**, fost ministru al Apărării Naţionale (1980-1985); **ministru-consilier dr. Nicolae Mareş**; **ambasador Gheorghe Năstăsescu**; **dr. Vasile Buga**, cercetător; **prof. dr. Constantin Geambaşu**, şeful Catedrei de Limbi şi literaturi slave, Facultatea de Limbi şi literaturi străine, Universitatea din Bucureşti.

Sesiunea de comunicări *Relaţiile româno-polone în secolul al XX-lea*

Dr. Dana Honciuc, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului – *Relaţii româno-polone în perioada Statului Naţional-Legionar*

Dr. Daniel Hrenciuc, Centrul de istorie şi civilizaţie europeană, Iaşi, Academia Română – *Polonezii din Bucovina în perioada regimului comunist*

Alina Ilinca, Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii – *Un român se alătură Solidarităţii: cazul Iulius Filip*

Dr. Ion Constantin, Biblioteca Metropolitană Bucureşti – *Aspecte privind relaţiile româno-polone în perioada anilor '80*.

Cuvântul acad. Gheorghe Vlăduţescu, Vicepreşedinte al Academiei Române

În urmă cu 25 ani, s-au întâmplat două mari evenimente: devenea papă un cardinal polonez, care, imediat după alegerea sa, a pronunţat nişte cuvinte istorice, poate atunci nu prea limpezi sau oricum nepercepute în întreaga gravitate şi însemnătate a lor: *Non abiate paura!* Nu vă temeţi! Acest îndemn, venit din gura papei, de sus, ca un ecou, a avut următorul rezultat: oamenii au înţeles să nu se teamă şi au creat „Solidaritatea".

Cele două evenimente cred că pot fi legate, şi „Solidaritatea" era un răspuns cum nu se poate mai firesc la acest îndemn, singurul răspuns, pentru că izbânda este legată de solidaritate.

Trebuia să fie o strângere a rândurilor acelora care zăceau în suferinţă. Trebuia să se facă în aşa fel încât, cu mijloacele omeneşti, să fie eliminat răul din Polonia, din sistemul comunist, din Europa şi din lumea întreagă.

„Solidaritatea" poloneză a fost încă o dovadă a puterii oamenilor, atunci când se unesc şi se pun sub un semn al unei mari generozităţi. „Solidaritatea" a dat semnalul începutului sfârşitului. Datorăm cu toţii incalculabil de mult acestor gesturi eroice, pentru că „Solidaritatea" a fost de un eroism cum rareori în istoria mai recentă s-a petrecut.

La împlinirea unui sfert de veac, cred că se cuvine nu numai să ne aducem aminte cu recunoştiinţă de

eforturile şi sacrificiile luptătorilor, dar trebuie să ţinem seama de acest exemplu: istoria nu este simplul trecut, ne întoarcem la istorie pentru a putea fi mai adevăraţi şi mai buni şi a trăi sub semnul frumosului.

Acest memento este spre a ne relansa sub semnul unui eveniment de extraordinară importanţă europeană şi nu numai.

Readucerea aminte, reactualizarea legământului, pentru că „Solidaritatea” este eternă, de suflet, ne obligă pe fiecare şi mulţumim delegaţiei poloneze pentru participare.

Cuvântul Excelenţei sale, dl Jacek Palizewski, Ambasadorul Republicii Polone la Bucureşti

În august 1980, muncitorii polonezi au făcut grevă pentru a atrage atenţia asupra sistemului fondat pe dominaţia politică instituită de partidul comunist, sistem care le afecta demnitatea şi le desconsidera viaţa.

Succesul „Solidarităţii" a devenit un impuls al schimbărilor care au cuprins întregul bloc sovietic şi şi-au găsit reflectarea în evenimente petrecute în aproape toate colţurile lumii.

Milioane de polonezi au sărbătorit de curând împlinirea a 25 ani de la înfiinţarea primului sindicat liber din statele comuniste europene – „Solidaritatea". La şantierul naval din oraşul Gdansk, din nordul Poloniei, au venit reprezentanţi a 30 guverne şi alţi invitaţi de seamă, printre care preşedintele Comisiei Europene, Jose Manuel Durao Barroso, şi preşedintele Germaniei, Horst Koehler, pentru a omagia începutul mişcării care a dus la prăbuşirea comunismului.

De asemenea, la un sfert de secol de la debutul mişcărilor de protest de la Gdansk, eurodeputaţii polonezi au propus marcarea zilei de 31 august ca *Ziua Europeană a Solidarităţii şi libertăţii*. Propunerea urmează a fi dezbătută de către Parlamentul European, în următoarele săptămâni. „Această zi a marcat începutul unui proces care a dus la căderea comunismului şi a reunificării Europei", a declarat deputatul Janusz Lewandowski. „Mesajul «Solidarităţii» rămâne valabil şi astăzi: că marile schimbări din istorie sunt posibile fără recurgerea la violenţă şi terorism", a adăugat Lewandowski.

La rândul său, Jose Manuel Durao Barroso, preşedintele Comisiei Europene, a declarat că spiritul

„Solidarităţii” – care a fost forţa conducătoare în revolta non-violentă din anii ’80 – este necesar în Uniunea Europeană de astăzi. „Spiritul solidarităţii, care a ars atât de strălucitor la Gdansk, acum 25 ani, rămâne viu. Este unul dintre cele mai mari cadouri făcute de Polonia Europei”, a spus înaltul demnitar european. „Nu există libertate adevărată fără solidaritate. Nu poate exista nici Uniunea Europeană fără solidaritate”, a mai precizat acesta.

Remarc faptul îmbucurător că celebrarea sfertului de veac a avut un larg ecou şi în România, iar o delegaţie românească a participat, în Polonia, la toate manifestaţiile prilejuite de aceste evenimente.

Sunt impresionat că Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului a avut iniţiativa acestei conferinţe internaţionale şi ţin să mulţumesc în mod deosebit domnilor Radu Ciuceanu, directorul Institutului, şi prof. dr. Vladimir Iliescu, care, în urmă cu un an, a avut această iniţiativă.

Ţin să adaug că reprezentanţii Ambasadei Poloniei au participat, în acest an, la Braşov, la manifestările prilejuite de rememorarea revoltei anticomuniste din acest oraş, din noiembrie 1987, precum şi la Arad, la comemorarea Revoluţiei din 1989.

Sesiunea ştiinţifică de azi vrea să demonstreze, încă o dată, importanţa deosebită a acestor evenimente.

Mulţumesc domnului George Potra, directorul Fundaţiei Europene „Nicolae Titulescu”, pentru amabilitatea de a găzdui această întâlnire dedicată istoriei poloneze, fiind al doilea eveniment de acest gen, organizat aici şi la care particip, în ultimele două săptămâni, primul fiind lansarea a două volume privind relaţiile româno-polone.

Urez succes în desfăşurarea lucrărilor.

Cuvântul prof. dr. Radu Ciuceanu, directorul Institutului Naţional pentru Studiul Totalitarismului

Apariţia unui sindicat liber, cu adevărat liber, în interiorul imperiului sovietic, care îşi prelungise bornele dominaţiei până în frontierele Oderului, cuprinzând şi spaţiul polonez, a reprezentat un eveniment fără precedent nu doar pentru Polonia, un satelit al Moscovei, guvernat de un sistem unipartid, ci şi pentru întregul bloc al ţărilor din estul şi sud-estul Europei.

Importanţa sa a avut o influenţă covârşitoare la răspândirea, intensificarea şi canalizarea mesajelor şi idealurilor anticomuniste din întreaga Europă, contribuind major la ceea ce va constitui, la sfârşitul anilor ’80, marea resurecţie a popoarelor foste satelite ale U.R.S.S., cunoscută sub numele de „Toamna Naţiunilor” (*„Jesien’ Ludow”*).

A fost şi rămâne obligaţia noastră, ca institut al Academiei Române, a cărui geneză se leagă de acesul şi libertatea cercetării, să fim prezenţi în a mărturisi emoţia solidară a imensei majorităţi a poporului român, faţă de un act de afirmare, de curaj şi risc, pe care dumneavoastră, polonezii, aţi înţeles să-l săvârşiţi şi la a cărui temelie aţi pus, cum era şi de aşteptat, pentru a fi siguri că nu va fi niciodată demolat, numeroase jertfe ale celor mai buni dintre voi.

Îmi face cinste să amintesc situaţia nou creată în Polonia, după apariţia sindicatului „Solidarităţii”, atunci când s-a prefigurat, şi-n urmă s-a constituit, o opoziţie

organizată şi răspândită în masele milioanelor de polonezi, dornici să schimbe un regim străin de aspiraţiile sale, impus de o putere străină, mereu ostilă poporului polonez.

Adevăratul monument al „Solidarităţii” poate s-a clădit şi a durat tot atât de peren în inimile noastre, ale românilor, fiindcă el reprezenta nu doar o simplă speranţă, ci realizarea acesteia la nivel naţional şi statal. Fără îndoială, în perspectivă istorică, „Solidaritatea” şi-a depăşit propia sa statură.

Nu putem trece sub tăcere aceeaşi forţă spirituală a Poloniei dintotdeauna: biserica, distingându-se alegerea lui Karol Wojtyla, episcop de Cracovia, ulterior prelat pontif al Bisericii Universale, sub numele de papa Ioan Paul al II-lea – o alegere singulară, a unui episcop care slujea deopotrivă pe Dumnezeu, dar si culorile naţionale ale Poloniei.

S-a afirmat deseori că, în Polonia, „Solidaritatea” a fost cauza principală a prăbuşirii comunismului, iar, prin criza economică de la sfârşitul anilor 1980, ce ameninţa naţiunea cu un faliment total, guvernarea comunistă a fost obligată să încheie un acord cu sindicatele libere.

În fond, nu ştim să ne pronunţăm când s-a produs pentru prima oară miracolul adevărat: odată cu alegerea la curia papală a lui Karol Wojtyla ca papă sau prin apariţia primului sindicat liber în imperiul despotic al Răsăritului.

Acesta, spunem noi, că a fost primul pas către libertate, a dumneavoastră, dar şi a noastră, a românilor, iar atunci când Nicolae Ceauşescu s-a manifestat îngrijorat de evoluţia politică din Polonia, întrucât ar fi însemnat un exemplu *de visu* pentru români, bucuria majorităţii acestui popor a fost lângă poporul polonez,

legându-se nemijlocit de speranţa mărturisită sub diferite forme că modelul „Solidarităţii” ar putea fi preluat şi de către români.

Din păcate, rădăcinile răului în ţara noastră erau prea adânci şi prea întinse pentru a fi stârpite uşor şi repede, iar libertatea ne-am obţinut-o, ca şi dumneavoastră, cu preţul sângelui.

Pentru acel moment, de acum 25 ani, când naţiunea polonă a fost admirabil reprezentată prin unitatea între muncitori şi intelectuali, care i-a adus, în timp, la izbândă, v-am invitat aici!

Cuvântul prof. dr. Jerzy Holzer, Institutul de Ştiinţe Politice, Academia Polonă de Ştiinţe

Drumul, în Europa, este trasat de marile ţări europene. Este suficient să ne uităm la ceea ce se întâmplă în cele mai mari state, Franţa şi Germania.Uneori şi statele mai mici pot să-şi spună cuvântul, care surprinde marile ţări. România şi Polonia, chiar dacă sunt de dimensiuni medii, fac parte dintre acestea.

În ultimele două-trei sute de ani, Polonia a trasat, în anumite momente istorice, drumul european.

Decada anilor ’80 – când s-a dezvoltat „Solidaritatea”, de exemplu – s-a terminat cu căderea sistemului comunist şi ieşirea de sub imperiul sovietic. Vorbim de marile prefaceri ale Europei şi contribuţia Poloniei, care a dat un impuls acestor prefaceri, a susţinut permanent aceste aspiraţii europene şi, drept rezultat al acestor aspiraţii, a determinat celelalte state să urmeze exemplul pentru alte acţiuni care au schimbat faţa Europei.

Merită sărbătorit, în principal, dar să amintim că suntem conştienţi de faptul că nu totul din partea „Solidarităţii” a reuşit să meargă mai departe, să aibă un final; în timpul celor 25 ani nu am avut împlinirile scontate.

Cuvântul acad. Florin Constantiniu, membru al Consiliului Ştiinţific al Institutului Naţional pentru Studiul Totalitarismului

În 1921, anul încheierii alianţei româno-polone, Nicolae Iorga a publicat volumul *Polonais et Roumains*, o sinteză a istoriei relaţiilor româno-polone în domeniile politic, economic şi cultural.

N. Iorga îşi exprima satisfacţia că, la sfârşitul Primului Război Mondial, Polonia reapăruse pe harta Europei, iar România îşi desăvârşise unitatea naţională. Istoricul român sublinia faptul că, prin existenţa lor cele două state urmau să constituie o garanţie de securitate într-un spaţiu foarte tensionat, ca urmare a politicii ruse, indiferent de regimul din această ţară.

Dacă scrutăm istoria celor două ţări, se constată că situarea lor geopolitică a creat o serie de primejdii: Polonia, aflată între masa germană şi cea rusă, a cunoscut împărţirile din anii 1772, 1793, 1795, în urma cărora statul polonez a dispărut; România, situată în vecinătatea Imperiilor otoman, habsburgic şi rus, a avut de suferit numeroase ocupaţii militare şi amputări teritoriale.

Puţini ştiu că, în 1772, la originea primei împărţirii a Poloniei au stat Moldova şi Ţara Românească: în 1768, izbucnise războiul ruso-turc; cele două state româneşti au fost ocupate de armata rusă; Ecaterina a II-a urmărea să anexeze Moldova şi Ţara Românească. Viena a avertizat Petersburgul că, dacă va avea loc această anexiune, Austria va declara război Rusiei. Prusia, aliată cu Rusia, trebuia să o ajute pe cea din urmă, dar Frederic al II-lea, care nu dorea

să fie implicat într-un război austro-rus, a propus celor două curţi imperiale prima împărţire a Poloniei.

Iată un exemplu al comunităţii de destin, a polonezilor şi românilor, modelată de situarea geopolitică.

Pentru a face un salt în istorie, să arătăm că, în Protocolul adiţional secret al Pactului Ribbentrop-Molotov, Polonia figurează în articolul 2, în ceea ce priveşte împărţirea ei între Germania şi U.R.S.S. (a patra împărţire a Poloniei!), iar România, în articolul 3, unde se face referire la consimţământul Germaniei pentru anexarea Basarabiei de către U.R.S.S.

După cel de-al doilea război mondial, ocuparea celor două state de către Armata Roşie şi consimţământul marilor democraţii occidentale, Marea Britanie şi S.U.A, ca U.R.S.S. să deţină o sferă de influenţă în Europa de Est, au făcut ca România şi Polonia – precum şi alte state est-europene – să ajungă sub dominaţia sovietică.

În 1956, polonezii au surprins pe cei care făceau parte din sfera sovietică de hegemonie şi nu numai pe ei, prin curajul lor: începând cu mişcarea din Poznan, şi terminând cu revenirea lui W. Gomulka la conducerea partidului (nimeni nu bănuia, atunci, metamorfoza pe care acesta avea să cunoască), ei au făcut dovada, alături de maghiari, că Moscova poate fi sfidată şi, în unele privinţe, constrânsă la concesii.

În anul 1980, alegerea cardinalului Carol Wojtyla ca papa Ioan Paul al II-lea, precum şi mişcarea grevistă condusă de “Solidaritatea”, au făcut ca Polonia să se afle în centrul atenţiei mondiale. La Bucureşti, a avut loc Congresul Internaţional de Ştiinţe Istorice. La sfârşitul acestuia, ca o recunoaştere a rolului pe care Polonia îl juca pe arena internaţională, profesorul polonez

Alexander Gieysztor a fost ales preşedinte al Comitetului Internaţional al Istoricilor.

În toamna anului 1980, am participat la Comisia mixtă de istorie româno-polonă. Tadeusz Jedruszczak, preşedintele părţii polone a Comisiei, ne-a invitat să facem o excursie la Gdansk, la Şantierele „Lenin", unde se născuse "Solidaritatea", pentru a ne convinge, prin discuţii cu muncitorii, că "Solidaritatea" nu avea nimic antisocialist. De altfel, aproape toţi membrii Institutului de Istorie al Academiei se înscriseseră în "Solidaritatea". Acel elan de bravură, tipic polonează, era vrednic de cea mai mare admiraţie. Ca istoric, consider că această conduită eroică pe care polonezii o adoptă în momentele grele ale istoriei lor (cum ar fi anul 1939) – pe care noi nu am avut-o în 1940! – se explică prin caracterul aristocratic al poporului polonez, altfel spus, prin ponderea mare a nobilimii în ansamblul societăţii în Evul Mediu; deşi mulţi dintre nobili aveau o poziţie economică precară, conduita lor de onoare, de cavaleri, s-a imprimat întregii societăţi poloneze. În istoria Poloniei, găsim aceste ţâşniri de bravură, de eroism, care înnobilează trecutul poporului polonez.

Azi, avem posibilitatea să înţelegem ce rol extraordinar a jucat crearea „Solidarităţii" în dezagregarea imperiului sovietic, în 1989. N. Iorga spunea că, dincolo de diferenţele de rasă, există şi un element comun între polonezi şi români: spiritul latinităţii (datorat, în Polonia, catalocismului şi culturii de limbă latină), pe care se poate clădi o colaborare foarte trainică, a cărei expresie este – cred – şi această întâlnire organizată de institutul condus de domnul Radu Ciuceanu.

Cuvântul dr. George G. Potra, director executiv al Fundaţiei Europene Titulescu

E dificil să te adresezi unei audienţe selecte, mai ales într-un moment în care se discută o problemă de mare interes, de mare complexitate, de mare gravitate.

Doresc să precizez dintru început în faţa Domniilor Voastre că nimic nu este întâmplător în asocierea Institutului Naţional pentru Studiul Totalitarismului cu Fundaţia Europeană Titulescu, în patronarea unei asemenea acţiuni.

Ca istoriograf, constat multe convergenţe între istoria României şi istoria Poloniei, între ideatica şi ideografia titulesciană şi ideatica şi ideografia celor care au făcut „Solidaritatea".

În toate istoriografiile şi în toate cronologiile importante ale secolului al XX-lea, „solidaritatea" figurează indiferent de limbile în care acestea au fost concepute. Ca socio-istoric, îmi permit să relev, fără a fi un specialist în problemă, că toate sintezele fundamentale consacrate veacului al XX-lea apreciază „Solidaritatea" din urmă cu 25 de ani drept o revoluţie politică, socială şi morală. Ea face parte din marile revoluţii ale veacului al XX-lea.

Unde se întâlneşte fenomenul polonez cu gândirea românească?

Am căutat să stabilesc coincidenţe.

Domnul Florin Constantiniu îl cita pe savantul Nicolae Iorga. O să-l citez şi eu pe „patronul" acestei case, pe Nicolae Titulescu, care spunea, în urmă cu aproape 60 de

ani, nu, mai mult, cu aproape 70 de ani în urmă, când afirma într-un discurs ţinut în Camera Comunelor, la Londra: „Lumea este cuprinsă de o mare criză morală – din care pot rezulta fie o *nouă filosofie de viaţă*, produs al secolului al XX-lea, fie o *catastrofă*.

Această nouă filosofie poate fi fondată consolidând foloasele morale câştigate în urma suferinţelor Marelui Război şi adăugând tot ce am învăţat din lecţiile războiului.

Democraţia, pe care am crezut-o sigură, este ameninţată de doctrina statelor totalitare."

Îndrăznesc să cred că, dacă cei care au generat, au susţinut şi au împins spre revoluţie „Solidaritatea", ar fi citit şi aceste rânduri, ar fi constatat că, peste graniţă, peste timp, sunt coincidenţe care decurg dintr-o percepţie similară a exigenţelor istorice sau din aprecieri identice sau consensuale privind substanţa unor procese şi evenimente.

Daţi-mi voie să cultiv doar pentru o clipă paradoxul şi să spun că Titulescu este contemporan cu „Solidaritatea".

De ce ? Am să mă justific imediat.

Doamnelor şi domnilor,

Am pus pe computere o mare parte a cuvântărilor, discursurilor şi telegramelor lui Titulescu şi am constatat că termenul *solidaritate* este foarte frecvent în gândirea şi opera sa politico-diplomatică. Sigur că este vorba de transgresii diferite. Unele sublinieri se raportează la spaţiul intern, altele la spaţiul extern. Dar în ambele cazuri au ceva comun. Este vorba de solidaritatea umană, de solidaritatea în numele unor exigenţe ale supravieţuirii, care înseamnă securitate socială şi securitate externă, pace socială şi pace internaţională, de solidaritatea în numele unor valori morale.

În timp şi dincolo de timp, există puternice coincidenţe în spaţiul românesc şi în spaţiul polonez. O antologie care să adune ceva din similitudinea gândirii umaniste a marilor spirite din cele două ţări ale noastre ne-ar fi de real folos, consacrând validitatea şi continuitatea filonului nostru, aspiraţiile şi opţiunile noastre comune pentru libertate şi democraţie, fiind note dominante ale devenirii celor două naţiuni pe parcurs de secole.

Doamnelor şi domnilor,

Titulescu a fost unul dintre cei mai mari duşmani ai regimurilor totalitare, declarat inamic public în anii ’30 în multe ţări ale Europei, oricum, în totalitatea regimurilor totalitare, dar şi în capitalele unor regimuri prototalitare, profasciste.

Am afirmat – şi nu-mi propun să dezvolt aici o demonstraţie – că Titulescu n-a făcut nici o diferenţă între totalitarisme. A fost în egală măsură împotriva fascismului, împotriva nazismului, împotriva bolşevismului, împotriva organizaţiilor de extremă dreaptă din interiorul României, dar şi din celelalte ţări europene şi extraeuropene.

Vă voi citi doar patru rânduri dintr-o butadă rostită de Titulescu în Camera Comunelor. Spunea Titulescu: „Cineva m-a întrebat cândva: «Care este diferenţa dintre comunism şi hitlerism sau fascism?» I-am răspuns: «Presupune că ai trei vaci. Comunismul ţi le ia şi nu vei mai auzi niciodată despre aceste vaci. Hitlerismul şi fascismul ţi le vor lăsa, cu următoarele condiţii: vei păstra aceste vaci, dar nu vei mai avea niciodată dreptul să le mulgi. În plus, vei plăti toată hrana şi întreţinerea acestor vaci»“.

Dincolo de butadă, se impune constatarea că Titulescu s-a situat categoric împotriva totalitarismului, aşezând pe aceeaşi linie fascismul, nazismul şi bolşevismul.

Stimat auditoriu,

Discutând despre „Solidaritate", nu putem pierde din vedere câteva elemente, care ţin, la scară istorică, de relaţiile între naţiunile noastre, forţele politice şi personalităţile democratice din cele două ţări şi nu în ultimă instanţă de atitudinea patronului acestei case faţă de aspiraţia şi destinul nostru comun.

Spunea Titulescu: „Când Polonia era atacată încontinuu de Germania, totdeauna am apărat-o cu putere la Geneva. Stresemann [ministrul de Externe al Germaniei] obişnuia să-mi spună: «Imediat ce auziţi numele Poloniei, săriţi automat şi luaţi cuvântul în apărarea ei.» Timp de mai mulţi ani, spune Titulescu, m-am considerat un mare prieten al Poloniei şi Polonia m-a considerat ca atare."

Relaţiile politico-diplomatice româno-polone nu s-au desfăşurat sub acelaşi semn pozitiv până la sfârşitul carierei lui Titulescu sau sfârşitul existenţei lui Beck. Înţeleg, însă, să mă refer în acest cadru doar la direcţiile, momentele şi personalităţile faste ale acestor relaţii, pentru altitudinea şi complexitatea lor. Cei care aparţin mediului politico-diplomatic, vor înţelege când voi aminti cu precădere numeroasele contacte avute de Titulescu sub auspiciile Genevei sau în alte capitale, cu Paderewski, cu Piłsudski, cu Ridz-Szmigly, cu Móscicki, cu conducătorii Ministerului de Externe de la Varşovia, precum Zaleski, cu şefii de misiuni diplomatice precum contele Skirmunt, ambasador la Londra, şi contele Scrzynski, ministru la Bucureşti.

Îmi place să subliniez că Titulescu a fost alături de una dintre cele mai mari poloneze ale tuturor timpurilor, Maria Sklodovska-Curie, membră a Comisiei de Cooperare Intelectuală Internaţională, alături de Einstein, alături de

Painlevé, Valery ş.a.m.d. La intrarea lui Titulescu în acest UNESCO de altădată, Maria Sklodovska-Curie l-a salutat printr-unul din cele mai frumoase elogii.

Doamnelor şi domnilor,

Oaspeţii noştri, chiar şi puţini români, ştiu că între 1922 şi 1926, primele luni ale lui 1927, în această clădire, în Casa Titulescu, de pe Şoseaua Kiseleff, a funcţionat Legaţia Poloniei de la Bucureşti, proprietarul ei aflându-se în misiune la Londra, ca şef al oficiului diplomatic.

Mă rezum la cele spuse, subliniind că suntem fericiţi că, la Bucureşti, în această clipă, în acest an, înregistrăm atâtea momente de încălzire a relaţiilor româno-poloneze – şi nu e nimic formal în chestiunea asta – şi că putem contribui prin gesturi de profundă semnificaţie. Ne simţim solidari şi suntem chiar orgolioşi că putem participa la această construcţie a unei relaţii mai ample, mai profunde, mai trainice.

Mă simt onorat să vă salut încă o dată şi să vă adresez mulţumiri tuturor pentru participare, în mod special conducerii Academiei Române, distinşilor noştri oaspeţi, corpului diplomatic, la această conferinţă internaţională de prestigiu, în care am certitudinea că se va manifesta deplina solidaritate cu ideile generoase care supravieţuiesc, circulă, trăiesc şi se impun în epoca noastră, în Europa Unită, idei cărora cele două naţiuni ale noastre le consolidează noi fundamente şi le asigură noi camere de rezonanţă, precum facem astăzi în Casa Titulescu.

„SOLIDARITATEA" POLONEZĂ ŞI MAREA PREFACERE EUROPEANĂ DE LA SFÂRŞITUL SECOLULUI XX*

Jerzy Holzer

Asupra fenomenului „Solidaritatea" se cade să ne aplecăm nu numai pentru că apariţia, evoluţia şi victoria acesteia au avut o însemnătate uriaşă pentru istoria Poloniei contemporane, însă arareori s-a întâmplat când în destinul Europei, evenimentele petrecute în Polonia să fi jalonat traseul transformărilor întregului continent. În acest cadru se disting două problematici complexe, şi anume:

a) cauzele crizei care au survenit în consecinţă şi care au determinat prăbuşirea sistemelor comuniste europene;

b) subiectele şi acţiunile care înfăptuiesc însăşi căderea sistemelor.

În ceea ce priveşte primul aspect, care în principiu nu face obiectul prezentului articol, putem enumera câteva cauze fundamentale. În general, atenţia cea mai mare se axează pe **ineficienţa economică şi tehnologică a sistemelor comuniste**, care, fără nici o îndoială, a avut o mare însemnătate. Însă un rol la fel de mare a jucat şi

* Articol publicat în „Arhivele Totalitarismului", nr. 48-49, anul al XIII-lea (nr. 3-4/2005), p. 129-143. Traducerea textului aparţine Antoninei Şchiopu.

compromiterea morală a acestor sisteme, acţiune care şi-a găsit expresia în însăşi terminologia oficială, prin distincţia modelului ideal al socialismului de socialismul real, ale căror lipsuri ar trebui abordate şi înţelese ca pe o necesitate istorică. La rândul său, ineficienţa, ca şi compromiterea reală au condus la slăbirea sentimentului raţiunilor proprii în aparatul puterii şi, în consecinţă, la creşterea demoralizării înăuntrul său, a egoismului, a corupţiei şi ruperea eficienţei administrative.

Cauzele menţionate ale crizei s-au manifestat în toate ţările blocului comunist, deşi cu intensitate variată, deosebirile fiind determinate în primul rând de tradiţiile culturale ale vieţii politice, mai ales de nivelul de angajare a societăţii civile, nivel făurit în istorie, sau de disciplina colectivă, subordonată statului, de relaţia cu regimul juridic, de locul ocupat de religie în viaţa obştei. O anumită însemnătate a avut diversitatea manifestată de la o ţară la alta a blocului în modul de exercitare a puterii, în special la nivelul represiunii. În cele din urmă represiunile din Polonia au fost relativ mai slabe decât în deceniile anterioare. A fost un anumit preţ plătit prin semnarea aşa-numitului „***Al treilea coş***” al înţelegerilor de la Helsinki, referitoare la drepturile omului şi drepturile cetăţeneşti. În schimb, Occidentul a deschis mai larg accesul la tehnologii şi credite şi în plus a frânat cursa înarmărilor în care blocul comunist nu mai menţinea pasul cu Statele Unite.

Principala temă a acestui referat este cea de a doua problematică. Transformările europene cele mai mari şi mai profunde de după cel de-al doilea au apărut în ultimii douăzeci de ani ai secolului al XX-lea şi la începutul celui de al XXI-lea.

S-ar cădea să începem cu o afirmaţie mai banală. „Solidaritatea" a apărut în Polonia şi nu putea să apară în nici o altă ţară a blocului comunist. Numai Polonia era locul crizelor de masă, renovatoare ale sistemului, repetate în patru rânduri, deşi limitate în obiectivele lor, în 1956, 1968, 1970 şi 1976. Trei dintre acestea s-au încheiat cu câte un succes parţial şi cu paşi îndărăt făcuţi de către autorităţile comuniste.

Sistemul comunist s-a bazat pe o puternică îndoctrinare ideologică şi pe organizarea eficientă a aparatului puterii şi a societăţii rămase sub controlul său. Ideologia comunistă s-a folosit de câteva motive. Primul şi cel mai important era o minunată concepţie asupra viitorului (fiecăruia după nevoi). Al doilea motiv – ideea egalităţii, a unei societăţi egalitare (desfiinţarea privilegiilor de clasă). Al treilea – atribuirea rolului conducător clasei muncitoare (dictatura proletariatului).

Premisele apariţiei „Solidarităţii"

„Solidaritatea" a apărut în momentul în care această ideologie în Polonia se dovedise ireală. Economia poloneză nu era în stare să-şi depăşească rămânerea în urmă şi înşişi guvernanţii ideologi încetaseră să mai facă referire la perspectiva luminoasă a Eldorado-ului comunist. Distanţa dintre nivelul vieţii din Polonia şi ţările democratice ale Europei devenea în mod drastic din ce în ce mai mare. Funcţionarii legaţi de sistemul aparatului comunist al puterii pretindeau diferite privilegii, căzând pradă tot mai frecvent şi mai puternic demoralizării, corupţiei, unei vieţi uşoare şi îndestulate. Muncitorii, după experienţele sângeroase din anii 1956 şi

1970, ca şi după represiunile brutale din anul 1976, puteau trata ideea dictaturii proletariatului doar cu teamă, dacă nu chiar cu indignare. „Solidaritatea" a fost, aşadar, o mişcare de protest moral împotriva minciunii ideologiei comuniste. S-a pronunţat deseori cu voce tare, ceea ce puteau observa şi locuitorii celorlalte ţări ale blocului, dar care nu erau încă în stare de a se manifesta activ şi deschis. Putem să ne punem întrebarea, dacă această compromitere ideologică comunistă a fost în Polonia într-adevăr mai departe dusă decât, de exemplu, în Ungaria ori în Cehoslovacia. **În viaţa socială, mai important este ceea ce s-a spus cu voce tare decât ceea ce s-a spus la ureche ori în şoaptă în locuinţa personală ori ce şuşotesc cetăţenii înspăimântaţi** (câtă vreme noţiunea de „*cetăţean*" are sens în acest context). **Regele este gol puşcă, când acest lucru se spune.** Asta înseamnă că nu este doar un adevăr înflorit.

Începând cu anul 1956, aparatul puterii, în toate ţările comuniste, şi-a pierdut treptat din eficienţa proprie dobândită în timp. Totuşi, continua să fie capabil să organizeze şi să controleze întreaga viaţă socială sau aproape toată. Polonia era din acest punct de vedere o excepţie. O sferă foarte largă a societăţii scăpa de sub acest control comunist. Biserica catolică, în pofida unui evantai variat de represiuni şi supravegheri, în Polonia şi-a păstrat independenţa faţă de aparatul puterii. Totodată, o bună parte a populaţiei era legată de religia catolică şi respecta primatul spiritual al Bisericii. După alegerea cardinalului Wojtyla ca papa Ioan Paul al II-lea, în anul 1978, în anul următor, în timpul primului său pelerinaj în Polonia, aparatul comunist al puterii a trebuit să se împace cu prezenţa a mai multe milioane de oameni adunate la slujbele organizate de Biserică.

Atunci s-a clătinat eficienţa aparatului puterii comuniste de organizare a maselor, dar pe de altă parte a crescut abilitatea de a acţiona a opoziţiei. Acest lucru rezultă din experienţele avute după primele proteste de masă, nu numai poloneze, ci şi din experienţele preluate din celelalte ţări ale blocului comunist.

Trei concluzii au avut, în acest context, cea mai mare însemnătate.

Prima concluzie a fost că un protest nu poate avea caracterul unor demonstraţii violente ori cu atacuri asupra comitetelor de partid şi instituţiilor statului, întrucât forţa fizică se află de partea aparatului puterii şi la nevoie se ajută cu tancurile sovietice. Această concluzie s-a tras din experienţele poloneze din anii 1956, 1970 şi 1976, dar şi din experienţele germane, vezi anul 1953 sau maghiare din anul 1956. Jacek Kuron, unul dintre liderii opoziţiei şi al doilea consilier al lui Lech Walesa, a sintetizat toate acestea într-o singură formulă: „În loc să dăm foc comitetelor comuniste, mai bine ne creăm propriile comitete."

A doua concluzie a fost necesitatea organizării independente, la vedere, deşi nelegală, nutrind sentimentul speranţei în liberalizarea partidului comunist din interior. Această concluzie a rezultat şi din experienţele istorice. La Moscova partidul era tratat ca fiind garantul ordinii interne a „*socialismului real*" al fiecăreia din ţările blocului, partid care se subordona intereselor sovietice în politica internaţională. Fie partidul îşi respecta acele cerinţe şi atunci concesiile, pregătirea pentru reforme reprezentau doar un episod, cum s-a întâmplat în Polonia în anii 1956 şi 1970, fie determinau depăşirea unei anumite zone de frontieră de

către puterea protectoare şi atunci se ajungea la intervenţia directă, cum s-a întâmplat în 1956 în Ungaria şi în 1968 în Cehoslovacia.

A treia concluzie se referă la conjugarea acţiunii opoziţiei din mediul intelectualităţii cu a muncitorilor, precum şi cu cea a societăţii tradiţionale poloneze. Această concluzie a fost trasă în principal din experienţele poloneze dobândite în anii 1968 şi 1970. În primul caz, acţiunile intelectualilor şi ale studenţilor s-au încheiat cu un eşec şi cu aspre represiuni. În cel de al doilea caz, s-a ajuns într-adevăr la un succes de moment al muncitorilor, dar aceştia nu au reuşit să-şi formuleze obicetivele acţiunii şi nici să dea acţiunii forme de organizare mai durabile.

O altă experinţă consta în disputele mediilor de diferite ideologii duse cu puterea comunistă, cel mai adesea purtate separat de aceste grupări, şi acestea critice faţă de sistemul aflat la putere. Neconcordanţa a dus la divizarea societăţii. De o parte, se afla latura independenţilor din perioada imediat postbelică formată din mediul catolic, Biserică şi laici, care au disputat cu puterea comunistă dreptul la autonomie, în anii stalinismului sau mai târziu, în tradiţiile statului polonez de identitate catolică de peste o mie de ani, iar de cealaltă parte se situau cei proveniţi din stânga revizioniştilor din anii 1956 şi 1968. Despre această împărţire a scris Adam Michnik în cartea sa publicată în emigraţie şi ilegal în Polonia, intitulată *Biserica, stânga şi dialogul*.

„Solidaritatea” anilor 1980-1981 a fost un fenomen ideologic, social şi politic. Ceea ce i-a lipsit acesteia a fost în mod evident unitatea totală de concepţie şi a metodelor de acţiune, întrucât acestei organizaţii i-ar fi fost foarte greu să unifice din punct de vedere ideologic

concepţia mai multor milioane de membri. Nu este important în acest caz dacă „Solidaritatea" atingea acel număr de membri care se înregistra în statistica oficială, 10 milioane, sau dacă erau 9 milioane, după cum declară în mod critic anumiţi cercetători sau chiar ceva mai puţini ca număr. Nici până acum nu putem stabili cifra exactă, întrucât organizaţia cunoştea o fluctuaţie continuă şi nimeni nu a ţinut în mod constant o evidenţă, care să fi luat în considerare că un anumit membru este înregistrat, activ sau aderent-cotizant.

Ideologia şi caracterul social al „Solidarităţii"

Cel mai important element al ideologiei „Solidarităţii" a fost suprimarea violenţei. În acest fel „Solidaritatea" s-a aflat alături de alte mişcări de masă care se desfăşurau în acelaşi timp, dar care se declarau pentru utilizarea forţei fizice, nu atât din raţiuni tactice, cât datorită principiilor lor de a acţiona. Violenţa a fost respinsă nu numai pentru faptul că inamicul, adică sistemul comunist, dispunea în acest domeniu de supremaţie (armată, poliţie), ci şi pentru faptul că utilizarea forţei îi demoraliza chiar şi pe aceia care luptau pentru o cauză dreaptă.

Celelalte elemente importante ale ideologiei erau egalitarismul şi acţiunea solidară. În egalitarism se regăseşte o anumită influenţă a concepţiilor de egalitate socială promovate de „realismul socialist". Concepţia „Solidarităţii" se opunea devizelor comuniste ale luptei de clasă, folosite ca o cheie potrivită şi utilizată în represiunile sau în campaniile agresive de propagandă,

dar nu anula rolul jucat într-o oarecare măsură de muncitori, în special de cei angajaţi în marile întreprinderi. În mod asemănător, dacă ne referim la egalitarism, Solidaritatea lupta în acest mod cu minciuna ideologiei comuniste.

Clamând elementele fundamentale ale ideologiei sale, „Solidaritatea” făcea apel înainte de toate la religia catolică şi la valorile întemeiate pe tradiţia catolică. Acest lucru îi atrăgea reproşuri, întrucât se folosea de catolicism ca instrument, în special atunci când se oficiau serviciile divine (mesă în timpul grevelor şi ceremoniilor solemne, spovedanii colective sau chiar purtarea cu ostentaţie de către Lech Walesa a unui medalion de dimensiuni mari cu Maica Domnului). Se pare totuşi că apelurile repetate la religie au corespuns convingerilor populaţiei legate de „Solidaritate”, care, într-adevăr, în adevărurile Decalogului şi în ştiinţele teologice îşi găseau fundamentarea concepţiile şi acţiunile lor.

În acelaşi timp este greu de stabilit locul elementului naţional în ideologia „Solidarităţii”. Deseori s-a făcut apel la acesta, cu toate că doar prin simboluri – fluturarea drapelului naţional sau a culorilor naţionale alb-roşu. Cu toate acestea, manifestările nu au fost percepute ca având un caracter naţionalist. În chemarea - formulată în cadrul primului Congres al „Solidarităţii” -, adresată celorlalte ţări ale blocului comunist erau clare accentele directe privind o înţelegere internaţională în numele exercitării drepturilor omului şi drepturilor civice. Între reacţiile acestora s-au numărat şi unele răspunsuri cu caracter evident naţionalist, alteori cu o anumită coloratură antisemită, cu un fundament antirus.

Apariţia „Solidarităţii” a avut o însemnătate decisivă atât pentru soarta Poloniei cât şi cea a întregului

continent. Toate mediile aflate în opoziţie anterior au avut un caracter restrâns, cu precădere elitist. Opoziţia din Polonia existentă înainte de formarea „Solidarităţii", constituită din Comitetul de Apărare al Muncitorilor (KOR), Mişcarea de Apărare a Drepturilor Omului şi Cetăţeanului, Confederaţia Poloniei Independente, Mişcarea Tinerei Polonii, Uniunile Sindicale Libere, Comitetele Studenţeşti ale „Solidarităţii", comitetele ţărăneşti, concentrau în jurul lor, în cel mai bun caz câteva sute de oameni, dar mai ales, câţiva sau câteva zeci de oameni.

Problema esenţială nu era totuşi numărul activiştilor aflaţi în opoziţie. Ei proveneau, în principal, din mediile intelectuale sau în orice caz *inteligheţia.* Aceştia erau în special cadre de conducere. La fel s-a întâmplat şi în cazul Uniunii Sindicatelor Libere, când într-unul din centrele relativ puternice de pe litoralul din zona Gdansk, în grupul de conducere un rol important l-au jucat Bogdan Borusewicz, absolvent de istorie a artei, şi inginerul Andrzej Gwiazda.

„Solidaritatea" s-a format în urma grevelor de masă care au cuprins întreaga ţară. Liderii grevişti au devenit liderii organizaţiilor. Mai exact, pentru prima dată în istoria Poloniei, muncitorii au devenit adevăraţi activişti politici. Trebuie să atragem atenţia asupra faptului că, chiar în mediile conducătoare internaţionale ale partidelor comuniste şi socialiste, muncitorii erau o raritate. Acelaşi lucru s-a întâmplat şi în partidul comunist venit la conducere după anul 1945. În pofida utilizării frecvente a sintagmei „dictatura proletariatului", în elita politică se aflau fie intelectuali,

fie activişti de profesie, pentru care activitatea anterioară de muncitor autentic a fost doar un episod.

În organizaţia „Solidarităţii” au apărut muncitori care atunci au jucat un rol important în politica Poloniei şi cel mai adesea continuă să-l joace până astăzi. E suficient să-i amintim aici pe: Lech Walesa, Marian Jurczyk, Bogdan Lis, Andrzej Slowik, Zbigniew Bujak sau Wladyslaw Frasyniuk. Asta nu înseamnă că le subestimăm participarea reprezentanţilor *inteligheţiei* şi mai ales a intelectualilor în cadrul grupurilor de consiliere. Fără îndoială, cunoaşterea de către aceştia a problemelor politice, fie chiar şi teoretică, era obligatorie în funcţionarea „Solidarităţii”. Esenţa lucrurilor consta în faptul că în organizaţia „Solidaritatea” s-a ajuns la o conlucrare reală a adevăraţilor reprezentanţi ai categoriilor sociale cele mai numeroase din Polonia: muncitori, oameni instruiţi care se orientau în marile probleme economice, politice, sociale şi culturale, naţionale şi internaţionale.

„Solidaritatea” a fost în cea mai mare parte o organizaţie muncitorească şi o mişcare socială muncitorească, având în vedere atât considerentele de formă, cât şi cele ale obiectivelor acţiunii sale. După cum s-a menţionat mai sus, această organizaţie s-a constituit în urma marilor greve. Între cererile greviştilor, multe se refereau la condiţiile de muncă şi salarizare, şi în primul rând, la crearea unui sindicat independent de autoritatea statului (cu toate că au fost avansate şi alte cereri care priveau întreaga societete). În activitatea ei legală, cea mai mare însemnătate au avut-o în continuare aspectele legate de interesele muncitorilor şi angajaţilor, precum: problemele legate de salarizare, limitarea timpului de muncă (sâmbetele libere), aprovizionarea cu produsele

alimentare de bază. Caracterul muncitoresc al „Solidarităţii" şi-a găsit expresia în ceremoniile cu o anumită simbolistică naţională - dezvelirea unor monumente în memoria victimelor căzute în timpul evenimentelor de la Poznan din 1956 sau ale celor din Gdansk, Gdynia şi Szczecin din anul 1980.

Caracterul muncitoresc al „Solidarităţii" s-a manifestat şi atunci când s-a acţionat asupra acesteia prin introducerea Legii Marţiale. O adevărată rezistenţă au opus nu numai muncitorii, dar şi oamenii locului unde această rezistenţă era organizată, marile întreprinderi, precum şantierul de la Gdansk, întreprinderea Ursus din Varşovia, uzinele siderurgice din Katowice, minele din Silezia.

„Solidaritatea" a fost o organizaţie muncitorească sau mai degrabă a salariaţilor, dar în esenţă a fost o uriaşă mişcare socială, care a cuprins întreaga ţară, întrucât în jurul acestei organizaţii s-au concentart şi alte organizaţii: Solidaritatea Ţăranilor Individuali, Solidaritatea Meşteşugarilor, Federaţia Independentă a Studenţilor, diferite asociaţii de intelectuali. Aceasta a influenţat şi alte organizaţii diferite care s-au aflat mai înainte în interiorul sistemului de guvernământ: partide satelit, uniuni de tineret şi chiar asupra unor anumite cercuri sau grupări ale Partidului Comunist.

Din punct de vedere formal, „Solidaritatea" nu a fost o organizaţie politică, în statutul său ea se definea ca o uniune profesională, chiar şi atributele conexate acestei denumiri, de uniune profesională, „independentă" şi „autonomă", îi imprimau acesteia un caracter politic.

Republica Populară Polonă, întocmai ca toate celelete ţări comuniste, era o ţară în care Partidul

Comunist deţinea monopolul asupra acţiunilor organizate. Din acest monopol a reuşit să se sustragă numai Biserica Catolică, dar şi anumite mici organizaţii intelectuale, precum „Clubul Inteligheţiei Catolice” sau uniunile de creaţie şi ştiinţă, care au reuşit permanent să se sustragă, dar care singure şi-au limitat raza de acţiune, sau li s-a impus forţat până la un anumit nivel acest lucru.

Toate aceste partide satelit sau organizaţii de masă au acţionat sub controlul Partidului Muncitoresc Unit Polonez. Acest lucru se referă în special la cea mai mare organizaţie de masă, care era constituită din uniunile profesionale oficiale. Chiar dacă acestea forţau uneori lucrurile şi doreau să-şi spună cuvântul în probleme ce interesau anumite grupări profesionale, se prezentau înainte de toate cu expresia larg utilizată „în lumina directivelor partidului” şi cereau ajutor în organizarea şi subordonarea maselor muncitoare aliniate partidului.

Tot în conformitate cu principiul de autonomie şi independenţă a fost adoptat în denumire termenul de „Solidaritatea”, încercând astfel să se renunţe la vechea denumire. Această organizaţie se opunea în esenţa ei sistemului comunist. Interpretările privind autonomia şi independenţa tindeau mult mai departe decât esenţa propusă de „Solidaritatea”. Unul dintre cele mai importante puncte în litigiu a fost respingerea monopolului comunist asupra mass-media, monopol exercitat parţial şi asupra puţinelor reviste independente cu o anumită adresabilitate trecute prin cenzură.

Alături de două săptămânale editate oficial şi subordonate cenzurii, care erau reprezentate de revista „Solidaritatea”, difuzată în întreaga Polonie şi Gazeta „Jednosc” (Unitate) cu apariţia în oraşul Sczeczin, celelalte organizaţii regionale şi de întreprinderi ale

Uniunii Sindicatelor Libere publicau buletine. Editurile cu publicaţii de uz intern nu erau nici controlate nici cenzurate, şi în fapt tipăriturile în tiraj foarte mic reprezentau principala lor sursă de informare. Slăbirea puterii aparatului comunist a fost determinată de altfel şi de micile celule ale „Solidarităţii" care sprijineau difuzarea de cărţi, broşuri şi reviste ale unor edituri nelegale (clandestine).

Prima „Solidaritate", 17 septembrie 1980

Cele 16 luni de activitate legală, numită ulterior prima „Solidaritate", cunosc câteva etape: cea dintâi etapă a fost organizarea Uniunii, care a cuprins întreaga Polonie, dar care la început nu era clar că se va constitui într-o singură organizaţie. În diferite regiuni şi chiar în anumite oraşe s-au creat aşa numitele Comitete Fondatoare inter-întreprinderi. Totuşi, aproape pretutindeni s-a luat hotărârea creării unei organizaţii care să transgreseze ramurile economice, excepţie făcând doar la crearea unei Uniuni Independente cu autoconducere a lucrătorilor din Ştiinţă, Tehnică şi Învăţământ. Când la Congresul din Gdansk, la 17 septembrie 1980, a fost creată „Solidaritatea", această uniune s-a desfiinţat, iar anumite grupuri au intrat în organizaţiile regionale.

Structura regională poate părea o soluţie bizară, ciudată pentru o uniune profesională, întrucât în condiţii normale apar interese de ramură diferite, iar uneori chiar în contradicţie. Dar decizia luată a corespuns totuşi condiţiilor sistemului comunist.

Faţă de aproape întreaga etatizare a economiei (doar o mică parte a economiei reprezenta proprietatea comunală sau cooperatistă, dar şi aceea, în esenţă, era controlată tot de statul centralizat, aproape toţi lucrătorii aveau de-a face cu acelaşi angajator. Statul îi angaja pe profesorii de învăţământ superior şi pe muncitorii în construcţii, pe învăţători şi pe mineri, pe medici şi pe muncitorii din şantierele navale, pe actori şi ţărani. Acest aspect a creat o bază de raportare faţă de stat cu cereri comune, de reprezentare a intereselor comune (cu o platformă comună).

Structura de supraramură, regională, corespundea totuşi misiunilor „Solidarităţii", care era nu numai o uniune profesională, ci şi o mişcare socială naţională a întregii Polonii, întrucât aceasta a avansat chiar dintru început postulate referitoare nu numai la condiţiile de muncă şi plată, în sensul larg al cuvântului, ci şi cu privire la diferitele domenii ale vieţii publice. Se cerea dreptul de a se organiza independent, dreptul la respectarea legalităţii, dreptul la libertatea de exprimare a opiniilor prin cuvântul vorbit sau tipărit, ridicarea restricţiilor la acţiunile Bisericii, stoparea cazurilor de abuzuri şi de corupţie în aparatul puterii, luarea în discuţie a programului de reforme economice obligatorii.

Prima etapă de organizare a „Solidarităţii" a durat până la 10 noiembrie 1980, până la aprobarea statutului, aşadar a legalizării sale juridice. Aceasta a fost o perioadă de formare a concepţiei de acţiune a uniunii şi totodată etapa primelor încercări de anihilare a ei de către puterea comunistă. Generalizând, putem spune că în organizaţia „Solidaritatea" s-a adoptat principiul „revoluţiei autolimitate", formulat de Jacek Kuron. Acest principiu era determinat înainte de toate de teama care

domnea în privinţa tuturor acţiunilor faţă de o posibilă invazie sovietică militară directă, cum s-a petrecut în R.D.G., Ungaria şi Cehoslovacia.

Acest lucru a fost mai pe larg prezentat atunci într-un articol scris de Adam Michnik. Pe de o parte, acesta arăta că Polonia nu se poate guverna fără sprijinul societăţii, iar pe de altă parte, confirma dependenţa Poloniei de Uniunea Sovietică şi inevitabilitatea rămânerii la putere, în această situaţia, a comuniştilor.

Reţeta suna astfel: „ Trebuie să luăm puterii totul şi să-i forţăm, ca niciodată, nici un popor să nu-şi primească drepturile în dar. În acelaşi timp, forţându-i şi luându-le tot, să ne amintim să nu destrămăm în fâşii ceea ce înseamnă statul polon, un stat nesuveran, dar statul fără de care soarta noastră ar fi incomparabil mai grea."

După mai bine de un an a ieşit în evidenţă un alt activist din opoziţie şi consilier al „Solidarităţii", în persoana lui Jan Jósef Lipski, care i-a avertizat pe adepţii reformelor în partidul comunist că merg mult prea departe: „P.M.U.P. nu numai că va rămâne aici şi acum, astăzi şi mâine, la putere, dar Partidul Muncitoresc Unit Polonez este una din condiţiile obligatorii ale siguranţei statului. O astfel de condiţie este totodată şi caracterul său conservator, ca şi restricţionarea reformelor, pe care partidul singur le va promova."

Slăbiciunea unei asemenea concepţii era convingerea nerealistă, potrivit căreia pe termen lung se putea menţine o puternică presiune asupra autorităţilor comuniste, asupra mulţimii de mai multe milioane de membri ai „Solidarităţii", dar, în acelaşi timp, că această presiune nu va depăşi graniţele trasate, ci va fi planificată şi dirijabilă.

În prima perioadă, în care marile emoţii erau însoţite de temeri uriaşe, o asemenea concepţie s-a confirmat. În schimb nu s-au bucurat de succes încercările de distrugere a Uniunii, întreprinse de putere. Cea mai însemnată dintre ele a fost la început modificarea statutului „Solidarităţii” de către instanţă, concomitent cu anunţarea comitetului din localitatea Jastrzebie, aflat în concurenţă cu centrul „Solidarităţii” din Gdansk, dar care coordona acţiunile marii majorităţi a uniunii în Silezia Inferioară, în special liderul acestui comitet, Jaroslaw Sienkiewicz. Cu siguranţă că unii lideri ai partidului contau pe fracturarea în cadrul Solidarităţii, pe scoaterea în afara legii a centrului Gdansk şi pe preluarea conducerii de cel de-al doilea centru din Jastrzebie.

În cele din urmă, s-a ajuns totuşi la un compromis în cazul statutului (fragmentul în litigiu se referea la raportul faţă de partid, care figura doar în anexă). Acest fapt era rezultatul a două tendinţe. Autorităţile comuniste nu se simţeau în stare să meargă până la ciocnirea frontală cu milioanele de cetăţeni revoltaţi. Dar şi „Solidaritatea” însăşi dorea în continuare să evite o asemenea ciocnire, de teama unei eventuale intervenţii externe. Însă cu cât mai mult puterea recunoştea în acest compromis înfrângerea sa, cu atât mai mult „Solidaritatea” trata acest compromis ca pe un succes al său. Curând s-a ajuns la eliminarea comitetului din Jastrzebie instalat pentru infiltrare de către serviciile comuniste de conducere.

A doua etapă din perioada legală a „Solidarităţii”

Aşa a debutat cea de-a doua etapă din istoria Uniunii legale, cu toate că „Solidaritatea” continua, cu

toată precauţia, să se afle în ofensivă. Abia acum putem vorbi despre formarea ei în toate regiunile şi aproape în toate locurile de muncă, despre crearea unei organizaţii energice, capabile să conducă acţiuni planificate pe întreg teritoriul ţării. Ceremonia de dezvelire la Gdansk a monumentului închinat memoriei victimelor căzute în evenimentele din decembrie 1970 a îmbrăcat o însemnătate de simbol. Cu toate că numărul mulţimilor adunate a fost apreciat diferit, fără nici un dubiu se puteau număra sute de mii de oameni, în marea lor majoritate foşti membri în grupările organizate în celelalte regiuni ale Poloniei.

În disputele interminabile, „Solidaritatea" a repurtat în general succese de prestigiu, exprimate în crearea diferitelor comisii guvernamentale, în forţarea puterii să facă demersuri pentru iniţierea negocierilor, s-au dus lupte pentru garantarea legalităţii, s-au obţinut promisiuni, dar nu au adus soluţii cu caracter legal. Un alt front de dispute a fost reprezentat de problema reglementării juridice a organizaţiilor de la sate şi din Universităţi, organizaţii care conlucrau cu Uniunea. Autorităţile puteau să se împace cu existenţa lor reală, dar nici în acest caz nu s-a ajuns la soluţii legale. „Solidaritatea" avea tot mai mult sentimentul forţei sale, forţă pe care nu dorea să o folosească.

Presiunea exercitată pe cale paşnică a adus rezultate nu prea mari.

La 11 februarie 1981 a fost numit premier generalul Wojciech Jaruzelski, eveniment cu care s-a încheiat perioada de ofensivă a Solidarităţii.

Faza următoare, care a durat până la începutul lunii iunie se va caracteriza printr-un anumit echilibru între

încercările de luare a următoarelor iniţiative de către „Solidaritate" şi încercările de trecere la atac din partea autorităţilor comuniste.

Prima deviză a noului guvern, în principiu respectată de către „Solidaritate", era „90 zile de pace".

Pe de o parte, s-a putut vedea că puterea era gata pentru compromisuri, cu toate că a cedat doar în cazul legalizării juridice a Asociaţiei independente a Studenţilor şi a blocat în continuare posibilitatea înregistrării juridice a organizaţiei ţăranilor. Pe de altă parte, pentru „Solidaritatea" constituită din mai multe milioane de membri, aflată într-un impuls de emoţii, suspendarea acţiunilor ofensive devenea extrem de periculoasă. Exista pericolul aprinderii energiilor, renunţarea la acea presiune permanentă asupra puterii, care urma să fie principala formă de realizare a obiectivelor „Solidarităţii". Sau exista pericolul ca acea energie să înceapă să se descarce spontan, în afara unui control exercitat de către autorităţile Uniunii, energii consumate în varii acţiuni, regionale sau locale. Puterea comunistă şi-a dat seama că orice încercare brutală de aducere la disciplină a membrilor „Solidarităţii" va duce la conflicte înăuntrul ei. Conta în mod expres pe faptul că se va ajunge la fricţiuni între Lech Walesa şi consilierii lui şi activiştii mai moderaţi şi cei radicali, care instigau la folosirea unor forme mai ascuţite de luptă cu puterea.

Situaţia s-a inflamat prin declanşarea în Polonia, pe la jumătatea lunii martie 1981, a manevrelor armatelor Tratatului de la Varşovia, cu participarea substanţială a trupelor sovietice. Patru zile mai târziu s-a ajuns la evenimentele de la Bydgoszer, la lovirea de către Miliţie a liderilor regionali ai Solidarităţii, însoţite de concentrarea masivă acolo a forţelor de Miliţie şi

serviciilor de Securitate. Adevărul despre evenimentele petrecute atunci în Bydgoszer nici până astăzi nu a fost deplin lămurit. Nu se cunoaşte dacă a fost o încercare de provocare a „Solidarităţii" la nivel naţional şi de realizare a planului de introducere a stării marţiale, dacă în temeiul acestei încercări s-a instalat guvernul Jaruzelski sau cel puţin o parte a lui sau dacă opozanţii compromisurilor cu „Solidaritatea" doreau să forţeze guvernul prin fapte duse până la mişcări extreme. Poate că totuşi a fost vorba în primul rând de forţarea divizării în interiorul „Solidarităţii" între adepţii şi inamicii iniţierii luptei frontale cu puterea.

Într-un fel sau altul, „Solidaritatea" a răspuns evenimentelor din Bydgoszer prin proteste violente şi ameninţarea cu greva generală, dar nu a cedat provocărilor. Au fost iniţiate negocieri cu reprezentanţii guvernului şi ambele părţi au ajuns la un compromis, adică la Acordul din 30 martie. Au condamnat pe autorii evenimentelor de la Bydgoszer, dar cu o singură promisiune nebuloasă de investigare concretă, care nu s-a mai realizat. De acest rezultat al convorbirilor au fost nemulţumiţi atât „betonul din partid", cât şi radicalii „Solidarităţii".

Pentru prima dată s-a produs, în interiorul Uniunii „Solidaritatea", o sciziune profundă, nelegată ca mai înainte de diversele acţiuni ale agenturilor.

În concluzie a fost un succes al autorităţilor comuniste, dacă evenimentele petrecute la Bydgoszer aveau să-i servească. Radicalii s-au subordonat totuşi practicii impuse de Walesa şi liniei lui moderate, escaladând-o doar în diferite conflicte regionale.

Deocamdată, atât autorităţile comuniste, cât şi „Solidaritatea" s-au întors la căutarea unui compromis. Partidul era ocupat cu revenirea la disciplina în propriile rânduri, înainte de proclamarea congresului din iulie 1981. „Solidaritatea" a obţinut din nou câteva succese, dintre care cel mai important a fost legalizarea, în cele din urmă, a Uniunii Independente a Ţăranilor Individuali.

În mai, două evenimente au influenţat suplimentar frânarea acţiunilor extremiste: atentatul asupra papei Ioan Paul al II-lea şi boala, iar apoi decesul primatului Poloniei, Wyszynski. Pretutindeni domnea o atmosferă de gravitate şi doliu.

Situaţia economică s-a înrăutăţit repede. Creşterile salariale obţinute de „Solidaritatea" nu aveau acoperire în aprovizionarea pieţei cu articole de consum, mai ales alimentare. S-a extins tot mai mult sistemul cartelelor, dar în anumite centre lipseau chiar mărfurile cu articolele reglementate. Autorităţile făceau eforturi să explice prăpastia economică provocată de grevele locale repetate. La drept vorbind, acest lucru nu mai avea nici o însemnătate. Decalajul a cuprins în schimb întregul sistem de salarii şi plăţi. Ca să poată fi normalizat, se impunea pe termen scurt ridicarea drastică a preţurilor, lucru ce nu şi-l putea permite un guvern slab şi nepopular. Pe termen lung se impuneau în mod obligatoriu reforme profunde, care să depăşească cadrul sistemului comunist. „Solidaritatea" cerea imperios prezentarea de către autorităţi a unui plan de astfel de reforme, dar propunerile guvernului erau puţin concrete şi nu dădeau şansele unei însănătoşiri reale a economiei. Prin urmare, criza s-a adâncit, iar atitudinea întregii populaţii s-a radicalizat.

La începutul lunii iunie 1981, în timpul şedinţei Comitetului Central al P.M.U.P. s-a ajuns la o încercare nereuşită de schimbare a conducerii. Într-adevăr, echipa conducătoare s-a menţinut la cârmă, dar presiunea aparatului de partid, serviciile de securitate şi ale unităţilor militare superioare au determinat echipa să-şi schimbe linia politică. Un rol important au jucat în acest caz şi presiunile exercitate de Moscova. Autorităţile comuniste au trecut la ofensivă.

A început cea de-a patra perioadă în istoria „Solidarităţii" legale. Energia mulţimii largi a membrilor ei treptat s-a epuizat, în rândurile activiştilor locali şi regionali creşteau tendinţele radicale. Puterea comunistă conta evident pe faptul că va reuşi să adâncească disputele interne ale Uniunii şi în felul acesta să o slăbească fundamental. Aceste operaţii păreau să dea anumite rezultate, până ce nu li s-a opus Lech Walesa în cuvântarea sa ţinută în timpul ceremoniei de dezvelire a monumentului victimelor căzute în timpul evenimentelor de la Poznan din 1956. În prezenţa a circa 100 000 oameni, liderul „Solidarităţii", apreciat fiind ca principalul reprezentant al liniei moderate, a declarat: „Încetaţi să ne mai insultaţi, încetaţi să ne mai divizaţi, pentru că nu veţi reuşi nici una nici alta".

Se pare că atitudinea lui Walesa a făcut ca puterea comunistă să recunoască faptul că obiectivul strategic nu a fost atins şi nu a reuşit nici să divizeze „Solidaritatea" şi nici să determine partea ei moderată să i se subordoneze, ci a dus la introducerea legii marţiale şi trecerea Uniunii în ilegalitate. Pregătirile pentru introducerea legii marţiale au fost iniţiate încă din luna august 1981. Din acest moment, au cunoscut o

intensificare tot mai însemnată, cu toate că şeful de atunci al partidului, Stanislaw Kania, părea să nu se manifeste în această direcţie.

În atmosfera crizei economice tot mai accentuate, a rafturilor goale din magazine, prăbuşirea sistemului de aprovizionare a populaţiei chiar şi cu articolele de bază alimentare, autorităţile comuniste au făcut pasul final care punea sub semnul întrebării continuarea posibilităţilor de compromis. Regimul a propus convorbiri cu „Solidaritatea”, la începutul lunii august 1981, dar, după cum s-a văzut ulterior, doar ca să însceneze o întrerupere spectaculoasă a acestora. Răspunderea au aruncat-o pe umerii reprezentanţilor „Solidarităţii” şi, din acel moment, au condus sub diferite forme o acţiune de propagandă, acuzând Uniunea de politică aventuristă.

Împinsă în sensul defensivei, „Solidaritatea”, în mod evident, nu a găsit răspunsul eficient la ofensiva puterii comuniste. Conducerea Solidarităţii continua să aibă temeri cu privire la un conflict frontal. Mai întâi, se temea de o eventuală invazie sovietică şi făcea eforturi să stăvilească radicalismul tot mai crescut al activiştilor de la nivelul inferior. În rândul membrilor Uniunii creştea oboseala determinată şi de acţiunile greviste şi manifestaţii ale mai multor milioane de participanţi, oboseală determinată şi de înrăutăţirea situaţiei economice, pe care „Solidaritatea” nu putea să o prevadă.

În timpul primului tur al Congresului „Solidarităţii”, de la începutul lunii septembrie 1980, dominau atitudinile radicale, care îşi găseau expresia în „Mesajul adresat oamenilor muncii din Europa Răsăriteană”, tocmai adoptat. În esenţă, acesta era o chemare la luptă pentru drepturile civice, adresată

oamenilor din celelalte ţări ale blocului comunist, fiind escaladat principiul obligatoriu de până acum de evitare a cuvântărilor referitoare la bazele politicii comuniste, în special din punct de vedere internaţional. Mulţi delegaţi şi-au dat seama imediat de faptul că linia de acţiune în vigoare până acum şi-a epuizat resursele.

Unul din liderii „Solidarităţii" din localitatea Lodz, Grzegosz Palka, a spus: „de multă vreme Uniunea bate pasul pe loc, dând puterii tot ce putea fi dat prin metode de presiune moderată... Uniunea trebuie să-şi analizeze şansele într-un eventual conflict ca să-şi aleagă conştient platforma conflictului posibil şi să conceapă modul în care poate schimba raportul de forţe într-un sistem care să nu ne fie defavorabil". În pofida radicalismului, Palka s-a declarat pentru menţinerea alianţei militare cu Uniunea Sovietică, scontând că oferta în acest fel limitată ar putea fi aprobată de Moscova.

În realitate, „Solidaritatea" se afla în impas, întrucât nu dispunea de forţe suficiente ca să determine puterea comunistă să continue concesiile, iar posibilităţile ei de mobilizare a maselor largi erau evident slabe. Walesa a spus în timpul congresului: „Să ne amintim că cel puţin 80% din cetăţeni nu vor fi deputaţi şi nici consilieri municipali şi atunci ei nu vor fi interesaţi să ştie cine se află acolo, fie Walesa, fie Kuron sau Gieremek. Ei doresc să aibă pâine şi nu vor prea tare să se expună". Pe drept sau nedrept activiştii Uniunii, în marea lor majoritate, au fost convinşi că o eventuală „confruntare" ori o desfăşurare de forţe (care ar fi fost un anunţ referitor la declanşarea grevei generale) putea să ducă la intervenţia sovietică.

Exact între primul şi al doilea tur al congresului, adică pe la jumătatea lunii septembrie 1981, „Solidaritatea" legală a intrat în cea de-a cincea perioadă, şi de această dată iniţiativa se afla de partea puterii comuniste, care a declanşat propaganda pregătitoare pentru introducerea planificată a stării marţiale şi care opera în primul rând cu acuzarea „Solidarităţii" de radicalism extremist şi de încălcare a legalităţii. La toate acestea se adăugau presiunile directe venite de la Moscova.

Aşa s-a întâmplat că, în afară de „Apelul" adoptat, Congresul nu avea un caracter mai radical decât multe alte declaraţii făcute în lunile precedente şi în timpul celui de-al doilea tur, să fie ales drept lider al „Solidarităţii" din nou moderatul Walesa şi gruparea legată de acesta, care urma să traseze direcţia următoare de acţiune.

Introducerea legii marţiale. Arestarea liderilor „Solidarităţii"

Ca urmare a ascuţirii propagandei îndreptate împotriva „Solidarităţii", la data de 18 octombrie 1981 s-au produs din nou schimbări de personal la nivelul conducerii comuniste. Nehotărâtul Kania a fost înlocuit ca de prim-secretar al P.M.U.P., de către Wojczech Jaruzelski.

Bucurându-se de încrederea conducătorilor sovietici, generalul a concentrat în mâinile sale toată puterea, ca şef al partidului, prim-ministru al guvernului şi ministru al Apărării Naţionale. Wojczech Jaruzelski a condus într-un mod mult mai energic pregătirile finale pentru introducerea stării marţiale.

Împinsă în defensivă, „Solidaritatea" s-a aflat într-un total impas. Tot mai clar se manifestau din interiorul

Uniunii două entităţi fundamentale. Conducerea sa continua să evite ciocnirile dure cu puterea, dar stăpânea într-un grad tot mai redus radicalismul crescând al activiştilor regionali şi locali. La rândul său, radicalismul în evoluţie se confrunta tot mai des cu oboseala, indiferenţa şi teama de viitor a numeroşilor membri ai „Solidarităţii" şi ai întregii societăţi. Se pare că exact pe această placă turnantă au contat autorităţile comuniste şi au apreciat să o dezbată cu Uniunea „Solidarităţii".

În câteva zeci de locuri din ţară s-a ajuns pe la sfârşitul lunii octombrie până prin noiembrie 1981 la greve locale haotice, cu şanse mici de succes. Autorităţile se pare că priveau la ele cu o oarecare satisfacţie. Din partea lor nu lipseau acţiunile provocatoare. Redactorul şef adjunct al săptămânalului „Solidaritatea", Waldemar Kuczynsky scria atunci: „Cuiva disperarea şi panica socială îi stă la îndemână".

Începând cu sfârşitul lunii noiembrie 1981, propaganda comunistă oficială a declanşat un atac în uragan asupra „Solidarităţii", atac care urma în reacţie să determine radicalizarea declaraţiilor activiştilor ei, fapt care la rândul său autentifica acuzele puterii referitoare la tendinţele de confruntare sau de-a dreptul de declanşare a războiului civil. Argumentul care le-a încoronat opera conducerii comuniste a fost transmisia publică a înregistrărilor făcute la întâlnirea activiştilor din conducerea „Solidarităţii", la Radom, din 3 decembrie. Firește că şi mai înainte fuseseră făcute înregistrări de acelaşi fel de către agenţii serviciului de securitate şi în cursul acestora în mod frecvent anumiţi vorbitori nu se fereau să păstreze demagogia radicală. Însă aceste

înregistrări nu le-au dat publicităţii şi nici nu le-au folosit vreodată în scop propagandistic.

Mulţi activişti ai „Solidarităţii” îşi preţuiau prea mult forţele şi nu au luat în seamă pregătirile de introducere a legii marţiale, cu toate că o parte dintre acestea s-au făcut aproape la vedere. Ei nu au estimat nici gradul de oboseală al societăţii şi nici teama în faţa invaziei sovietice şi şi-au imaginat că prin reiterarea asigurărilor referitoare la necesitatea menţinerii unei alianţe militare cu Uniunea Sovietică şi de cooperare cu Moscova în politica internaţională se va obţine neutralitatea ei faţă de evenimentele interne din Polonia.

O asemenea stare de spirit şi-a găsit expresia şi în luările de cuvânt de la ultima şedinţă a Comisiei Naţionale a „Solidarităţii”, din 11-12 decembrie 1981, de la Gdansk. Nu le-au atras atenţia semnalele care se pronunţau pentru introducerea legii marţiale. Şi chiar înainte de declararea oficială a acesteia, imediat după încheierea lucrărilor, Securitatea a reuşit să aresteze o parte însemnată a liderilor. În noaptea dinspre 13 decembrie 1981 şi dimineaţa zilei următoare s-au desfăşurat în întreaga ţară acţiuni de arestare care se cifrau la acea dată în jur de 5.000 de persoane, iar împreună cu cei internaţi în perioada imediat următoare de circa 10.000 de persoane, fapt ce a paralizat total pentru câteva săptămâni organizaţia „Solidaritatea”, care mai târziu s-a refăcut abia treptat în ilegalitate.

„Solidaritatea” s-a dovedit total nepregătită pentru o asemenea răsturnare de evenimente. S-a dovedit a fi o legendă informaţia propagandei comuniste potrivit căreia Uniunea s-a aprovizionat cu arme şi a format unităţi de luptă şi că avea în atribuţie să-i ucidă pe funcţionarii puterii şi pe membrii lor de familie.

Principala formă de rezistenţă avea să fie probată în iarna anului 1981 prin greva cu ocuparea locului de muncă. Această formă s-a dovedit a fi ineficientă în faţa forţei întrebuinţate de autorităţi. La grevă s-a ajuns într-un număr relativ mic de întreprinderi, întrucât populaţia era îngrozită de pericolul represiunii. Decretul referitor la legea marţială prevedea chiar aplicarea pedepsei cu moartea în cazurile de opunere a rezistenţei, cu toate că niciodată nu s-a ajuns atât de departe. Totuşi, cât a funcţionat legea marţială, au fost închise şi judecate câteva mii de persoane. Acolo unde muncitorii făceau grevă (în general hotărârea era luată doar de o parte din angajaţi) acţiunea de pacificare era dusă de formaţiunile de miliţie şi de serviciul de securitate special pregătite şi la nevoie înarmate cu tancuri şi elicoptere. Cea mai mare rezistenţă au opus-o minerii şi siderurgiştii din Silezia Superioară, unde de altfel au căzut şi victime umane, cel mai mare grup de 9 oameni în mina numită „Wujek". Ultima mină în grevă, numită „Piast", a capitulat pe 28 decembrie 1981.

Din decembrie 1981 până la începutul anului 1989 „Solidaritatea" a trecut în ilegalitate. Pe de o parte, este de remarcat continuarea activităţii şi ultimul succes reprezentat de dezbaterile Mesei Rotunde, alegerile din 1989 şi victoria în alegeri a Comitetelor Civice care au acţionat sub drapelul „Solidarităţii" şi apoi, după modelul Poloniei, abolirea sistemului comunist în întregul bloc sovietic. Toate acestea stau mărturie despre însemnătatea trainică pe care a reprezentat-o „Solidaritatea" pentru Polonia şi Europa.

Pe de altă parte, întârzierea de ani de zile a succesului a avut consecinţe negative. A trecut euforia celor 16 luni din anii '80 şi '81. „Solidaritatea" a obţinut

într-adevăr după 8 ani de zile succesul în alegeri, dar nici atunci nici mai târziu nu a ajuns să fie organizaţia de câteva milioane de membri atât de puternică cum fusese odinioară. Disputele care nu au reuşit să-i zdruncine coeziunea Uniunii în timpul primei sale etape de legalitate au crescut în anii de funcţionare în ilegalitate şi s-au conjugat cu acuze reciproce ale activiştilor cu privire la erorile făcute care au dus la înfrângere prin declararea şi introducerea legii marţiale. Nu au lipsit nici bănuielile de trădare. Mulţi membri şi adepţi ai „Solidarităţii” legale s-au împăcat cu necesitatea guvernelor comuniste, sau au hotărât să se ocupe în mod exclusiv de problemele lor persoanele ori familiale.

Victoria „Solidarităţii” a fost imediat partajată, iar disputele dintre activiştii săi au făcut din „Solidaritatea” legenda unei mari mişcări care cuprinsese aproape întreaga Polonie. Nu au lipsit nici erorile în modul de conducere şi combatanţii pentru libertate nu o dată s-au dovedit a fi jucat rolul de politicieni în condiţiile statului democratic. S-au trecut în uitare brutalitatea şi deseori chiar incapacitatea guvernelor din epoca comunistă. Reformele economice obligatorii şi-au lăsat amprenta asupra popularităţii tuturor curentelor provenite din „Solidaritatea”, dar care aplicau mari şi grele obligaţii marii majorităţi a populaţiei. S-a uitat faptul că în anul 1989 ţara se afla mai exact în stare de faliment.

Astăzi legenda „Solidarităţii” este mult mai puternică în afara Poloniei decât în ţara sa natală. Probabil că este o nevoie de o distanţare în timp ca să poată fi apreciat, în afara disputelor noastre interne, ceea ce a fost cel mai important: rolul istoric al „Solidarităţii”.

Intervenţia prof. dr. Vladimir Iliescu, membru al Consiliului Ştiinţific al Institutului Naţional pentru Studiul Totalitarismului

Se pune întrebarea: 1989 s-a întâmplat altfel în România? Convingerea mea este că a fost vorba despre slăbirea ideologică, de organizare a dictaturii comuniste. Aşadar, se observă două probleme. Prima: o mai mică presiune a Occidentului, pentru că Occidentul a arătat mereu o toleranţă faţă de dictatura lui Ceauşescu, considerând-o un element al dezintegrarii blocului comunist. A doua reprezintă aportul naţionalismului foarte avansat la ideologia comunistă din anii '70-'80. Elementul de eliberare naţională a jucat un rol important împotriva dictaturii. În România, dictatura a mers departe în această direcţie, tocmai ca să subliniem independenţa faţă de Moscova. Vorbim de un anumit specific al anului 1989.

Despre acceptarea, în 1979, a vizitei papei în Polonia de către conducerea sclerozată a U.R.S.S. – Gerek nu putea accepta această vizită fără acordul patronilor de la Moscova – se poate spune că URSS nu mai era capabilă să ducă o politică mondială, cu justa apreciere a specificului şi a reacţiilor fiecărei ţări, iar conducătorii erau total depăşiţi şi incapabili. De aceea a şi urmat imediat la putere grupul reformist al lui Andropov.

De altfel, ei şi-au recunoscut foarte curând greşeala făcută în aprecierea rolului papei şi au încercat să-l asasineze prin filiera bulgară, cu ajutorul unui „lup cenuşiu” din Turcia.

Pentru mine, nereuşita atentatului a fost semnul degringoladei imperiului sovietic, precum pierderea bătăliei de la Waterloo de către Napoleon – o bătălie aproape câştigată – a fost semnul destinului, sau, dacă vreţi, al istoriei, că era napoleoneană s-a încheiat.

Intervenţia prof. dr. Andrzej Friszke, Institutul de Studii Politice, Academia Polonă de Ştiinţe

Voi vorbi despre elementele care fac parte din istoria „Solidarităţii" pe drumul democraţiei în Polonia.

În anul 1979 începe istoria „Solidarităţii". Atunci a apărut Comitetul de Apărare al Muncitorilor, acesta reprezentând de fapt opoziţia. Cu această ocazie se pun, pentru prima dată, noi probleme politice: cum să schimbi comunismul, pe ce cale? Se dezvoltă şi un început de colabore între intelectuali şi muncitori.

Totalitarismul comunist constă în existenţa unor monopoluri la nivelul informaţiei, organizării şi deciziei. Aceste elemente se concentrează în mâna partidului. Ca să slăbeşti sistemul şi să provoci schimbarea lui, trebuie să spargi pe rând aceste monopoluri.

În primul rand, monopolul informativ a spart prin apariţia publicaţiilor, altele decât cele ale regimului.

În al doilea rand, au apărut anumite comitete aparent legale, de exemplu Comitetul de Apărare al Muncitorilor, condus de Lech Walesa, care au dus la un altfel de activism organizatoric. Caracteristicile pricipale erau presiunea din partea populaţiei, protestul fără violenţă, precum şi colaborarea între toate mediile sociale.

În acest context, au loc greve puternice la Gdansk. Se constată o foarte bună organizare, precum şi sentimentul de forţă care transpare din dimensiunile acestei mişcări, colaborarea cu intelectualitatea, precum şi

un element symbolic, care se leagă de vizita papei Ioan Paul al II-lea.

De asemenea, exista o puternică legătură cu idea de vizibilitate: se dorea ca lumea întreagă să afle ce se întâmplă, iar polonezii care nu aflaseră încă să cunoască evenimentele prin intermediul informaţiilor din exterior.

Un element principal, întâlnit la toate grevele, l-a reprezentat existenţa sindicatelor libere, unde erau mişcările muncitoreşti.

Conducătorii greviştilor trebuiau să facă anumite compromisuri faţă de reprezentanţii puterii. În timpul grevei din august 1980 a existat o înţelegere asemănătoare unei constituţii, ea putând reprezenta un model de definire a modului de rezolvare între societate şi putere.

Ce a fost „Solidaritatea” în 1989? Trăsături: reprezenta o organizaţie deasupra sindicatelor şi a profesiilor, sindicatele reprezentând muncitorimea, în afara statului. În acel timp se organizau mii de adunări, la care participau muncitori, profesori universitari, doctori, învăţători. Toţi puteau să se înţeleagă, să discute evenimentele şi problemele, în interiorul acestei organizaţii.

S-a dovedit că, în ciuda anumitor interese de clasă, a existat, spre surprinderea lor, un element comun, care apăra interesul tuturor. Din aceste întâlniri s-a reconstituit o nouă societate poloneză.

Al doilea element l-a reprezentat caracterul regional. Privită din interior „Solidaritatea” era o federaţie a unor regiuni.

În activitatea „Solidarităţii” apare elementul amintit mai devreme, adică presiunea maselor, forţarea puterii să facă anumite concesii, să permită societăţii o conducere autonomă. La rândul ei, societatea face cu puterea anumite compromisuri şi îşi întăreşte independenţa.

Iată care au fost compromisurile din acea perioadă: întâlnirea din august 1980:

- acordul ţăranilor cu guvernul, în vederea obţinerii dreptului de a avea organizaţii independente;
- studenţii se înţeleg cu puterea, reuşind să capete autonomie universitară;
- în câteva luni, intreprinderile au reuşit să se autoadministreze, schimbând şi conducerile fabricilor.

Cenzura continua să stabilească limitele publicaţiilor.

În câteva luni, situaţia a evoluat, conducând la distrugerea sistemului fără sânge, comitetele de partid, care administrau în fapt statul, nu mai puteau să controleze anumite regiuni.

A urmat starea de urgenţă pentru a frâna evoluţia acestei situaţii şi a bloca întregul sistem nou apărut.

În condiţiile aplicării legii marţiale, „Solidaritatea" n-a mai funcţionat. Acordurile dintre „Solidaritate" şi putere au fost suspendate. Conducerea statului a vrut să deţină un control deplin asupra cetăţenilor, dar, în final, a eşuat. Nu a putut să distrugă legăturile care au apărut în societate, în timpul „Solidarităţii". Nu au putut distruge conspiraţia ilegală a „Solidarităţii". Totuşi aceasta, care continua să acţioneze subteran, a înfrânt monopolul informaţiei. În acea perioadă circulau 4 000 reviste ilegale şi existau şi multe posturi de radio care emiteau ilegal.

Anii '80 – alegerile

Monopolul deciziei va rămâne în mâna puterii, pentru că „Solidaritatea" nu a putut să-şi impună deciziile. O limitare a autorităţii deciziei oficiale a apărut din

existenţa unei biserici puternice, din personalitatea marcantă a papei Ioan Paul al II-lea. Puterea era obligată să ţină seama de opinia bisericii şi de poziţia pontifului de la Vatican. Prin acestea se limita şi represiunea pusă în practică de către sistem.

Din cauza stării economice precare, autorităţile solicitau mereu intervenţii/ajutoare din Occident, oferindu-i acestuia posibilitatea exercitării unor presiuni asupra regimului din Polonia pentru a modera sistemul politic.

În vara anului 1988, puterea a renunţat la represiunea penală. Drept consecinţă, „Solidaritatea” ilegală a intrat în semilegalitate: au apărut cărţi şi reviste necenzurate. Se ştia că sistemul de represiune era mai slab şi că nu vor mai fi arestări.

Perioada 1987-1989 a fost importantă pentru pregătirea celor care au jucat un rol important în schimbările din 1989, persoane care vor deveni ulterior personalităţi publice.

Anul 1988 a fost marcat de mai multe greve de mică amploare, în faţa unui guvern ce îşi sesiza sfârşitul. Pentru a preîntâmpina căderea, autorităţile încep negocierile cu „Solidaritatea”, la cunoscuta „Masă rotundă”.

Se poate spune că partidul comunist a cedat puterea. Astfel, s-a permis opoziţiei să deţină 1/3 din legislativ, s-au stabilit alegeri libere pentru senat şi a fost se legalizatp „Solidaritatea”. Controlul urma să fie menţinut prin prin intermediul majorităţii parlamentare şi prin limitarea puterii sindicale. Acest scenariu nu a funcţionat pentru că puterea a pierdut alegerile în mod catastrofal.

A urmat primul guvern necomunist, condus de Tadeusz Mazowiecki.

SOLIDARITATEA ’25 SAU DESPRE O NOUĂ LECŢIE ÎN ISTORIA UNIVERSALĂ

Nicolae Mareş

A devenit un truism afirmaţia că „Solidaritatea” s-a înscris în istoria universală de la sfârşitul mileniului al doilea drept un *moment de răscruce al istoriei contemporane*. Aş spune că apariţia fenomenului „Solidaritatea”, pentru că aceasta a fost un fenomen, a pornit de la faptul că lumea a fost croită strâmb şi nedrept la sfârşitul celui de al doilea război mondial, la Yalta şi Potsdam, iar comunismul a devenit rapid o orânduire falimentară, incompatibilă cu norme elementare de civilizaţie, orânduire care se măcina tot mai profund din interior. În devenirea ei – pe care am cunoscut-o nemijlocit – „Solidaritatea” a însemnat o **nouă lecţie în istoria universală**. Din punct de vedere etic, devenise insuportabilă *sacrificarea omului pentru sistem*, mai ales în ţările cu o cultură politică ceva mai avansată din centrul Europei postbelice. Revoltele împotriva sistemului, apărute destul de grabnic de la introducerea cu forţa a conceptelor şi practicii staliniste, practic imediat după moartea dictatorului, în R.D.G. (1953), în Polonia, la Poznan (iunie 1956), cât şi revolta de la Budapesta din acelaşi an, continuate cu alte mişcări înăbuşite în sânge, la Gdansk (decembrie 1970), precum şi cea de la Radom şi Ursus (iunie 1976), toate acestea vor culmina cu revolta

muncitorilor din Şantierul Naval din Gdansk, care – culmea ironiei – purta numele lui Lenin.

Statuia de la combinatul siderurgic de la Nowa Huta a aceluiaşi lider a fost deseori ţinta unor acte de vădită denigrare din partea muncitorimii poloneze, muncitorime care s-a radicalizat cu timpul, ajungând ca tot la Gdansk să dea foc Comitetul Voievodal al Partidului Muncitoresc Unit Polonez, în decembrie 1970, demolând parţial clădirea, în timpul lui Władysław Gomulka. Aici, nu numai că simbolul puterii comuniste a fost grav avariat, dar mânia acumulată a muncitorilor a făcut ca. în urma sângelui vărsat, în mai puţin de trei săptămâni, liderul comunist să fie debarcat, la fel şi premierul Jozef Cyrankiewicz. Se petreceau aceste lucruri în 1970.

Prim-secretar va deveni, la începutul deceniului al optulea, Edward Gierek, minier în tinereţe, care a încercat să tragă unele *lecţii* din evenimentele petrecute la Gdańsk şi la Poznań, şi să le „îndrepte”, solicitându-le muncitorilor ajutor, la fel ca şi Gorbaciov mai târziu. S-a dovedit că mărul era atât de putred încât nu avea ce ameliora în august 1980.

Singurul comunist polonez, parţial conştient de tarele acestei orânduiri, a fost filosoful Adam Shaff, care în 1966, a tipărit şi publicat lucrarea: *Marxismul şi personalitatea umană*, în care demonstra că autorităţile comuniste, perpetuându-se la putere peste măsură, se osifică ca lideri şi intră inevitabil într-un proces de alienare faţă de societate. Ideologii polonezi, în frunte cu Zenon Kliszko, au reacţionat dur la tezele respective, înscenând eliminarea filosofului din rândul comitetului central al partidului, împreună cu Stefan Ziolkiewski, un intelectual, la fel de rasat, profesor şi el la Universitatea din Varşovia, care s-a solidarizat cu ideile respective.

Am arătat, succint, doar câteva fapte pentru a demonstra că „Solidaritatea" nu se năştea în Polonia într-un vid. Şi alţi intelectuali de frunte, începând cu sociologul pe care îl cunoşteam mai îndeaproape, academicianul Jan Szczepanski, din opera căruia am tradus şi despre care am scris, erau conştienţi că **orânduirea comunistă nu este viabilă**, criza de încredere în comunism devenind omniprezentă în societatea poloneză, Biserica manifestându-se continuu printr-o atitudine militantă antisocialistă. Personalitatea care a contribuit în mod hotărâtor la năruirea răului înmagazinat în structurile de stat poloneze, străine societăţii în ansamblul ei, a fost în mod indubitabil papa Ioan Paul al II-lea[1]. Acest prim urmaş polonez al apostolului Petru în scaunul pontifical, întronat în octombrie 1978 în fruntea Bisericii Universale, acest ierarh şi filosof cu o pregătire intelectuală de excepţie, care cunoştea comunismul din interior, nu numai din punct de vedere filosofic şi idelogic, dar care îi ştia ca nimeni altul toate tarele şi năravurile acestei orânduiri, toate mecanismele care făceau să dăinuie chiar şi gripat întregul angrenaj şi suprastructura statală de sorginte moscovită, nu mai putea dăinui. Mai cunoştea marele pontif **lipsa de legitimitate** istorică, socială, culturală şi în primul rând morală a acestui sistem, aşa cum rezultă din numeroase sale omilii, ca şi din unele scrieri autobiografice, în special din mărturisirile cuprinse în volumul: *Sculaţi-vă, să mergem!*[2]

[1] Cf. Nicolae Mareş, Papa Ioan Paul al II-lea – Papă pentru mileniul al III-lea, Editura Colosseum, Bucureşti 2000, idem, David şi păstor, Editura Fundaţiei România de Mâine, Bucureşti, 2004.

[2] Lucrare în manuscris în limba română, tradusă din limba polonă de semnatarul acestui eseu, în curs de apariţie la Editura Arhiepiscopiei romano-catolice din Bucureşti.

Vizita făcută de papa Wojtyla în ţara sa natală, în iunie 1979, a fost mobilul care a declanşat deşteptarea naţională şi socială, prin chemarea vibrantă adresată conaţionalilor săi de **a nu avea teamă!** Naţiunea poloneză a intrat aproape în totalitatea ei în rezonanţă cu liderul său spiritual. Nu poate fi trecut cu vederea faptul că exista în gândirea poloneză o conştientizare mai veche cu privire la **valorile** menite să călăuzească o naţiune, printrea acestea şi lupta împotriva împilatorilor. Luptaseră fiii acestei naţiuni pe toate fronturile sub deviza romantică: „*Pentru liberatatea noastră şi-a voastră!"*, ca să descopere – cum spunea poetul Wojtyla – „lupta care vine ca **un dar** şi niciodată nu se termină". Pentru că „libertatea necontenit trebuie dobândită"[3].

Ideea lui Mickiewicz din *Străbunii*: *„Mă cheamă Milion, căci pentru milioane iubesc şi îndur cătuşe"*, ar putea fi şi un dicton wojtylian, dacă nu o realitate în care se întruchipa. Gândurile acestea şi multe altele şi-au găsit exprimarea sub cele mai diferite forme în timpul marilor manifestări din 1966, când naţiunea poloneză marcase mileniul creştinării Poloniei. Biserica militantă poloneză dovedindu-se din nou a fi călăuzitoare şi reazim al naţiunii.

Acesta mă face să cred că nu întâmplător, în timpul conclavului din octombrie 1978, când, după al cincilea tur de scrutin, cei 111 cardinali din lumea întreagă hotărau să îi fie înmânate cardinalul Cracoviei *Cheile Împărăţiei*, temerele prin care trecea ierarhul polonez – înainte de a-i fi pusă întrebarea, dacă va accepta sau nu primirea lor – i-au fost spulberate de celălalt mare cardinal al acestei

[3] Vezi Karol Wojtyla, *Poeme. Pătrund în inima dramei*, în româneşte de Nicolae Mareş, Editura Colosseum, Bucureşti 1992.

naţiuni, Stefan Wyszynski. Distinsul ierarh a fost cel care i-a cerut aproape imperativ: să accepte tronul petrin şi să conducă poporul polonez în mileniul al III-lea. Şi l-a condus într-o luptă continuă cu forţele răului, devenind un David al vremurilor noastre. Nu scrisese el, la 18 ani: *Eu sunt David, eu îs păstor?* A trecut prin multe zvârcoliri Goliatul roşu; a pus la cale chiar şi atentate împotriva adversarului, din care unul l-a şi săvârşit, la 13 mai 1981, *minunea* a făcut însă ca glontele prin care trebuia răpusă noua stea să îi străpungă acesteia organismul, fără să îi atingă nici un organ vital.

Pe aceste premise s-a edificat şi întărit „Solidaritatea". Rolul pontifului fiind hotărâtor în accepţiunea mea. Trebuia să fi văzut grija cu care l-a înconjurat Episcopul Romei timp de un deceniu pe Lech Wałęsa şi pe toţi ceilalţi lideri regionali polonezi ai „Solidarităţii", devenind avocatul conducerii acesteia pe lângă autorităţile poloneze, în primul rând, şi – cred – că şi în marile cancelarii ale lumii. Acestui papă polonez nu i-a fost ruşine să spună că este **patriot**. Înainte de a deveni papă, afirmase doar: *Patria când gândesc – pe mine mă exprim şi mă înrădăcinez.* După cum, vreau să cred, că nici Wojciech Jaruzelski n-a fost lipsit de patriotism. Acceptarea de către general şi de către echipa sa a demersurilor de- a organiza „Masa rotundă" din 1988, în cadrul căreia autorităţile de stat şi liderii „Solidarităţii" au convenit noi reguli ale jocului democratic, a însemnat un pas istoric prin care s-au creat premisele ca puterea să poată fi predată în **alegeri libere**, fără vărsare de sânge. În locul confruntărilor de care aminteam mai sus, învingea raţiunea şi iubirea. Unul dintre cei mai mari reporteri ai secolului al XX-lea, Ryszard Kapuscinski, a fost cel care a

surprins din interior zvârcolirile în care s-a născut noua realitate pe eşichierul politic polonez, ulterior pe cel internaţional[4].

Fără ca Bucureştiul să îşi fi exprimat vreodată public solidaritatea cu „Solidaritatea", aşa cum a făcut-o fără echivoc în 1968, în timpul Primăverii de la Praga, Ceauşescu s-a împotrivit în cadrul reuniunilor Tratatului de la Varşovia la unele idei şi propuneri de a se interveni militar în sprijinul Poloniei, unele venite chiar de la Sofia sau Budapestea, nu numai din partea Moscovei. Şi poziţia lui a fost câţiva ani singulară. Liderii politici şi militari polonezi i-au mulţumit la vremea respectivă pentru ajutorul acordat.

În momentul în care, în urma alegerilor libere din iunie 1989, s-a constituit guvernul democrat, condus de Tadeusz Mazowiecki, Ceauşescu şi-a dat seama, probabil, de ***începutul sfârşitului*** şi în ceea ce îl priveşte. El a fost, de data aceasta, cel care a cerut, în luna august din acel an, ţărilor membre ale Tratatului de la Varşovia, organizarea unei reuniuni de urgenţă, în cadrul căreia să se hotărască o intervenţie militară în Polonia, pentru a face imposibilă venirea la putere a guvernului legitim polonez. A ţipat în pustiu.

În fiinţa şi intimitatea lor, românii au fost însă solidari cu „Solidaritatea". Prin postul de radio Europa Liberă, societatea românească a fost la curent cu tot ceea ce s-a petrecut în Polonia. **În toată fibra lor, românii se solidariza cu ea**. Mai în şoaptă, mai hotărât, fie printr-o glumă sau printr-un banc se raportau cu mare consideraţie despre curajul celor care declanşase evenimentele din Polonia. Cunosc cazurile unor diplomaţi români care au

[4] Vezi anexa.

avut de suferit pentru situarea lor de partea cauzei pentru care lupta „Solidaritatea".

La a 25-a aniversare, se dovedeşte că înţelegerile semnate la 31 august la Gdańsk şi după aceea în alte centre poloneze: la Szczecin, în Silezia şi în toate marile centre regionale a dat un nou curs istoriei Poloniei, curs urmat de avalanşa de desprinderi din partea tuturor celorlalte ţări socialiste europene de sub hegemonia Moscovei, ajungându-se până la desfiinţarea Tratatului de la Varşovia, cât şi a Consiliului de Ajutor Economic Reciproc, măsură pe care nici cei mai optimişti analişti americani n-o preconizau. Trecerea majorităţii acestor ţări sub umbrela NATO sau accederea unor dintre ele în structurile europene, în două valuri, în 2004 şi, probabil, în 2007, a dat un format nou geopolitic continentului european, pe care nimeni nu îl visa în urmă cu 25 de ani.

Bunul cel mai de preţ dobândit de sutele de milioane de cetăţeni ai blocului comunist – sau lagăr, în adevăratul sens al cuvântului, cum ruşii îl botezaseră – îl constituie LIBERTATEA cucerită de aceştia. Ideea evanghelică că *Adevărul ne face slobozi* a fost promovată cu strălucire de papa Wojtyla, ea devenind o armă pentru polonezi. Pentru unii dintre ei şi pentru unele ţări din *fostul lagăr* – chiar şi un plus de bunăstare. Nu pentru toţi. Polarizarea înregistrată în fostele ţări socialiste a dus şi la puternice frustrări, fapt care a făcut ca chiar în Polonia, din cei 10 milioane de membri ai sindicatelor „Solidaritatea", din anii '80-'90, să rămână, după 25 de ani, cca 800 000. Istoricii „Solidarităţii" pun această erodare pe seama procesului de transformare sau tranziţie prin care a trecut Polonia. Până în prezent argumentele par a fi subţiri.

Lech Wałęsa, care timp de 25 de ani n-a găsit răgazul necesar să vină la Bucureşti, cu toate că preşedinţii României au bătătorit căile spre Varşovia, deseori în van, nu s-a dovedit a fi, de această dată, un profet pentru ţara lui şi nici pentru ce va urma în România şi pe continent. A venit, peste ani, ca persoană particulară. În ceea ce ne priveşte, eu cred în cele spuse de papa Ioan Paul al II-lea, în mai 1999, în capitala României, respectiv că: *Prin poziţia geografică şi prin lunga ei istorie, prin cultură şi tradiţie, România este o casă unde Orientul şi Occidentul se regăsesc în dialog natural*, pentru a sublinia că pământul românesc, situat între „latinitas" şi Bizant, *poate deveni punct de întâlnire şi de comuniune* – toate acestea au însemnat un dar inestimabil pentru poporul român, la care se poate raporta acum şi în viitor. Numai între aceste coordonate ne putem amplasa, în continuare, ca ţară şi ca naţiune pentru a ne putea juca rolul pe care îl avem de jucat, bine înţeles, cu lideri pe măsură.

Putem spune că este, din toate punctele de vedere, salutabilă propunerea făcută de Polonia la deschiderea celei de a şaizecea Adunări Generale a O.N.U. ca omenirea să marcheze în fiecare an, la 31 august, ziua „Solidarităţii". Spunea şeful statului polonez, citându-l, bine înţeles, pe Ioan Paul al II-lea, că **solidaritatea** trebuie să însemne colaborarea fiecăruia cu fiecare şi nu lupta fiecăruia cu fiecare. Câtă acţiune, câtă muncă şi dăruire poate intra în cadrul pe care îl prefigurează această iniţiativă!

Marcarea acestui eveniment, sub auspiciile Academiei Române, a Institutului Naţional pentru Studiul Totalitarismului şi a Fundaţiei Europene Titulescu, chiar la sediul acesteia, cu participarea unor istorici români şi

polonezi, s-a dovedit utilă şi interesantă în înţelegerea mai bună a fenomenului şi a reverberaţiilor evenimentului. Pe când, la Varşovia, marcarea unor evenimente din istoria României?

Anexă

Însemnări de pe litoral[5]

Realitatea arăta altfel: cu cât greva se prelungea mai mult, cu atât devenea mai puternică voinţa de a rezista. În acele zile, porţile Şantierului Naval şi intrările în alte întreprinderi au fost îngropate în flori. Pentru că greva din august a devenit nu numai o luptă dramatică, dar şi o sărbătoare. O bătălie pentru propria dreptate şi o Sărbătoare a Braţelor Puternice şi a Capatelor Sus Ridicate.

1.

Douăsprezece zile din luna august le-am petrecut pe Litoral. La Szczecin, apoi la Gdańsk şi Elbląg. Atmosfera pe străzi era liniştită, dar încordată; domina un climat de seriozitate şi siguranţă, născut din simţământul că se face dreptate. În oraşele menţionate se instaura o nouă moralitate. Nimeni nu mai bea, nu mai făcea scandal, nu se mai trezea dimineaţa cu năduf, ca după chef. Criminalitatea s-a redus la zero, a dispărut agresiunea reciporcă, oamenii au devenit amabili unii cu alţii, se întrajutorează reciproc şi sunt deschişi. Indivizi până atunci absolut străini unii faţă de alţii au simţit dintr-o

[5] Articol semnat de Ryszard Kapuscinski în „Polityka”, august 1980, traducere de dr. Nicolae Mareş.

dată că pot fi unii altora necesari. Modelul acestui nou tip de relaţii, acceptat de toţi, a fost creat de marile întreprinderi intrate în grevă.

În acest zile se putea vedea cum s-a format relaţia dintre marele combinat şi urbe. Oraşul de câteva sute de mii de locuitori şi-a subordonat destinul său intenţiilor şi năzuinţelor colectivului de contructori navali, a cărui bătălie o consideră a fi a sa proprie şi ale cărei postulate le sprijină solidar. Orice vorbă sau cuvinte scrise în stilul: „societatea este nerăbdătoare şi aşteaptă ca pe Litoral greviştii să înceapă lucrul”, repetată întruna la televiziunea şi în presă, suna acolo, la faţa locului, ca o glumă macabră şi mai înainte de toate – ca o insultă. Realitatea arătă altfel: cu cât greva se prelungeşte mai mult, cu atât devine mai puternică voinţa de a rezista. În acele zile, porţile Şantierului Naval şi intrările în alte întreprinderi au fost îngropate în flori. Pentru că greva din august a devenit nu numai o luptă dramatică dar şi o sărbătoare. O bătălie pentru propria dreptate şi o Sărbătoare a Braţelor Puternice şi a Capatelor Sus Ridicate.

2.

Pe Litoral, muncitorii au spart stereotipul, care circula prin cabinetele oficiale şi prin saloanele elitiste, de robol[6]*. Robolul nu discută – el doar realizează planul. Dacă se vrea ca robolul să îşi spună cuvântul, poate să o facă numai pentru a se angaja şi a da asigurări. Pe robol îl interesează doar o chestiune – cât câştigă. Când pleacă din fabrică, ascunde prin buzunare şuruburi, şublere şi scule. Dacă n-ar fi direcţia, robolii ar fura toată fabrica.*

[6] Cu alte cuvinte, un muncitor cu reflexe animalice (n.t.).

Şi după aceea se îngrămădesc la chioşcurile cu bere. Apoi la culcare. Dimineaţa, mergând la treabă, robolii joacă cărţi în tren. Când ajung la fabrică, stau la coadă la cabinetul medical, ca să îşi ia scutiri medicale. E grea viaţa pentru cei ce au de-a face cu robolii. N-ai ce discuta cu ei. La toate consfătuirile importante se spun multe lucruri pe această temă.

În vremea aceasta, pe Litoral, şi apoi în toată ţara, în afara aburului de mulţumire şi de autosatisfacţie s-a identificat chipul tânăr al noii generaţii de muncitori – oameni care gândesc, inteligenţi, conştienţi de locul lor în societate şi, ceea ce e mai important, hotărâţi să tragă toate consecinţele din faptul că, în baza principalelor principii ale orânduirii de azi, clasei din care ei fac parte i se recunoaşte rolul conducător în societate. De când ţin minte pentru prima dată această convingere, această siguranţă şi voinţa nestrămutată s-a făcut remarcată cu o asemenea putere tocmai în acele zile din august. Pe meleagurile noastre a început să curgă acel râu, care a schimbat peisajul şi climatul din ţară.

Nu ştiu dacă avem cu toţii această conştiinţă, că orice s-ar întâmpla, din anul 1980 trăim într-o altă Polonie. Cred că diferenţa respectivă constă în aceea că muncitorii s-au exprimat – în problemele cardinale – cu propriul glas. Se pare că nu mai e nimeni care să nu fi înţeles aceasta.

3.

La localul Comitetului de Grevă al Şantierului Naval din Gdynia au venit cinci femei care lucrau în cooperaţia meşteşugărească locală. Am fost martorul scenei respective. Au venit să se alăture greviştilor. Nu

doreau sporirea salariilor, nu doreau o grădiniţă nouă pentru copii. Ele s-au hotărât să declare grevă împotriva preşedintelui lor, care se comporta ca un mojic. Toate încercările de a-l învăţa să se comporte politicos şi cu respect faţă de ele – femei şi mame – se terminase fatal, încheindu-se cu şicane şi pedepse. Toate revenirile la organele superioare n-au dat nici un rezultat – preşedintele era bun pentru că asigura realizarea planului. Iar ele n-au mai putut suporta acest lucru. Aveau şi ele demnitatea lor. Faţă de gravitatea postulatelor muncitorilor de la Şantierele Navale, motivele grevei celor cinci muncitoare păreau a fi secundare. Cât mojicie nu se manifesta la noi peste tot! Dar tinerii muncitori de la şantier, care au ascultat plângerea lor, au tratat-o cu toată seriozitatea. Şi ei luptau doar împotriva răspândirii birocraţiei, împotriva dispreţului, împotriva demersurilor: „faceţi şi nu discutaţi”, împotriva chipului rigid şi indiferent, întâlnit la ghişeu, care spune: „nu”. Cel care va încerca să canalizeze mişcarea de pe Litoral într-o chestiune de salarizare şi de asigurare a condiţiilor sociale, acela n-a înţeles nimic. Pentru că motivul principal al mişcărilor respective îl constituie demnitatea umană, năzuinţa de a se crea relaţii noi între oameni, în fiecare loc de muncă şi la toate nivelurile, a fost principiul resepctului reciproc al fiecăruia, fără excepţie, principiul potrivit căruia şi subordonatul este şi el partener.

În timpul convorbirii respective, una din femei a spus: „Oare preşedintele nostru, n-ar putea fi şi el om?”. Pentru ele, mojicia era o rămăşiţă care desfiinţa cultura noastră, în care a existat, ce-i drept, şi o superioritate nobiliară, lipsită însă de subestimarea forţată, superioritate care nu exprima ordinaritatea, şicanele perfide, detestul brutal faţă de cel slab. Acest

comportament al muncitoarelor de pe Litoral a pus la zid asemenea inidivizi, a dat patriotismului nostru o nouă valoare: a fi membru de partid înseamnă să respecţi demnitatea celuilalt om.

4.

Pe Litoral s-a dus, totodată, o bătălie şi pentru limbă, pentru limba noastră poloneză, pentru curăţenia şi claritatea ei, pentru a se reda cuvintelor sensurile lor primordiale, pentru a se curăţa vorbirea noastră de fraze goale şi de inepţii, pentru eliberarea ei de plaga în care se scufundase – plaga minciunii. „De ce să ne tot ascundem după vorbe? – spunea unul din muncitori. Limba noastră e călită. Nu trebuie ţinută în puf, că nu răceşte." Şi-mi amintesc de prima întâlnire de la Comitetul de Grevă cu delegaţia guvernamentală. Preşedintele Comitetului a spus: „Îi rugăm pe reprezentanţii guvernului să răspundă postulatelor noastre". Reprezentantul guvernului: „Permiteţi-mi să vă spun un nu, în general." Preşedintele Comitetului de Grevă: „Nu, vă rugăm să ne daţi un răspuns concret. Punct după punct." Iată neîncrederea lor naturală faţă de răspunsurile generale, faţă de limbajul respectiv. Neîncrederea lor naturală faţă de răspunsurile generalizante, faţă de limbajul generalizator. Protestul lor împotriva a tot ceea ce miroase a fals, a găunos, ca şi când ai presa un chit, de spălare, de folosire a ambiguităţilor. Muncitorii s-au pronunţat împotriva frazelor începând cu vorbe de genul: „după cum ştiţi..." (cu tocmai nu ştim!), „după cum singuri înţelegeţi..." (tocmai, nu înţelegem!). Unul din delegaţii Şantierului Naval: „Mai bun este un adevăr amar, decât o miciună

dulceagă. Dulciurile sunt pentru copii, noi suntem maturi”.

5.

În amărăciunea lor, care s-a resimţit în primele zile ale grevei, în năzuinţele exprimate, menite să se creeze garanţii, a străbătut continuu spiritul promisiunii neîndeplinite. Promisiune care a fost făcută în anii ’70-’71. Ei au tratat această promisiune la modul serios, ca un început al dialogului, care urma să se dezvolte şi care – aşa cum s-a dovedit în practică – destul de repede, a încetat şi nu din vina lor.

6.

Au dovedit atenţie, au dovedit înţelepciune – aş vrea să folosesc cuvântul umanism. Cea mai mare pedeapsă era aceea de a fi eliminat din grevă – şi iată scena (destul de rară), atunci când, la Gdansk, colectivul şantierului a hotărât să îndepărteze un om care a compromis-o. „Vă rog pe toţi, ca acest domn să poată părăsi şantierul fără nici o jignire. Vă rog să vă comportaţi demn şi nobil”.

Şi încă o scenă, tot de la Şantierul Naval din Gdansk, când au venit doi troţkişti din Spania. Cei de la şantier, m-au rugat pe mine să îi ajut cu traducerea. Troţkistul: „Am dori să cunoaştem cum faceţi voi această revoluţie.” Membrul prezidiului Comitetului de Grevă: „Domnilor, vă înşelaţi. Noi nu facem nici o revoluţie. Ne soluţionăm problemele noastre. Iertaţi-ne, dar vă rugăm să părăsiţi imediat şantierul, fără drept de a mai intra”.

„Ne soluţionăm problemele noastre”. Important a fost şi faptul cum le-au soluţionat. În această acţiune n-a fost nici un element de răzbunare, nici dorinţa de a se lansa înţepături; nici o încercare de soluţionare a unor

chetiuni personale, la nici un nivel. Întrebaţi de ce o asemenea atitutinde au răspuns: „noi abordăm doar chestiuni esenţiale” şi, în afară de aceasta, n-ar fi „onorabil”. În aceste zile de august, multe cuvinte au fost grabnic revigorate, recăpătând importanţă şi splendoare: cuvântul onoare, cuvântul demnitate, cuvântul egalitate.

7.

A început o nouă lecţie de polonă. Tema: democraţie socialistă. O lecţie grea, de durată, desfăşurată sub o privire atentă, care nu admite nici o fiţuică după care să se copieze. Şi de aceea se vor da şi note de doi. Dar clopoţelul a sunat şi toţi ne aşezăm în bănci.

Amintirile generalului (r) Constantin Olteanu, fost ministru al Apărării Naţionale

Între 2 şi 4 decembrie 1981, la Moscova a avut loc şedinţa Comitetului Miniştrilor Apărării Naţionale din Tratatul de Varşovia. Printre alte aspecte discutate la acea şedinţă, generalul Ustinov a informat că Jaruzelski a cerut sprijinul Ministerului Apărării Naţionale. Se declară că acest comitet sprijină acţiunile guvernului polonez, condus de generalul Wojciech Jaruzelski, împotriva forţelor reacţionare şi imperialiste, care atentează la socialismul din Polonia şi în general.

Eu (generalul Constantin Olteanu – n.r.) nu aveam putere de decizie. Bulgarii erau de acord, germanii la fel, ungurii au zis că nu au aprobarea lui Kadar, ministrul polonez al apărării, generalul Florian Skibicki, nu a spus nimic, chiar dacă a fost întrebat unde este telegrama conducerii Poloniei şi de ce nu cereau ajutorul de la Marele Stat Major. Eu nu eram de accord, pentru că însemna o intervenţie şi nu eram mandatat. Se dorea a se da un comunicat cum că românii nu sunt de acord. L-am sunat pe Nicolae Ceauşescu şi i-am spus că se dorea o intervenţie. N. Ceauşescu a zis că nu poate hotărî de unul singur. A convocat Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R. Nici Kadar nu fusese contactat.

Poziţia oficială a României era aceea că îşi menţine atitudinea exprimată de neintervenţie.

Când a fost somat reprezentantul Ungariei, acesta a replicat spunând că semnează doar dacă semnează şi reprezentantul României. N-au semnat.

Ruşii au refuzat să dea publicităţii o declaraţie oficială, în care nu toţi erau de acord cu intervenţia.

În septembrie-octombrie 1981, a avut loc, în R.S.S. Bielorusă, o aplicaţie militară a dispozitivului strategic al Organizaţiei Tratatului de la Varşovia.

În noaptea de 13-14 decembrie 1981, Wojciech Jaruzelski a declarat starea de asediu. Şi în România s-au luat măsuri, de teama unei intervenţii sovietice.

În aceste condiţii, generalul Jaruzelski dorea să demisioneze, dar ruşii s-au opus. Sovieticii ar fi putut intervene oricând, dar doreau acceptul membrilor Organizaţiei Tratatului de la Varşovia, nedorind să se repete situaţia din 1956, din Ungaria, şi nici distanţarea unora, precum românii în august 1968.

De-a lungul timpului, România a oscilat între o poziţie de neintervenţie în treburile ale Poloniei, dar şi de criticare a evoluţiei politice din această ţară.

În 1989, eram secretar al C.C. al P.C.R. şi şef al Secţiei de Propagandă şi presă. În luna iulie a acelui an, ambasadorul S.U.A. la Bucureşti m-a întrebat dacă R.S.R. şi P.C.R. cred că Polonia face paşi în afara socialismului? Răspunsul a fost că fiecare este independent.

În august 1989, când s-a pus problema instalării guvernului Mazowiecki, am fost chemat de către conducerea de partid şi de stat pentru elaborarea comunicatului în care să fie exprimată disponibilitatea de a acorda un ajutor democraţiei populare din Polonia, ceea ce însemna imixtiune în treburile interne. Până la urmă a

fost emis un comunicat în care se condamna instalarea noului guvern şi se dorea un guvern de stânga comunist.

Atitudinea lui N. Ceauşescu n-a fost constantă faţă de ceea ce se petrecea în Polonia. “Solidaritatea” a fost identificată iniţial cu o organizaţie ce dorea distanţarea de Moscova, idee de acceptat şi de susţinut. Apoi a fost percepută ca o organizaţie realizată cu sprijinul papei şi al imperialismului internaţional, îndreptat împotriva socialismului. Poziţia României s-a schimbat.

La 4 decembrie 1989, la Moscova a avut loc şedinţa Comitetului Politic Consultativ al Organizaţiei Tratatului de la Varşovia. M.S. Gorbaciov venise de la Malta şi a informat despre convorbirile cu S.U.A. A urmat o confruntare între el şi N. Ceauşescu, despre retragerea trupelor Tratatului de la Varşovia din statele blocului comunist.

Intervenţia acad. Florin Constantiniu

Doresc să abordez două probleme: mai întâi, observaţii de ordin general, apoi, impresii legate de atmosfera din Polonia, culese în toamna anului 1980, când am avut – aşa cum am spus – şansa de a mă afla la Varşovia şi apoi la Gdansk.

Este bine ştiut astăzi rolul excepţional, jucat de Papa Ioan Paul al II-lea în prăbuşirea comunismului şi nu voi reveni asupra lui. Doresc să atrag atenţia asupra altui polonez, acesta stabilit în S.U.A.: Zbigniew Brzezinski, care, în calitate de consilier pentru problemele de securitate naţională al lui Jimmy Carter, a inaugurat o nouă etapă în politica americană faţă de Europa de Est. Noutatea ei: până atunci fusese acceptată doctrina, promovată de Henry Kissinger, şi anume că, pentru a menţine echilibrul instabil între superputeri, era necesară şi exercitarea de presiuni asupra U.R.S.S., prin încurajarea diferenţierilor inter-socialiste, adică distanţarea unor ţări socialiste de U.R.S.S. Această politică a lui Henry Kissinger a avut cea mai strălucită realizare în reconcilierea americano-chineză. În cadrul diferenţierilor inter-socialiste, s-a înscris şi atitudinea S.U.A. faţă de România, care s-a materializat, printre altele, prin vizita lui Nixon la Bucureşti, în 2-3 august 1969. „Să ciupim pe ruşi de nas" era obiectivul vizitei lui Nixon la Bucureşti, favorizată de politica de distanţare a României faţă de U.R.S.S., ceea ce îi asigura o individualitate în cadrul Pactului de la Varşovia, Ceauşescu fiind considerat aliatul dizident al Moscovei.

Americanii îl foloseau pe liderul român drept „canal" pentru contacte cu R.D. Vietnam, China şi Organizaţia pentru Eliberarea Palestinei.

În politica americană, o dată cu venirea la Casa Albă a lui Jimmy Carter, s-a făcut trecerea de la încurajarea diferenţierilor inter-socialiste la încurajarea diferenţierilor intra-socialiste. Zbigniew Brzezinski, excelent cunoscător al Europei de Est, a considerat că, pentru Statele Unite, era mai important, decât să încurajeze diferenţierile inter-socialiste, care, uneori, duceau la crize (Ungaria, în 1956, Cehoslovacia, în 1968), să sprijine forţele care contestau din interior regimul socialist, adică mişcările dizidente. Din momentul în care, în politica americană s-a făcut această trecere, S.U.A. au început să piardă interesul faţă de Ceauşescu, cu atât mai mult cu cât Washingtonul era în măsură să comunice direct cu China, R.D. Vietnam şi organizaţiile palestiniene.

În 1982, a apărut, în S.U.A., volumul *România în anii '80*, care era o carte de prognoză a analiştilor americani. În prefaţa ei, profesorul Stephen Fischer-Galaţi, de la Universitatea Boulder din Colorado, american de origine română, spunea că poziţia lui Ceauşescu, din unghiul de vedere al raporturilor româno-americane, a slăbit considerabil. E puţin probabil că Ceauşescu îşi va mai sărbători a şaptezecea aniversare ca secretar general al P.C.R. şi ca preşedinte al R.S.R. – era concluzia profesorului american. N. Ceauşescu împlinea 70 ani la 26 ianuarie 1988: termenul căderii liderului român, prognozat de Fischer-Galaţi, a fost mai timpuriu decât cel real (1989), dar profesorul american are meritul de a fi înţeles inevitabilitatea căderii lui N. Ceauşescu.

Despre toamna 1980 – Comisia istorică mixtă româno-polonă funcţiona cel mai bine, comparativ cu celelalte comisii cu ţările socialiste, în primul rând, pentru că nu existau litigii teritoriale.

Atitudinea noastră faţă de Pactul Ribbentrop-Molotov era la fel cu cea a Poloniei, deşi, oficial, existenţa Protocolului adiţional secret nu era reconoscută la Varşovia, pentru că Moscova nega existenţa acestui document.

România era singura ţară din blocul sovietic care recunoştea Protocolul adiţional secret din Pactul Ribbentrop-Molotov. Istoricii polonezi erau bucuroşi să audă rostit conţinutul acestui protocol de către colegii lor români. Sosiţi la Varşovia, am fost invitaţi, imediat, acasă, la profesorul Tadeusz Jedruszczak. Dl. Ştefan Ştefănescu, care era preşedintele părţii române, fusese înlocuit în ultimul moment cu profesorul Pompiliu Teodor, întrucât nu se dorea ca un membru al C.C. al P.C.R. să fie prezent în Polonia, în condiţiile crizei politice existente în acea ţară.

Considerând că românii nu ar fi bine informaţi despre situaţia din Polonia, profesorul Tadeusz Jedruszczak le-a făcut o expunere despre "Solidaritate", arătând că ea nu are nimic antisocialist, că este un factor de întărire a democraţiei socialiste şi că nu trebuie privită ca un „organism străin" în societatea socialistă.

A explicat, de asemenea, cum s-a născut "Solidaritatea".

Istoricii români au fost invitaţi – aşa cum am spus – să facă o excursie la Gdansk pentru a vedea şi a vorbi cu muncitorii de la Şantierele „Lenin". Temându-ne de consecinţe, când am ajuns la Gdansk, am refuzat să

meargem la Şantierele „Lenin”, sub pretext că eram doar istorici care nu ne implicam în politică.

La Varşovia era o expoziţie, organizată de “Solidaritatea”, cu imagini şi cuvântări, imprimate pe bandă, de la Gdansk. Împreună cu Ioan Chiper, am vizitat expoziţia. Un istoric polonez ne-a explicat situaţia complexă din ţara sa: „Ca să înţelegeţi ce se petrece la noi – ne-a spus el – trebuie să ştiţi că în Polonia există, în clipa de faţă, patru guverne: un guvern al Partidului Comunist, un guvern al Ambasadei Sovietice, un guvern al “Solidarităţii”, şi un guvern al Bisericii Catolice. În momentul de faţă, noi, polonezii, trebuie să avem în vedere existenţa acestor patru centre de putere”.

Cu prilejul deplasării la Gdansk, am făcut o vizită în oraş, mergând şi la biserica unde venea, în chip obişnuit, Lech Walesa.

Ca istoric, eram convins că socialismul de tip sovietic va cădea, pentru că nu avea viabilitate economică, dar nu credeam că evenimentul se va întâmpla în timpul vieţii mele, ci, cândva, prin 2050. Atunci, în 1980, la Varşovia, am înţeles, însă, că intrasem într-o fază nouă a istoriei comunismului şi că sfârşitul său începea să se prefigureze.

Intervenţia ambasadorului Gheorghe Năstăsescu

În primul rand, aş vrea să evoc aici valorile tradiţionale ale Poloniei şi să mărturisesc că titlul simpozionului, *Solidaritatea. Istorie şi actualitate*, pe mine, ca specialist în drept internaţional public, mă inspiră.

„Solidaritatea", Polonia şi echilibrul european

Imaginaţi-vă harta europeană, de la Atlantic la Urali, şi nu de la Urali la Atlantic, ferească Dumnezeu! Se constată că Europa Centrală e Polonia.

Începând cu 1815 (Congresul de la Viena), s-a discutat din ce în ce mai mult stabilirea unui echilibru european printr-un sistem de alianţe mai mult sau mai puţin sfinte. Nu s-a reuşit, pentru că Polonia nu este luată în considerare.

După primul război mondial, când Poloniei i-au fost restituite drepturile ei, în Europa s-a încercat crearea echilibrului european printr-un sistem de tratate de alianţe, înţelegeri şi antante, care urmăreau să asigure securitatea colectivă. Liniile strategice ale acestui sistem erau reprezentate de: linia de forţă Paris-Varşovia şi linia de forţă Londra-Varşovia. Se pune întrebarea: de ce a eşuat acest sistem? Unii analişti consideră că a eşuat din cauza imperfecţiunilor sale. Eu cred că sistemul era

foarte bun, dar unii din actorii principali ai lui nu l-au respectat.

Războiul nu a început numai cu remilitarizarea Renaniei, a început cu reindustrializarea Ruhrului, cu criza sudetă, cu transformarea Cehiei în protectorate, cu *Anschlus*-ul austriac. A început în momentul în care două puteri totalitare au atacat de pe ambele fronturi Polonia. Atunci, echilibrul european a fost grav răsturnat.

Polonia are un rol fundamental în Europa datorită poziţiei sale geopolitice şi geostrategice.

Cum a fost răsturnat echilibrul european după al doilea război mondial, când popoarele din Est au fost livrate pe o tavă de argint lui Stalin, fără nici o vină?

Printre acestea s-a aflat Polonia şi România.

Cum a fost restabilit echilibrul European, aşa cum este acum? Nu la Berlin în 1953, nu la Budapesta în 1956, nu a fost restabilit de revolta din 1968, ci în momentul apariţiei mişcării „Solidarităţii”, care a declanşat un proces care a dus, în final, la prăbuşirea acelui bloc politic, sistem care afecta clar echilibrul european. Aceasta este o istorie vie, actualitate.

Intervenţia prof. dr. Vladimir Iliescu

În 1981 s-a produs un eveniment în societatea germană: o furie de a ajuta Polonia. Organizaţii nemţeşti veneau cu camionul până la uşa cetăţenilor polonezi. Martie-aprilie 1985 am vizitat Varşovia şi am avut o întâlnire tainică cu Gieremek în care s-a discutat situaţia Poloniei. Nici eu, nici Gieremek nu ştiam că la Moscova s-a născut „arhanghelul" Mihail Gorbaciov, care va duce de râpă socialismul fără un război atomic.

Gieremek declara că: „Noi rezistăm, dar nu ştim ce se întâmplă. Noi ne-am terminat forţele noastre şi generalul (Jaruzelski, n.r.) începuse să se dea puţin şi la Biserica Catolică". Eu i-am spus atunci că „generalul vă răsfaţă".

În vara anului 1989 am fost invitat la Cracovia unde se discuta conceptul de Europa Centrală. La această întâlnire au fost prezenţi pentru prima dată profesori polonezi din America, care nu mai veniseră din '39 în Polonia.

Despre momentul alegerilor: când „Solidaritatea" a câştigat Senatul şi aproape jumătate de Seim, cât a fost supus votului electoratului polon. Majoritatea Seimului nu a fost supusă votului, rămânând în formula comunistă. Pentru preşedinţia Consiliului de Miniştri, generalul le oferă acum puterea. Wojciech Jaruzelski l-a propus pe Mazowiecki lui Lech Walesa.

RELAŢIILE ROMÂNO-POLONE, SEPTEMBRIE 1940 – IANUARIE 1941

Dana Honciuc

Modificările intervenite în structura teritorială, politcă şi etnică a Europei, după ascensiunea Germaniei lui Hitler, au afectat în mod deosebit statele mici sau mijlocii din acestă zonă a lumii, respectiv pe cele constituite sau refăcute în urma primului război mondial, state care nu dispuneau de mecanisme politice bine închegate sau care, din punct de vedere territorial, se aflau în atenţia ţărilor cu tendinţe revizioniste.

Anul 1940 a fost, în egală măsură, dificil atât pentru România, cât şi pentru Polonia, atunci din nou împărţită.

Bulversările politice interne din cele două state nu au condus însă la întreruperea *de facto* a relaţiilor româno-polone, deşi acest fapt s-a petrecut în mod oficial şi formal la 28 octombrie 1940.

În România, la 6 septembrie 1940, se instaura un nou regim politic, care a reprezentat, *ipso facto*, o schimbare cel puţin oficială a cursului politicii externe a României, în sensul încadrării în sistemul politico-militar al Axei, inevitabilă în condiţiile nou-trasatei hărţi a Europei, a dispariţiei – totale sau parţiale – a unor state şi, implicit, a unor vechi parteneri diplomatici a României, între care şi Polonia. Dar, trecând dincolo de

aspectul oficial al acestei modificări generale, trebuie subliniate două dintre caracteristice relaţiilor bilaterale dintre România şi Polonia – Polonia oficială/a exilului.

Aliniat la politica Axei, guvernul generalului Ion Antonescu, continua, în fapt, o practică a relaţiilor bilaterale, a relaţiilor internaţionale, începută în septembrie 1939 de regimul lui Carol al II-lea, care a reprezentat acceptarea în ţară a membrilor guvernului polonez în exil, refugiaţi aici şi consideraţi oaspeţi ai României, la 17 septembrie 1940 – în calitate neoficială, bineînţeles!

Potrivit datelor păstrate în documentele de arhivă, fluctuaţia numărul refugiaţilor civili polonezi, aflaţi pe teritoriul României, se prezintă astfel[1]:

Anul/luna	**Numărul refugiaţilor**
Octombrie 1939	15 032
Iunie 1940	7 095
Ianuarie 1941	4 282

Nu mai puţin importantă este sublinierea faptului că au fost înăsprite o serie de măsuri luate împotriva celor care eludau termenii înţelegerii intervenite între cele două părţi, respectiv aceea de a nu întreprinde nici o acţiune politică sau militară, care ar fi putut pericilita situaţia României pe plan extern. Printre aceste măsuri restrictive se numără confiscarea unor bunuri ale refugiaţilor polonezi, care au primiseră sprijinul Marii Britanii sau al Franţei pentru trecerea graniţei române.

[1] AMAE, Fond Europa 9, dosar 70, f. 45.

Cazul cel mai flagrant, care a adus o încordare în relaţiile româno-germane, a fost cazul colonelului Jozef Beck[2].

În şedinţa Consiliului de Minştri din 22 octombrie 1940, conducătorul statului, generalul Ion Antonescu, cerea luarea imediată de măsuri împotriva colonelului Beck, care încălcase angajamentul încheiat între cele două state. La 22 octombrie 1940, colonelul Beck, care, în luna august a aceluiaşi an, îşi luase angajamentul să nu prejudicieze interesele ţării noastre, obţinuse un paşaport de la o legaţie străină, cu care încercase să iasă din România. Tentativa eşuase, însă încercarea sa de fugă a provocat „neliniştea Legaţiei germane”, care s-a adresat oficial guvernului român.

Cu toate acestea, fostul ofiţer polonez nu a avut de suferit un tratament drastic pe teritoriul României, fapt recunoscut de către reprezentanţii guvernului polonez în

[2] La 1 septembrie 1939, Polonia era atacată de trupele germane. În noaptea de 17 septembrie, sub presiunea trupelor sovietice, care în dimineaţa aceleiaşi zile invadau teritoriile estice ale Poloniei în baza Pactului Ribbentrop-Molotov, împreună cu întregul guvern, cu preşedintele republicii, prof. Ignacy Moscicki şi mareşalul Edward Smigly-Rydz, ministrul de Externe Józef Beck a trecut pe teritoriul României, unde li s-a oferit ospitalitate (“Magazin istoric”, nr. 10/1974, 12/1979). Iniţial, Beck a fost cazat la Slănic Moldova. La scurt timp, din cauza bolii de plamâni de care suferea, înaltul demnitar polon era gazduit într-un luxos apartament al Hotelului Aro din Braşov. Din motive de siguranţă, în primăvara anului 1940, după o scurtă şedere în Bucureşti, a fost mutat, împreună cu familia sa, într-o vilă de pe malul lacului Snagov. După tentative eşuată de fugă, a fost găzduit în Bucureşti. În urma bombardamentului din 4 aprilie 1944, domiciliul lui Józef Beck a fost mutat în comuna Chirculeşti (azi Singureni), satul Stejarul (azi Stăneşti), judeţul Vlaşca (azi Ilfov), la circa 60 km sud de Bucuresti. Aici a decedat, la 5 iunie 1944. Corpul neînsufleţit a fost adus în capitală şi înmormântat cu onoruri militare la cimitirul Bellu.

exil. În 1943, Legaţia României din Portugalia transmitea că „după ultimele informaţii, colonelul Beck încă se bucură de o existenţă relativ liberă în România”[3].

În egală măsură, se cuvin subliniate relaţiile neoficiale între cele două state şi mai cu seamă tratamentul aplicat refugiaţilor militari şi civili plonezi, cât şi efortul oficialilor români de a ocoli cererile reprezentanţilor germani din România, din ce în ce mai categorice cu privire la situaţia refugiaţilor poloni aflaţi pe teritoriul ţării noastre. În 1941, consulul german Windecke cerea internarea tuturor refugiaţilor polonezi aflaţi în România în cinci-şase centre, cât mai departe de Bucureşti şi de zona de război[4].

Disputele dintre oficialii români şi germani cu privire la soarta refugiaţilor polonezi, în special în ceea ce privea ofiţerii, aveau şi o parte puţin vizibilă pentru neiniţiaţi, respectiv beneficiau de un acord confidenţial, încheiat cu serviciile secrete germane în septembrie 1940, potrivit căruia germanii se angajau „să nu facă nici un fel de operaţii sau arestări pe teritoriul României”.

Astfel, deşi reprezentanţii Reichului au cerut în repetate rânduri predarea unor ofiţeri polonezi, Legaţia germană informa, în iulie 1941, că „nu se găsesc internaţi decât patru polonezi, iar şapte se află arestaţi. Restul se află în libertate”. Mai mult decât atât, diplomaţii Berlinului comunicau faptul că polonezii se află „în deplină libertate, cu [valabilitatea] paşapoartelor prelungită de [către] Legaţia chiliană”[5].

[3] AMAE, Fond Europa 9, dosar 69, f. 323.
[4] Ibidem.
[5] Ibidem, dosar 69, f. 320.

Atitudinea României nu a rămas neremarcată de reprezentanţii guvernului polonez în exil, ceea ce ne determină să presupunem că nici oficialităţile britanice nu au ignorat-o.

România era, în mod evident, în atenţia Londrei, după atacarea şi ocuparea Poloniei; mai mult decât atât, între statele majore francez şi britanic exista o unitate de vederi în ceea ce privea importanţa trimiterii de material de război Poloniei prin România.

Şi politica de neutralitate adoptată, până în septembrie 1940, de către guvernul român a fost remarcată de reprezentanţii Poloniei. Într-o notă din 4 septembrie a guvernului polonez, se sublinia că atitudinea de neutralitate a României şi sprijinul acordat polonezilor „nu vor rămâne fără efecte asupra evoluţiei viitoare a relaţiilor dintre statele noastre"[6].

Ceea ce se petrecea în România era cunoscut şi studiat la Londra, nu numai din informaţiile directe primite de la reprezentanţii oficiali sau neoficiali britanici, dar şi prin intermediul reprezentanţilor polonezi aflaţi în România.

Contele Roger Raczymrski, ambasadorul Poloniei la Bucureşti, se dovedise a fi un atent observator al scenei politice româneşti, dovadă fiind telegramele foarte amănunţite trimise către guvernul polonez în exil[7]. Contele Raczymrski era unul dintre vechii diplomaţi aflaţi în misiune în România şi rămăsese în funcţie şi

[6] Nicolae Dascălu, *Relaţii româno-polone în perioada interbelică*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1991, p. 80.

[7] Larry Watts, *O Casandră a României. Ion Antonescu şi lupta pentru reformă, 1918-1941*, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1994, p. 299.

după schimbarea regimului politic de la noi şi dezmembrarea Poloniei.

La sfârşitul lunii septembrie 1940, ca urmare a schimbărilor politice din România, s-a solicitat evacuarea personalului diplomatic polonez aflat încă la Bucureşti. După încheierea alianţei militare cu Germania şi pătrunderea trupelor acestei ţări pe teritoriul României, Legaţia Reichului a cerut predarea clădirilor fostei ambasade poloneze. Ministerul român de Externe a obiectat, într-un referat din 12 februarie 1941, că acest lucru ar fi cu totul contrar uzanţelor diplomatice şi că s-ar crea un precedent, care nu era de dorit[8].

Totuşi, generalul Antonescu a decis ca localurile în cauză să fie predate diplomaţilor Berlinului.

Nu în ultimul rând se cuvine subliniată continuarea „subterană" a unor legături – mascate de contactele economice – cu statele foste aliate ale României din perioada interbelică, devenite posesiuni ale Axei.

[8] Nicolae Dascălu, *op. cit.*, p. 26.

THE POLES IN HISTORICAL BUKOVINA DURING THE COMMUNIST PERIOD, 1944-1989*

Daniel Hrenciuc

This article analyses synthetically the Polish community in the South of historical Bukovina during the communist period, being supported by archive sources, studies, books and oral testimonies collected from elderly persons in the Polish community. Right from the start, we wish to underline the fact that Bukovina's Polish inhabitants have a two-century old history, having practically settled in Bukovina at the end of the 18th century, in the context of the Polish state's breakup and of the colonization measures enforced by the Habsburg Empire. The process was massive and well organized by the Austrian authorities interested in turning to account the economic potentiality of the Northwestern part of Moldavia, known as Bukovina[1], an area of 10,440 sq. km, with a great density of inhabitants belonging to different ethnic groups and religions such as Germans, Lippovan Russians, Slovaks, Hungarians, Armenians, Jews, Ruthenian Ukrainians and Poles. These ethnic groups

* Articolul a fost publicat în „Arhivele Totalitarismului, nr. 50-51, anul al XIV-lea (1-2/2006), p. 27-38.

[1] George Bogdan-Duică, *Bukovina. Political Notes on the Situation*, Liviu Albini's Printing House, Sibiu, 1895, p. 47.

lived together in harmony owing to an able policy promoted by the Court of Vienna in relation to this area now belonging to Central Europe, as a multiethnic and multiconfessional one, a true bridge between East and West (Erich Beck), or a "Tyrol of Eastern Europe" (Emperor Francis Joseph). After the three successive partitionings of Poland (1772, 1793 and 1795),[2] Bukovina became a refuge for numerous soldiers or civilians who had to face a difficult and at the same time sad choice. The Habsburg authorities, from political points of view (they wished to attract their sympathy in spite of Russia), but especially the native Romanians offered their support and shelter to the Polish immigrants. Bukovina's inhabitants of Polish nationality are native mainly of Galiţia and Czadca, a region belonging to the major Polish Teschen and for this reason, disputed equally by Poland and Czechoslovakia[3]. A relatively small community –official statistics didn't always reflect the true reality – of Roman-Catholic confession settled in almost all the towns of Bukovina, mainly in Cernauti, holding important positions

[2] Urs Ultermatt, *Sarajevo Previsions. Ethnical Nationalism in Europe*, Polirom Publishing House, Iaşi, 2000, p. 90; Ion Nistor, *A History of Bukovina*, (edition and bibliographic study by Stelian Neagoe), Humanitas Publishing House, Bucharest, 1991, p. 8; Francis Dvornik, *The Slavs in the European History and Civilization*, All Istoric Publishing House, Bucharest, 2001, p. 484; Geoffrey Hosking, *Russia – the People and the Empire, 1552-1917*, Polirom Publishing House, Iaşi, 2004, p. 33; Nicolae Ciachir, *A History of the Slavs*, Oscar Print Publishing House, Bucharest, 1998, p. 88; Walter Oppenheim, *The Habsburgs and the Hohenzollerns, 1713-1786*, Corint Publishing House, Bucharest, 2001, p. 69.

[3] Leon Ilnicki, *Wszedy znajdiezisz Lecha plemie*, "Kalendarz Polskiego Związku Szkolnego w Rumunii na Rok 1939", Cernăuţi, Z Drukarni Eminescu, 1938, *passim.*

in the political, military, confessional or educational hierarchy, the Poles were intellectuals, agricultural workers, manufacturers or miners. Perpetuating age-old traditions, cultivating carefully their Roman-Catholic faith, the Poles represented one of the most important ethnic communities in Bukovina, putting their mark on this land considered and praised as their second mother country even now at the start of third millenium. The destiny of Bukovina's Poles was irremediably affected during and after the Second World War, when the communities of Cacica, Soloneţu Nou[4], Huta Veche, Poiana Micului, Plesa, Dunawiec-Zdrąb, Caliceanca, Vicşani, (Ruda)[5], Panca,[6] Cernăuţi, Storojineţ, Vijniţa, Suceava, Rădăuţi and Solca[7] were faced directly with the war destructions and horrors and the communism takeover.

The Poles in Greater Romania, not numerous at the national level, but having a significant share in the districts of former historical Bukovina, according to the December 29, 1930 census, were interested in consolidating and

[4] Constantin Milici, *A Monograph of Soloneţ Commune Geographically and Historically*, Bucharest, 1931, p. 7.

[5] Michał Keller, *Ksztaltowanie sie spolecznosci rureckiej/Foundation of the Community of Ruda*, "Polonus", no. 6 (112), 2004, p. 2-3.

[6] Constantin Ungureanu, *Bukovina Under the Austrian Rule (1774-1918)*, Civitas Publishing House, Chişinău, 2003, p. 98-101.

[7] Daniel Hrenciuc, *Romanian-Polish Political Relationships (1918-1934)/Stosunski polityczne rumunsko-poskie (1918 – 1934)*, in vol. *Poles and Romanians on the Path of Mutual Knowledge/Polska I Rumunia na drozde do wzajemnego poznania*, ed. Stanislawa Iechimowschi, Elżbieta Wieruszewska, Związek Polaków W Rumunii/The Union of Poles in Romania – Dom Polski, Suceava, 2002, p. 64.

developing the feeling of identity, the spread of the school and confessional network in mother tongue or in electing new political leaders to the Parliament of Greater Romania. (Stanisław Kwiatkowski in 1919-1920 and Tytus Czerkawski 1939-1940).

The education system in the Polish language[8] – also with (unofficial) support from the Second Polish Republic – the newspapers ("Głos Prawdy", "Kurier Polski w Rumunii", "Gazeta Polska Bukowinska", "Głos Ludu", "Gazeta Suczawska"), and the students' academic societies from the University of Cernăuţi ("Ognisko" and "Lechia"), as well as of the Polish Houses (Dom Polski), represented the essential guides of this period in the history of more than two centuries of the Poles in Bukovina. During the interwar period, at the opening of different activities organized by the Polish cultural societies ("Lechia" and "Ognisko"), they used to sing the state anthems of Romania and of Poland[9], some of these activities being developed jointly with the members of the Romanian cultural societies "Dacia" or "Moldova". "Bukovina's Heildelberg," as the University of Cernăuţi had already come to be considered during the Austrian period, won recognition for the multiethnic and multiconfessional spirit at university level, increasing the renown of "the last Alexandria of Europe", a famous

[8] Mariana Hausleitner, *Die Rumänisierung der Bukowina. Die Durchsetzung des nationalstaatlichen Anspruchs Grossrumäniens, 1918-1940*, R. Oldenbourg Verlag München, 2001, p. 66.

[9] Vladimir Trebici, *Relations between the Romanian and German Student Societies from Cernăuţi University as a Model of Interethnic Concord (1875-1938)*, "Bukovina's Annals," IV, no. 2/1997, p. 283.

syntagm the Polish poet Zbigniew Herbert used for Cernăuţi.

Cernăuţi, the heart of the Polish community in Bukovina, with 7.99% of its population being Polish,[10] was placed near the border between Romania and Poland and became the most important center for receiving the refugees in September 1939[11]. Near the Polish Consulate (moved in 1940 to Suceava at 32, King Ferdinand Street)[12] there was the Union of Associations of the Poles in Bukovina, which was actively involved in helping the Polish refugees, offering them free accommodation, food or money.[13]

Between 1939-1944, the Poles of Bukovina involved directly in helping the British and Romanian espionage services accomplishing reconnaisance and courier tasks. They collaborated with the Romanian authorities in the field – one of the well-known cases being Maria Lesiecka, living now in Bucharest, who had been decorated for her deeds both by the Poles and the Romanian Intelligence Service (S.R.I.)[14]. The activity of the Polish conspiracy was extended to all the territory of Romania.[15]

---

[10] *The General Census of the Population in Romania of December 29, 1930*, vol. II, Bucharest, p. 120.

[11] Archives of the Ministry of Foreign Affairs (AMAE,) stock 71/*Poland*, vol. 60, p. 337.

[12] Direcţia Judeţeană a Arhivelor Naţionale Suceava/Historical Archives of Suceava County (ANSV), Fund *Prefectura Judeţului Rădăuţi*, volume 19/1940, f. 34.

[13] Mihai Iacobescu, *30 Days in "Siberia". Searching Bukovina's archives*, Junimea Publishing House, Iaşi, 2003, p. 272.

[14] Maria Lesiecka, *Wsponienia (Memoirs),* in vol. *Kontakty Polsko-Rumunskie na przestrzeni wiekow. Materialy z sympozium/Romanian-Polish Relations along the Time. Simposium materials*, ed. Stanislawa Iechimowski,

The disappearance of Poland as an independent State (September 1939) and subsequently, the cession of the North of Bukovina, of Bessarabia and of the Herţa region to the Soviet Union (28 June 1940), the losses suffered in the years of war modified the ethnic balance of the nationalities in the geographical area of historical Bukovina. The end of the Second World War caused significant mutations in the space of Central-Eastern Europe founded on the grounds of the Churchill-Stalin[16] fatal agreement of October 13, 1944, determining thereafter the setting up of the Iron Curtain and the whole range of measures associated with a totalitarian political system of a communist essence.[17]

In this context, significant changes (also) occurred in the evolution of the Polish minority in historical Bukovina. The deep harmful consequences of the setting up of communism on the entire Romanian territory[18]

Elżbieta Wieruzewska, Związek Polaków w Rumunii/The Union of Poles in Romania, Suceava, 2001, p. 147.

[15] Tadeusz Dubicki, *Konspiracja Polska w Rumunii 1939-1945*, Tome I: *1939-1940*, Warszawa, 2002, p. 383.

[16] Nicolae Ciachir, *The Great Powers and Romania, 1856-1947*, Albatros Publishing House, Bucharest, 1996, p. 319; Stanisław Jan Rostworowski, *W sieci baz łączności: Bukareszt-Stambuł-Budapeszt*, in vol. „Problematika i Historia Wojkowosci. Studia i Materialy", Mars, Tom 7: Specjalny Komisia Historyczna b. Sztabu Głównego Warszawa-Londyn, 1999, p. 123.

[17] Ioan Scurtu (coord.), *Romania and the Soviet Troops Withdrawal, 1958*, Didactic and Pedagogical Publishing House, Bucharest, 1995, p. 41.

[18] Cătălin Turliuc, *Romania's Sovietization. Socio-Cultural Aspects*, in vol. *Sovietization in Romania and Czechoslovakia. Historical Analogies, Consequences*, Edited By Alexandru Zub &

marked in a determining way the demographic, cultural and educational evolution of this minority. The communist system used with ability the pretext offered by antifascism and nationalism in the strategy of communizing Romania[19]. Monopolizing the antifascist and nationalist discourse became a political practice of the communist authorities, constituting a cue for introducing some measures which considerably diminished the preponderance of the Polish minority – besides the Germans[20] and the Jews among others – in the ensemble of the ethnic groups that populated Bukovina.

Officially, the concept of ethnic minority was replaced by the syntagm of *co-inhabiting nationalities.* According to the data stated precisely in the Council of Ministers' Decision of February, 7, 1945 concerning the status of the nationalities (art.1), "all the Romanian citizens are equal before the law and they benefit from the same civil and political rights, without discrimination of race, nationality, language or religion." Then it was decreed (art.2) that "the search of the Romanian citizens' ethnic origin, in order to establish their political situation, is forbidden".[21] Art. 3 provided that "the difference of language, religion, race or nationality shouldn't be a

Flavius Solomon, in cooperation with Oldrict Tuma & Jiri Jindra, Polirom Publishing House, Iaşi, 2003, p. 57.

[19] Ovidiu Buruiană, *Antifascism and Nationalism as Pretexts in the Strategy of Communizing Romania (1944-1948),* "Xenopoliana", The annual of "A.D. Xenopol" Foundation, VII, no. 1-2, Iaşi, 1999, p. 1.

[20] Ştefan Purici, *The Transfer of South-Bukovina Germans and the Impact over the Romanian Society*, "Codrul Cosminului", "Ştefan cel Mare" University, a new serial, 7 (16-17), Suceava, 2000-2001, p. 295.

[21] Ioan Scurtu, *Romania 1945. Political Life in Documents*, The State Archives of Romania, Bucharest, 1994, doc. no. 12, p. 121-122.

hindrance for any Romanian citizen in obtaining or exercising political or civil rights, or for admission to public positions or for exercising any profession"[22]. According to the same decree (art. 18) it was permitted – theoretically – to use the native language in state-run primary, secondary and high schools for the nationalities which had a sufficient number of pupils who requested this thing, the regime not operating discriminations in the field of education relative to the education of the majority of the population.

All the complaints of the ethnic minorities had to be filed to the *Ministry of the Co-inhabiting Nationalities* led by G. Vlădescu-Răcoasa, an institution that functioned for a short period of time[23]. Officially, the law was generous according to the 1948 Constitution that specified: "all the citizens of the Romanian People's Republic, without discrimination as to gender, nationality, race or religious or cultural level, are equal before the law."[24] Gradually the communist regime in Romania evolved more and more towards an autochthonous variant of Stalinism in a political-ideological context, with unfavourable consequences for the ethnic communities. The Council of Ministers' Decision no. 177 of August 4, 1948 sanctioned the general regime of religious denominations in the Romanian People's Republic, this actually meaning control of the political factor over the Church. The

[22] Florin Pintescu, Daniel Hrenciuc, *From the History of the Poles in Romania (1774-2002)*, The Union of Poles in Romania, Suceava, 2002, p. 177.

[23] Ioan Scurtu, *Romania 1945…*, p. 124.

[24] Idem, *Political Structures in Central and South-Eastern Europe (1918-2001)*, Romania, vol. II, Publishing House of the Romanian Cultural Foundation, Bucharest, 2003, p. 37.

Catholic Church, "an exponent of the interests of Western imperialism", was the victim of a permanent represssion – religious service for the Poles having to be held in the Romanian language – dissimulated under multiple and various forms.[25] Gradually, the prelates themselves were replaced by staff of Romanian origin.[26] Starting on July 17, 1948, at the end of the violent press campaign led by the communist authorities, the Concordat concluded with the Vatican as early as 1927 was denounced by the Romanian totalitarian regime[27].

On August 3, 1948 the Romanian authorities adopted a decree that instituted "the reform" of the educational system that had become a state monopoly, offering the communists the opportunity of nationalizing the confessional schools, the "beneficiaries" being the Catholics and the Protestants.[28] The next day, the Council of Ministers' Decision no. 177 was adopted – The Law on the general regime religious denominations – which I have referred to above, remaining in force until December 1989. It affected particularly the confessional community of the Catholics who were taken out from the spiritual authority of the Pope.[29] Worth mentioning are the efforts made by priests Jozef Chacula (1946-1967) and Kazimierz

[25] Ovidiu Bozgan, *Resistance, Repression, Illusory Easing of the Political Situation: The Roman-Catholic Church in Communist Romania*, "Dosarele Istoriei", VIII, no. 9 (85), Bucharest, 2003, p. 39.

[26] Daniel Hrenciuc, Florin Pintescu, *The History and Traditions of the Polish Minority*, Publishing House of the "Ştefan cel Mare" University, Suceava, 2004, p. 110.

[27] Nechita Runcan, *Romania's Relations with the Vatican in the Interwar Period*, Ex Ponto Publishing House, Constanţa, 2004, p. 256.

[28] Ovidiu Bozgan, *loc. cit.*, p. 42.

[29] *Ibidem*.

Kotilewicz who officiated at Solonetu Nou (1968-1989), Johann Proschinger at Suceava and Moara succeeding to erect the "Maximillian Kolbe" church (August 1984) etc. Numerically the Poles were much fewer after the repatriation and the annexation of the Northern part of Bukovina by the Soviet Union (1940), aspects that made difficult the preservation of the Polish ideal and the study of the mother tongue in the school any longer. In the last localities where the study of the Polish language was possible (Solonetu Nou, Poiana Micului and Plesa), they abolished it in the 1963/1964 school year.[30] Before this, the Stalinist regime of Gheorghe Gheorghiu-Dej banned the activity of the Union of Poles in Romania, and the Polish House in Suceava was nationalized. After 1989 the Union of Poles in Romania made great efforts to regain it. The Poles gathered secretly in the homes of some of them to develop different, even conspiring activities. Forced, under pressure from the authorities, to renounce education in the Polish language, they also gathered at the Polish Houses ("Dom Polski") as well as on the issuing of the newspapers of Polish expression. The social-professional structure of the Poles in historical Bukovina included mainly farmers, or manufacturers, generally people lacking the advantages of a high education and deprived, in the new conditions, of the so necessary contact with the elites that remained in the regions annexed by the Soviets or repatriated to the mother-country.

Romania entered the sphere of Soviet influence and the model of the autochthonous communism was directly

[30] ANSV, Fund General Direction of Statistics, vol. 7/1959, f. 64-65.

reflected in the policy applied to the minorities[31]. On April 1, 1945, at Prjanwor took place the Congress of the Poles from Yugoslavia that decided on the occasion the return to Poland. Among these, were also rediscovered about 600 families of Bukovina native Poles, who settled near the locality of Bolesławiec. For example, at Kruszyn there settled families like Zielonka, Habibiak, Ostrowski and Stazkowian; at Raciborowicz/Drozdek the Najdek and Buganiuk families and in locality of Marcinkowce, the Gawluk and Habiniak families. Today some of their relatives live in neighbouring localities: Głeboka (Ruszow commune) Parowa and Otobole (Osiecznica post office).[32] The Poles from the Northern part of Bukovina, that is, those from Cernăuţi, Storojineţ and other localities, preferred to repatriate to localities such as Wrocław, Glogow, Żagań, Żary, Nowa Sól and Zielona Sól. They were permitted to take with them a part of the inventories of Bukovina' households. It was here that settled the Poles coming from Davideni-Zdrąb, Dunawiek and Laurenka. Between October 1945 and April 1946, 17 families from Dunawiek settled at Karczowka (district of Żagań), and another 23 families chose the locality of Zbylutów (district of Lwowek). Other groups preferred to settle in Stanow, Karczowska, Miodnica (20 families), Przylaski, Witchów, Katowike (40 families),[33] Dragowina, district of Kozuchow (80 families), Brzeznica (80 families from Laurenka), Nowógrod, Bobrzanski, Kozuchów, Przytok

[31] Marin Radu Mocanu, *Romania in the Waiting Room of the Paris Peace Conference. Documents*, The State Archives of Romania, Bucharest, 1996, doc. no. 67, p. 495.

[32] *Ibidem.*

[33] *Ibidem.*

(10 families), Garki, Przybymierz and Witków. Of the group from Bănila on the Siret a number of 20 families (native from Arsiţa) came to Jastrowie in 1946, district of Walcz from the principality of Koszalin.

On August 13, 1946, on the occasion of the visit made by the delegation of the Embassy of Poland to Bucharest, led by Consul J. Krzyzanowski and Attaché Jerzy Krzeczowski (a native from Poznan), a meeting with the Polish ethnic group took place at the headquarters of the "Czytelnia Polska" Society in Suceava. The diplomats revealed to those present the political and economical situation in Poland, encouraging them to repatriate, an appeal also addressed to the Poles from the North of Bukovina annexed by the Soviets.[34]

The repatriation began practically in the autumn of 1946 but, according to the Polish historiography, only the first group received the approval of the Romanian authorities to take along their goods, an aspect that we couldn't corroborate with the data coming from the research done in the Romanian archives. This batch included 77 inhabitants from Poiana Micului and their relatives. Still, in August 1946, the law on the Romanian currency reform (1 new *Leu* was worth 200,000 old *Lei*) had been adopted in Romania, a fact that had negative consequences on the material situation of the repatriated Poles, taking into consideration the restrictive provisions of the mentioned law: the peasants and the workers couldn't change more than their monthly income, and the gold had to be handed over to the Romanian National

[34] Ioan Scurtu (coord.), *Romania 1946. Political Life in Documents*, State Archives of Romania, Bucharest, 1996, doc. no. 77, p. 329.

Bank. These measures were compulsory for all the citizens of Romania regardless of their ethnic origin.[35] At the beginning of December 1946, the transport arrived in Lower Silezia. The Poles native from Poiana Micului were employed by The State Land Fund from Dobrocin, the district of Dzierżoniòw. On March 2, 1947, the second batch of 25 families (155 persons) from Poiana Micului, had left, 10 of those families settled down at Dobrocin and the rest (88 persons) at Leszno, commune of Slupice, district of Dzierżoniòw, to work as farmers. This transport arrived at Oleszno on March 14, 1947. The third transport left Poiana Micului on April, 26, 1947. It comprised 127 people, most of whom settled at Stozynek, and groups smaller than 5 families at Dobrocin, Oleszno (3 families) and Jedrzejowice or Zakrozowek (one family).[36] A little later there came another 50 families from Poiana Micului who settled at Tuszyn. These concentrations of Poles from Bukovina made a semicircle around the Sleza mountains and the locality of Strzgomiany where 30 families from Solonetu Nou worked at the State Agricultural Farm.[37] A few families from Plesa related to them owned properties at Wilczowice (district of Dzierżoniòw). Some of them, who had settled initially at Polkowice (district of Glogów), left on May 1, 1947 for Klobuczyn, and in March 1955, for Wiczkowice. 20 families from Solonetu Nou together with 5 families from Plesa settled at Zlotnik (district of Żary), and 6 families related to these plus 8 families from

[35] Michał Keller, *Reemigracjia Rudzian (Reemigration of Poles from Ruda)*, "Polonus," 6 (112), 2004, p. 20.

[36] *Ibidem*.

[37] *Ibidem*.

Plesa and Dumbrava settled at Stary Lom (district of Zlotoryia).

After the agreement concluded between Romania and Poland on January 9, 1947 the Congress of the Poles from Romania was a good opportunity for Antoni Rojowski to be elected as a member of the Central leadership and of the Repatriation Commission[38]. So, they came to the massive leaving of the Poles from such places in Bukovina as: Bulai/Moara, Solonetu Nou, Poiana Micului, Suceava, Rădăuţi, Muşeniţa, and others.[39] These were named in a Report of the Central Commission of Repatriations (Bucharest) drawn up by Major General Tudor Petruc for the Ministry of Internal Affairs on December 28, 1947. Still during the autumn of the year 1947, the Romanian and Polish authorities arrived at an official agreement by which they approved the repatriation of the families of the Polish miners (distributed in monthly contingents of 150 persons), including 800 families from Bukovina.[40] The historiography we have searched reflects the economic situation of Romania under the impact of the 1945-1946 drought corroborated of course with the hardships caused by war. After the personal intervention of Emil Bodnăraş, an important communist leader, with Gheorghe Tătărăscu, the chief of the Romanian diplomacy, approval was obtained for the repatriation of a group of 95 Poles native from the Southern part of

[38] "Polonus," 2 (109), 2004, p. 3.

[39] ANIC, Fund M.A.I. – News Items, file no. 3/1949, p. 1.

[40] Daniel Hrenciuc, *On a Little Known Episode. The Repatriation of the Poles from Bukovina*, "Gazeta Bucovinei", Suceava, p. 6.

historical Bukovina.[41] On behalf of the Polish repatriation authorities, this matter was handled by the State Office for Repatriation (SOR) founded after the decree of the Polish National Liberation Committee (November 7, 1944). The phenomenon of the repatriation of the Poles from historical Bukovina to Poland in the political-ideological context of the years 1947-1949 practically meant a massive departure of the Polish ethnic groups for the so-called *regained lands*[42] (Western Pomerania): Zelenia Góra, Piła, Wałbrzych, Wrocław, in the towns or the neighbourhood of certain localities such as Nowa Sól, Nowógrod Bobrzanski, Żary, Jastrowie, Żagań, Bolesławiec, Dzierżoniòw etc[43].

The families of the repatriated Poles were colonized on the agricultural lands resulted after a new agricultural reform, the repatriated Poles settling on the lands having belonged to the Germans from Silesia who had left for their mother country. The contradictions that appeared between the Romanian authorities and the Polish ones, related to the property of the repatriated Poles, were hardly solved meanwhile. As a rule, the Polish party claimed that the families that opted for repatriation deserved some financial compensation from the Romanian government for the land and buildings they had owned in Romania[44]. Besides, in the case of the workers employed in different industrial branches there could be imposed performance of a transfer to the Polish entitled authorities, representing

[41] Michał Keller, *op.cit*. p. 19.

[42] AMAE, Fund Problema 70/*Poland. The internal policy*, vol. 3, p. 16.

[43] "Polonus", 6 (79), June 2000, p. 5.

[44] *Ibidem.*

the payment of the pensions and of the social insurance. In the end, they arrived at a compromise: the Polish farmers gave freely to the Romanian state 10 ha of farming land, obtaining in exchange a similar area from the Polish state[45]. Of course, those who owned more than 10 ha of land could sell the rest. In the matter of the livestock owned by the repatriated Poles, the Romanian authorities permitted the transport of 1470 heads. In exchange, according to the essence of the agreement concluded in November 1947, the Poles who repatriated had to cede to the Romanian state 50% of the equivalent value of the land owned as well as of the real assets (410 ha of land and 190 buildings).[46]

About 65 Polish families from Bukovina left Poiana Micului on February 6, 1947, heading for Czechoslovakia. 29 of those families settled along the Hungarian border in Slovakia, in localities such as Strkovce, Svaty Kral, Mehi, and Rumince in the Tornala region. Others preferred Western Czechia – Volary and Hazlov (the region of As) or the neighbourhood of the locality of Jesioniki.[47] Aiming to achieve larger ethnic contrentrations, the Poles native from Poiana Micului moved in January 1948 from Stoszynek and Dobrocin to lands granted by the state situated nearby, at Pilawa Dołna and Dzierżoniòw. At Piława Dolna they succeeded in founding a cooperative suggestively named *Bukovina*, made up of 60 families. This cooperative received the land Dzierżoniòw II where

[45] *Ibidem.*

[46] *Ibidem.*

[47] Daniel Hrenciuc, *The Polish Minority from the Southern part of Bukovina (1945-2000)*, excerpt from "The Annals of Bukovina", VIII, 2/2001, p. 294.

18 families from Stoszynek settled, who separated in the production cooperative named Mikulanka, benefiting by from retired Major Kazimierz Gabrowski[48]. At his initiative a song and dance group called Sleza Poiana was founded and it sustained exciting performances in towns like Kielce, Warsaw and Wrocław. The steps undertaken by Gabrowski made it possible to organize some trips to Cacica in 1957. He also contributed to the late repatriation to Poland of 7 families (38 persons) from Poiana Micului. Part of them settled at Piława Dolna, and the rest at Bielawa near Dzierżoniòw [49]. About half of the Poles from Vicşani (Ruda) repatriated between the years 1946-1950 going to Wrocław, Stetin, Gdansk and Lwowek, Olesna, Podgorska, Plawna and Lubomierz[50]. The repatriated people were allowed to take along goods (including animals), the Romanian authorities making freight cars available for this purpose (one for two families).[51]

After studying the documents found by us during the investigations at ANIC (Fund MAI) we can give a detailed account of the families and their members who chose the solution of repatriation: from Plesa – Cech (Michał, Maria and Maciej), Drozdek (Anna and Maria), Drozdek (Anna and Maria), from Poiana Micului –Konzmiczuk (Józef, Bronisława, Lucia and Zita), from Bulai (Moara) – Cenika

[48] Jan Bujak, *The priest Wojcieh Gabrowski – a superior of the Missionary Priests and rector in Cacica and Cernăuţi and general vicar of Bukovina*, in vol. *Polish-Romanian relationship along the time*, Muşatinii Editorial Group/Future Bukovina, Suceava, 2001, p. 125.

[49] *Ibidem.*

[50] Michał Keller, *Reemigracjia Rudzian (Reemigration of Poles from Ruda)…*, p. 21.

[51] *Ibidem.*

(Teodor, Carolina), Genicz (Stanisław, Wanda and Michalda), Szymenski Wladislaw, Kolodziki Józef, Najdek (Józef, Rozalia, Paulina, Maria, Michal and Antoni), Crimek (Wojciech and Anghela), Skorot Tadeusz, Barciewitz Józef; from Solonetu Nou – Stroka Thomasz, Balak Elizbieta and Koriecki Michal, Krysisnski Ştefan and Eugenia, as well as the Zurcan family composed of Eugenia, Anna, Jadwiga, Margareta Ludmila, Antoni and Michał from Suceava.

From Ruda/Vicşani the following families opted for repatriation: Babiarsz (Michal, Helena, Thomas, Sofia, Dimitr, Albina and Katarzyna),[52] Czerepak (Michał, Anna, Ludwig, Carolina, Maria), Lagowski (Franciszek and Olga), Keller (Józef,[53] Genowefa, Rozalia, Kazimierz and Tadeusz), Kisikszuk (Michał and Anna), Kudera (Katarzyna, Jozef, Josefina, Agnieszka, Maria and Jean), Majer (Rudolf, Bronislawa, Maria and Leonard), Majewski Maria, Medwig Franciszka (Siret), from Ruda Mecek (Maria and Emil), Oprosko (Jan, Jadwiga, Genowefa, Stanislaw, Bronislawa, Francizka), Pelczar (Antoni, Maria, Katarzyna, Jozefa, Weronika and Jan), Zaharia (Piotr, Maria, Rozalia, Ştefania and Anna), from Bainet Babiasz (Karol, Albina, Anna and Mora), Gherlach (Mikolaj, Maria, Josefa, Albina, Genowefa and Anna), Jozefcyuk (Stanislaw, Jadwiga, and Emilia), Keller (Stanisław, Gizela, Bronislawa, Danuta, Wiktor and Tadeusz), Kudera (Adam, Albina, Juliana, Ştefania, Franciszka, Ludwig, Rozalia, Anastasia, Michal, Maria, Rozalia, Stanisław, Józef and Wlodzmierz), Rozkulez

[52] ANIC, Fund MAI – News items, vol. no. 3/1949, file 2-4.

[53] According to the information offered by Michał Keller, his father jumped off the train to remain in Romania).

(Lazary, Anna, Bronisław, Antoni, Piotr), Stepek (Juliana, Bołeslaw, Rozalia and Salomeea), Walasczuk (Antoni, Rozalia and Bronisław) and Cazda from Muşeniţa (Jan, Antoni, Adela and Albina).[54]

As for the repatriated persons' property (agricultural land, households and their inventory etc.) in the address #1170/December 27, 1949, the deputy minister of Internal Affairs of Romania specified that the matter of the transfer of the land and households that belonged to the Polish refugees was the responsibility of comrade Ruscior Vasile, the chief of the Agricultural Board of Suceava, where chapter 7 stipulated "the taking over from the repatriated persons (the Poles) of about 190 from the lands and households, which will remain under the Administration of the Agricultural Department up to new provisions".[55]

Further on it was specified that the way of regulating these properties was going to be set out by a patrimonial convention concluded between Romania and Poland[56]. Upon leaving, the repatriated Polish families resorted to the conclusion of some official reports of observation of the goods inventory left behind in the households, agreed between the representative of the Central Board of Repatriation and the chief of the local police. The repatriation was done with a special train made available by the Polish Republic – through the agency of the Embassy in Bucharest – which arrived at Vicşani station where the Assembly Center for the Repatriates was located. According to the orders issued by the Romanian authorities appointed to deal with the repatriation, the

[54] *Ibidem*, p. 5.
[55] ANIC, Fund MAI – News items, volume 3/1949, f. 13.
[56] *Ibidem*, f. 14.

Poles were allowed to take with them "the dead or live inventory"[57] that they possessed. In all, according to the data arriving from ANIC, the Convention of Repatriation concluded between Romania and Poland on January 15, 1947, 5,000 people of Polish origin were repatriated, also joined by others[58] the exact number of whom we couldn't ascertain. The Polish authorities then requested approval for the repatriation of 247 persons from the Bukovina localities of Suceava, Câmpulung Moldovenesc, Rădăuţi, and from Bucharest and Roman. The documents from the archives confirm the involvement of the diplomatic staff from the Embassy of the People's Republic of Poland in Bucharest that went to the places where Poles lived in order to determine a number as large as possible of Polish natives to be entered on the repatriation lists [59]. Thus, on December 11, 1949, from among the 105 people on the lists, a lot of 63 persons (18 men, 16 women and 29 children) left for Poland from Vicşani station, taking with them a livestock inventory composed of: 11 horses, 11 foals, 35 cows, 15 heifers, 10 calves, 128 sheep, 43 pigs and 367 fowls. The costs of the repatriation operation were borne by the Embassy of Poland in Bucharest.[60]

Another batch of 247 Poles that were to be repatriated gathered at Iţcani station on December 4, 1949 to travel on the route Dărmăneşti-Vatra Dornei-Ilva Mică-Dej-Cluj-Oradea Mare-Episcopia Bihor. The train was accompanied by Captain Gică Adrian and Sergeant Major

[57] *Ibidem*, f. 17. Address no. 954/24 November 1949.
[58] *Ibidem*, f. 121. Essay no. 3774/28 November 1949.
[59] *Ibidem*, f. 122.
[60] *Ibidem.*

Măgăruş Petru.[61] Of course, there were persons – extremely few however – who refused repatriation for different reasons, both because they found that the promises made on leaving weren't in accordance with reality, and because they didn't have relatives in Poland (they had been killed during the war).[62] Such was the case of families like Schemerler (Samuel, Jan, Helen and Herman), Brzezowski (Nicolae and Lucia) or Zawadowski Eugenia, who refused – for the reasons mentioned above – to leave for Poland.

The repatriation of the Poles had an important impact on the shrinking Polish communities in Bukovina divided between Romania and Ukraine. According to the censuses of 1956, 1966, 1977, in the county of Suceava (the largest part of which constitutes the north of historical Bukovina), Suceava District, there were 3,208 Poles: 1,223 in towns and 1,985 in the countryside. Examining the Poles' social-professional structure was 49.2% workers and 35.8% clerks, an unspecified percentage were tradesmen, manufacturers and free-lancers.[63] According to Polish historiographical sources, in 1957, at Poiana Micului there lived 80 families of Poles, at Plesa 50, and at Solonetu Nou about 200, that is about 1,700 Polish people. In 1967 the Polish sources showed veridical statistical data: Solonetu Nou: (6,700), Poiana Micului (331), Cacica (480), Plesa (280) and Păltinoasa (100), the rest of them living in Suceava, Siret, Gura Humorului and

[61] *Ibidem.*

[62] *Ibidem*, f. 123.

[63] ANSV, Fund General Direction of Statistics, vol. 7/1959, f. 64.

Rădăuţi.[64] The Polish language and traditions were preserved with much difficulty due to the disappearance of schools with teaching in the mother tongue and to the lack of contact with mother Poland. The mixed marriages put their mark over this fact, the young Poles being exposed to the process of Romanization. An important part was played by the Roman-Catholic Church and implicitly the Roman-Catholic priests, many of them being watched by the Securitate, or being spread in the areas with a prevailing Romanian population[65]. On August 15 every year at Cacica took place the Festival of the Virgin Mary, an opportunity for some priests to come from Poland and for having the service held in the Polish language. The language of the Poles from the South of the historical Bukovina (Cacica, Solonetu Nou, Plesa) preserves old words and traditions of hundreds of years.

The successors of the repatriated Poles, educated in the spirit of attachment to the historical Bukovina, perpetuated and conserved in time objects, traditions and customs of the Poles from Bukovina, as attested by the folkloric groups, the meetings, the symposiums and the demonstrations initiated and developed in time, especially after 1989. The real expression of these demonstrations is represented even by the House of the Bukovina Inhabitant arranged on the ground belonging to the Ethnographic Museum from Ochła near Zielona Gora, an affective space that shelters clothing items, photos and documents reunited under the main title "Bukovina, a cultural inheritance". The House of the Bukovina Inhabitant was built mainly owing to the efforts of Wilhelm Skibinski,

[64] *Ibidem*, f. 65.
[65] *Ibidem.*

president of the "Wspolnota Bukowinska" organization. The plan of the construction belonged to Tomasz Florkowski and executed by a Polish carpenter who came from the North of Bukovina, Zygfryd Drozdek.[66] Inaugurated in 2002, the building was blessed by Father Henryk Dworak, the priest of the repatriates from Bukovina. Historical Bukovina, the second country of the Poles disfavoured by fate, had an affective status consolidated by the generations of Poles born and educated in the lands of Bukovina, venerating and publicizing the tolerance of this multiethnic space often compared to a Europe in miniature or to a Tyrol of Eastern Europe in the context of the actual debates of a united Europe.

Today the district of Suceava (Romania) and the region of Cernăuţi (Ukraine) remake (unfortunately, separately) the former historical Bukovina. The activities developed by the Union of Poles in Romania with its headquarters in Suceava (the Days of Polish Culture, the Day of the Constitution, publishing of articles from "Polonus", the celebration of the centennial of the Polish House) with the direct and competent implication of the scientific community from Romania and Poland, are designed to revitalize the interest in the Poles from Bukovina, to stimulate the multiethnic and multiconfessional discourse and finally to promote mutual knowledge.

[66] "Polonus", 10-11 (98), 2002, p. 22.

UN ROMÂN SE ALĂTURĂ „SOLIDARITĂŢII”. „CAZUL IULIUS FILIP”*

Alina Ilinca

La 27 septembrie 1981, un participant la primul Congres al Solidarităţii de la Gdansk a urcat la tribună, unde a citit şi tradus o scrisoare de susţinere a sindicatului primită de la un muncitor din România[1].

La sfârşitul lecturii mesajului, sala a izbucnit în aplauze şi în strigăte de „România, România”. Considerat un răspuns la apelul polonezilor către muncitorii din celelalte ţări socialiste prin care se angajau să sprijine înfiinţarea de organizaţii similare, evenimentul a fost comentat în termeni laudativi de către postul de radio „Europa Liberă” şi ziarul „Le Monde”[2].

Devenit cunoscut pentru curajul său prin intermediul presei occidentale, în România, însă, semnatarul scrisorii, Iulius Filip, avea să se confrunte cu cea mai grea perioadă din viaţa sa.

Încă din luna februarie a anului 1981, clujeanul era urmărit informativ de către Securitate „pentru manifestări deosebit de grave la adresa orânduirii socialiste”,

* Articolul a fost publicat în „Dosarele Istoriei”, an XI, nr. 3 (115), 2006, p. 57-60.

[1] Vezi anexa 1.

[2] ACNSAS, Fond Informativ, dosar nr. 1.661, vol. 1, f. 32.

deoarece în cursul primei luni a anului trimisese autorităţilor comuniste o serie de scrisori în care reclama abuzurile regimului[3]. În scurt timp, dosarul ce-i fusese deschis se umpluse de note de filaj, interceptări ale convorbirilor telefonice şi note informative culese de către securişti de la colegii de muncă sau de la vecini.

Cum măsurile de influenţare pozitivă[4] propuse iniţial nu dăduseră roade, la 15 martie, după ce fusese „pus în discuţia Biroului Organizaţiei de Bază, demascat public şi exclus din partid", Filip era trecut în rezervă „pentru fapte incompatibile cu calitatea de maistru militar"[5], fiind nevoit să părăsească unitatea militară în care era angajat şi să lucreze ca om de serviciu la bloc pentru a-şi putea întreţine familia.

Lunile ce au urmat au fost unele de grele frământări pentru Iulius Filip, deoarece acesta nu putea înţelege cum, deşi Constituţia ţării garanta libertatea cuvântului, el se confrunta cu atâtea probleme pentru faptul de a-şi fi exprimat opinia.

Cadrul legislativ era însă unul destul de lax. Articolul 28 din Constituţia R.S.R., adoptată în 1965 şi aflată în vigoare la data aceea, stipula următoarele: „Cetăţenilor R.S.R. li se garantează libertatea cuvântului, a presei, a întrunirilor, a mitingurilor şi a demonstraţiilor". Articolul 29, însă, aducea completări: „Libertatea cuvântului, a presei, a întrunirilor, a mitingurilor şi a demonstraţiilor nu pot fi folosite în

[3] Ibidem, f. 6-9.

[4] Pentru modul în care se realizau măsurile de prevenire, a se vedea articolul lui Dragoş Marcu, *Poliţie politică 100%: influenţarea pozitivă, compromiterea, destrămarea anturajelor, avertizarea*, în „Dosarele Istoriei", nr. 7(83)/2003, pp. 31-35.

[5] ACNSAS, Fond Informativ, dosar nr. 1.661, vol. 1, f. 36.

scopuri potrivnice orânduirii socialiste şi intereselor celor ce muncesc". În felul acesta, orice luare de poziţie care nu convenea autorităţilor comuniste putea fi considerată ca fiind potrivnică orânduirii socialiste, luându-se măsuri în consecinţă[6].

În aceste condiţii, la 20 mai 1981, clujeanul solicita emigrarea în S.U.A., cu renunţarea la cetăţenia română. O săptămână mai târziu, mergea la Serviciul Paşapoarte al Inspectoratului Judeţean de Miliţie Cluj, unde completa un formular în acest sens, anexând şi un memoriu explicativ, în care arăta că nu mai poate să trăiască într-o ţară în care era împiedicat să exprime liber ceea ce gândea[7].

Hărţuit permanent de către Securitate, atât el cât şi alţi membri ai familiei sale, Iulius Filip a găsit forţa de a-i trimite lui Lech Walesa scrisoarea în care îşi exprima acordul cu programul Solidarităţii şi dorinţa de a deveni membru al Sindicatului. Deşi prima scrisoare, expediată prin poştă, fusese interceptată, cea de-a doua, trimisă printr-un grup de turişti polonezi veniţi la Cluj-Napoca în vara lui 1981, a ajuns la destinaţie.

Reuşise, între timp, să-şi găsească de lucru la I.M.M.R. „16 Februarie" Cluj-Napoca, unde lucrase şi până în 1969. Urmărit în permanenţă, era văzut de către ofiţerii de Securitate ca un „element periculos", deoarece „îşi lectura poeziile duşmănoase în pauzele de masă", „denigra politica partidului şi statului nostru, îndeosebi a conducerii superioare de partid", „încercând să-i

[6] *Constituţia Republicii Socialiste România*, în „Buletinul Oficial", nr. 1 din 21 august 1965.

[7] ACNSAS, Fond Informativ, dosar nr. 1.661, vol. 1, f. 23.

influenţeze în mod negativ pe unii colegi, în sensul renunţării la calitatea de membrii de partid"[8].

În felul acesta, „probele" se adunau la dosar, ancheta în cazul său începând la 2 noiembrie. Urmărirea penală împotriva sa a fost însă declanşată la 14 decembrie, când a şi fost reţinut.

Modul de a acţiona al Securităţii poate fi pus în legătură directă cu evoluţia evenimentelor din Polonia. Dacă în vara lui 1981, în rapoartele ofiţerilor, referirea la Solidaritatea poloneză se făcea ca la „sindicatele libere din Polonia", după 13 decembrie, când, la presiunea sovieticilor, a fost decretată Legea marţială, iar Solidaritatea a fost interzisă în mod oficial, situaţia s-a schimbat, făcându-se referire la „organizaţia ilegală poloneză Solidaritatea".

La 15 decembrie, prin ordonanţa Procuraturii Militare Cluj, a fost pusă în mişcare acţiunea penală şi s-a dispus arestarea preventivă pe 30 de zile a lui Filip, în sarcina sa fiind reţinută infracţiunea de „propagandă împotriva orânduirii socialiste", prevăzută şi pedepsită de articolul 166, alineatul 2 Cod Penal[9]. Astfel, „Propaganda sau întreprinderea oricărei acţiuni pentru schimbarea orânduirii socialiste sau din care ar rezulta un pericol pentru securitatea statului se pedepseşte cu închisoare de la 5 la 15 ani şi interzicerea unor drepturi".

Cum nu am avut la îndemână dosarul penal întocmit pe numele lui Iulius Filip, nu putem şti cum s-a stabilit de către justiţia comunistă modul de întrunire al elementelor constitutive ale infracţiunii, însă ne putem lesne imagina dacă, deschizând lucrarea *Codul Penal pe*

[8] Ibidem, f. 33.
[9] Ibidem, vol. 2, f. 99.

înţelesul tuturor, apărută în 1981, vedem cum era descrisă infracţiunea de către autori, un grup de jurişti reputaţi ai vremii. În opinia lor, „La îndemnul cercurilor agresive imperialiste, oficiile de propagandă din unele ţări capitaliste folosesc posturile de radio şi televiziune, presa, literatura, cinematografia pentru a se deda la calomnii împotriva statelor socialiste, denaturând chiar şi cele mai evidente succese ale acestora, dezinformând pe cititori şi pe ascultători spre a reduce din atracţia, din simpatia pe care milioane de oameni de pretutindeni o simt pentru orânduirea socialistă. Asemenea comentarii reflectă nu numai necunoaşterea realităţii din ţara noastră, dar şi reaua credinţă a celor care le organizează. Sub influenţa acestor voci ale propagandei străine, unele elemente nestatornice, şovăielnice din ţara noastră pot să se dedea la acţiuni de propagandă deosebit de dăunătoare, răspândind în public idei duşmănoase şi calomnii de natură să slăbească încrederea maselor în orânduirea socialistă. Infractorul acţionează mânat de ura împotriva socialismului, de dispreţ faţă de realizările sale, de bucurie diabolică pentru greutăţile pe care le are de întâmpinat, aşteptând schimbarea orânduirii sociale. Aceste elemente trebuie identificate şi trase la răspundere, activitatea lor devenind cu atât mai periculoasă cu cât capătă forme mai subtile. Evident că astfel de fapte n-au nimic comun cu critica constructivă, de bună-credinţă, a neajunsurilor şi lipsurilor care mai există în ţara noastră, cu manifestarea nemulţumirii justificate faţă de activitatea unor funcţionari sau unităţi socialiste care nu acţionează îndeajuns de ferm pentru realizarea sarcinilor trasate de partid”[10].

[10] George Antoniu, Marin Popa, Ştefan Daneş, *Codul penal pe*

Metoda folosită, cea a „jocului dublei realităţi", după expresia lui Alain Besançon, consta în faptul că atitudinile ideologice, sociale, intelectuale sau morale, analoage sau de-a dreptul identice, erau întâmpinate aprobativ sau condamnate în funcţie de latura lor favorabilă sau nefavorabilă din punctul de vedere al intereselor comunităţii socialiste. Acelaşi comportament, lăudat de propaganda comunistă ca fiind nobil, înţelept, eroic, când avea loc în Franţa, Anglia sau Statele Unite (declanşarea unei greve sau apariţia unui articol critic la adresa guvernului), devenea culmea josniciei când se întâlnea în ţările comuniste.

Conform acestui mod de gândire, nu era de mirare că, în februarie 1982, Tribunalul Militar Cluj îl condamna pe Filip la 8 ani de detenţie, din care avea să execute cinci ani şi patru luni[11].

Tratamentul deosebit de dur aplicat în închisoare nu l-a făcut să-şi schimbe opiniile, aşa cum rezultă şi dintr-un raport al Securităţii din vara lui 1985: „Filip Iulius şi-a menţinut concepţiile ostile, continuând să facă propagandă împotriva orânduirii socialiste şi încercând să atragă şi alţi deţinuţi, deşi a fost pedepsit disciplinar de mai multe ori, iar o perioadă de 12 luni a executat-o în regim restrictiv". Fiind adus în faţa conducerii închisorii Aiud şi atenţionat pentru comportamentul său, Filip a continuat să-şi susţină convingerile. Rezultatul – 10 zile de izolare severă, după care a fost nevoit să scrie un angajament din care să rezulte că a înţeles „justeţea

înţelesul tuturor, Bucureşti, Editura Politică, 1981, p. 174-176.

[11] ACNSAS, Fond Informativ, dosar nr. 1.661, vol. 2, f. 2.

măsurilor luate împotriva sa”[12]. Textul angajamentului face dovada curajului său[13].

Cazul Iulius Filip devenise foarte cunoscut în Occident, iar intervenţiile organizaţiilor umanitare internaţionale au dus la eliberarea sa la 13 aprilie 1987[14]. La ieşirea din închisoare, fostul maistru militar mai cântărea doar 39 de kilograme.

După această dată, Securitatea a început o cursă contra-cronometru de hărţuire a lui Iulius Filip şi a familiei sale, un singur exemplu în acest sens fiind elocvent. Astfel, aşa cum rezultă dintr-un raport al Securităţii, în iulie 1988, aflându-se în concediu de odihnă (din mai 1987 era angajat ca lăcătuş la Trustul Antrepriză Generală Construcţii Industriale Cluj, repartizat însă să muncească la punctul de lucru Zlatna din judeţul Alba, pentru a se întâlni tot mai rar cu prietenii din Cluj-Napoca – n.n.), a vrut să meargă în câteva oraşe din ţară pentru a-şi vizita foştii colegi de detenţie; „în gara Iaşi, sub acoperirea organelor de miliţie, a fost legitimat şi anchetat informativ, iar apoi a fost reţinut la Bârlad sub legenda implicării într-un caz (real) de spargere a unei case de bani şi a două locuinţe din zona în care circulase în municipiul Iaşi. A fost dus la Cluj sub escortă şi apoi cercetat informativ”[15]. De asemenea, soţia sa a fost „atenţionată să respecte legile ţării, să aibă o conduită corectă şi, în acelaşi timp, să îl

[12] Ibidem, f. 153.
[13] Vezi anexa a doua.
[14] ACNSAS, Fond Informativ, dosar nr. 1.661, vol. 2, f. 216.
[15] Ibidem, vol. 1, f. 217-218.

determine şi pe soţul ei să procedeze la fel, deoarece, în caz contrar, vor fi aplicate prevederile legale"[16].

Interesul manifestat de lumea occidentală pentru situaţia clujeanului şi faptul că acesta a anunţat că intenţionează să declare greva foamei în cazul în care se continuă persecutarea lui a făcut să primească avizul pozitiv pentru plecarea din ţară în decembrie 1988, când a şi părăsit România, împreună cu întreaga familie[17]. A revenit abia după anul 1997.

În vara anului 2005, la manifestările, de la Varşovia şi Gdansk, legate de aniversarea a 25 de ani de la crearea sindicatului liber, Iulius Filip a fost omagiat alături de alţi eroi ai Solidarităţii pentru gestul său din 1981, iar la 13 decembrie, ambasadorul Republicii Polone la Bucureşti i-a înmânat „Crucea de Cavaler al Ordinului pentru Merit al Republicii Polone".

Anexa I

Cluj-Napoca

12 iunie 1981

Stimate preşedinte Walesa,

Plin de indignare, am luat la cunoştinţă de scrisoarea C.C. al P.C.U.S. adresată C.C. al P.M.U.P. Sunt un muncitor român şi apreciez cu mare satisfacţie şi bucurie întemeierea primului sindicat independent din ţările socialiste, care reprezintă cu adevărat interesele clasei muncitoare poloneze. Este, după părerea mea,

[16] Ibidem, f. 228.
[17] Ibidem, vol. 2, f. 216.

începutul unei ere istorice noi, care trebuie să continue, şi nu numai în Polonia.

Unitatea dumneavoastră de granit sunt convins că nu va fi înfrântă de nici-o forţă din lume, iar dacă această forţă, de oriunde ar veni ea, va încerca să vă lovească interesele, sunt convins că veţi şti să loviţi fără cruţare.

Nimic nu este prea mult când este vorba de interesele „Solidarităţii", iar ca muncitor român sunt gata de sacrificiul suprem pentru a vă ajuta în lupta împotriva celor care ar încerca să atenteze la cuceririle dumneavoastră de până acum.

Sunt întru-totul de acord cu programul „Solidarităţii"; este programul care uneşte muncitori din toate ţările prin conştiinţă, muncă şi luptă.

Guvernul român actual duce o politică externă sănătoasă, dar pe plan intern a făcut grave greşeli în dezvoltarea economico-socială a ţării, lucru ce se răsfrânge negativ asupra clasei muncitoare române. Aş compara situaţia noastră - şi nu greşesc cu nimic – cu cea a guvernului Gierek înainte de cădere.

Doresc şi vă rog, în acelaşi timp, să mă înscrieţi şi pe mine în sindicatul dumneavoastră pentru a cunoaşte mai bine programul acestui sindicat şi pentru a lua parte activ la îndeplinirea sarcinilor trasate de acesta.

Am toată încrederea că veţi şti, cu tact, iar dacă nu prin luptă, să vă apăraţi şi întăriţi cuceririle de până acum. Este singura libertate a clasei muncitoare poloneze pe care n-o poate înfrânge nimeni.

Sunt alături de dumneavoastră întotdeauna.

Cu admiraţie deplină faţă de toţi membrii „Solidarităţii".

Iulius Filip

Date biografice:

- născut la 23 aprilie 1947 în com. Teremia Mare, jud. Timiş

- în 1962 termin 7 clase

- 1962-1965: şcoala profesională „16 Februarie” Cluj-Napoca

- 1965-1969: lăcătuş montator la I.M.M.R. „16 Februarie” Cluj-Napoca

- 1969-1971: şcoala de maiştri militari

- 1971-1981: maistru militar într-o unitate militară

- 1981, luna martie: trecut în rezervă pentru „o poezie critică” adusă guvernului Ceauşescu (guvernul Ceauşescu nu suportă critica)

- 1981, luna iunie: lăcătuş montator la aceeaşi uzină de unde am plecat în 1969

Urma apoi adresa expeditorului[18].

Anexa II

Angajament

Subsemnatul Filip Iulius, născut la data de 23 aprilie 1947, în comuna Teremia-Mare, fiul lui Vasile şi Virginia, condamnat la 8 (opt) ani închisoare pentru propagandă împotriva orânduirii socialiste, în prezent la închisoarea Aiud, mă oblig să respect ca şi până acum Constituţia RSR – legea fundamentală a ţării.

[18] ACNSAS, Fond Informativ, dosar nr. 1.661, vol. 1, f. 24.

În data de 10 august 1985 am fost chemat şi atenţionat asupra comportării mele de către conducerea închisorii Aiud, faţă de care arăt că şi pe viitor voi căuta să nu încalc programul de ordine interioară din penitenciarul Aiud.

La această dată şi-n condiţiile actuale nu pot avea nici-o obiecţie faţă de măsurile care s-au luat împotriva mea, mă refer la torturile fizice şi psihice la care am fost supus începând cu data de 16 martie 1982 şi până la 9 iunie 1984. Deoarece în loc de convingere s-a folosit constrângerea, voi ţine cont de avertismentul şi măsurile care s-au luat împotriva mea.

Închisoarea Aiud

Iulius Filip

27 august 1985[19]

[19] Ibidem, vol. 2, f. 154.

ASPECTE PRIVIND RELAŢIILE ROMÂNO-POLONE ÎN PERIOADA ANILOR '80*

Ion Constantin

În condiţiile crizei acute de sistem din Polonia, la începutul anilor '80, relaţiile dintre Bucureşti şi Varşovia înregistrează o răcire semnificativă.

Odată cu apariţia „Solidarităţii", în august 1980, şi îmbunătăţirea relaţiilor între ţările Europei Orientale şi Occident, Ceauşescu acuză „fenomenele negative" din ţările socialiste şi denunţă „dezideologizarea" relaţiilor internaţionale. Astfel se ajunge ca în perioada 1980 – 1981, Ceauşescu să ceară Moscovei, în mod repetat, organizarea unei conferinţe a partidelor comuniste cu scopul adoptării unei poziţii unice privind evenimentele din Polonia şi intervenţia ţărilor socialiste în această ţară, în cazul în care Varşovia nu va fi în măsură să ţină situaţia sub control. În perioada 1980–1985, după 25 de ani de obstrucţie a iniţiativelor sovietice, România aderă la „doctrina Brejnev", arătându-se mult mai radicală

* Articol publicat în „Arhivele Totalitarismului", nr. 48-49, anul al XIII-lea (3-4/2005), p. 123-128.

decât Uniunea Sovietică în propunerile sale de restaurare a ordinii[1].

Evoluţiile din Polonia, dificultăţile regimului comunist şi activitatea „Solidarităţii" constituiau motive pentru o vie preocupare a conducerii de la Bucureşti, care le aprecia ca pe o "gravă ameninţare la adresa valorilor socialismului".

Largi categorii ale populaţiei din România urmăreau aceste evenimente cu interes prin intermediul posturilor de radio străine, în condiţiile în care regimul exercita un control total asupra mass media din ţară. Aşa cum se arată într-un studiu recent, „pentru cine asculta numai Radiodifuziunea Română, situaţia din Polonia era foarte calmă, acolo nu se întâmpla nimic, numai din când în când se mai schimbau conducătorii"[2].

La începutul anilor '80, Ceauşescu a încercat să influenţeze situaţia din Polonia prin determinarea unei mai mari implicări a celorlalte state socialiste, în primul rând a U.R.S.S., în soluţionarea „problemei poloneze", cât şi în cadrul unor contacte directe cu noii lideri de la Varşovia, făcându-şi iluzia că generalul Jaruzelski ar putea fi un „salvator". Acest scop l-au avut convorbirile purtate la Bucureşti, în ziua de 4 iunie 1982, cu W. Jaruzelski. Peste doi ani, la 7-8 iunie 1984, N. Ceauşescu a efectuat o vizită oficială la Varşovia, unde a avut convorbiri cu W.

[1] Cosmin Popa, *Fazele comunismului românesc*, în "Dosarele Istoriei" nr. 8(84), 2003, p. 19.

[2] Eugen Denize, *Radiodifuziunea Română şi situaţia din Polonia anilor '80*, în *Omagiu istoricului Florin Constantiniu*, Editura Palas, Focşani, 2003, p. 236.

Jaruzelski. Cu acest prilej au fost semnate Declaraţia comună şi Programul de lungă durată al dezvoltării colaborării economice şi tehnico-ştiinţifice româno-polone.

Analizând problemele vieţii internaţionale, N. Ceauşescu şi W. Jaruzelski şi-au exprimat „îngrijorarea în legătură cu înrăutăţirea situaţiei politice din lume, în urma accentuării politicii imperialiste de intensificare a cursei înarmărilor, de forţă şi dictat, de amestec în treburile interne, de ştirbire a independenţei şi suveranităţii naţionale, a menţinerii stărilor de război în diferite părţi ale lumii, deteriorării legăturilor economice reciproc avantajoase, înrăutăţirii situaţiei economice a ţărilor în curs de dezvoltare". Este exprimată „convingerea fermă a României şi Poloniei că este posibil şi trebuie să triumfe politica raţiunii, a înţelegerii şi securităţii internaţionale"[3], iar „întărirea păcii, încrederii şi colaborării internaţionale reclamă respectarea strictă în relaţiile dintre state a principiilor independenţei şi suveranităţii naţionale, egalităţii în drepturi, integrităţii teritoriale şi inviolabilităţii frontierelor, renunţării la forţă şi la ameninţarea cu forţa şi neamestecului în treburile interne ale altor ţări"[4].

Relaţiile oficiale româno-polone cunosc o răcire considerabilă după 1985, când noul lider sovietic Mihail Gorbaciov inaugurează politica de *glasnosti* (transparenţă) şi *perestroika* (reconstrucţie).

În timp ce, în Polonia noul curs iniţiat de Gorbaciov a accentuat procesul reformelor, la

[3] *Istoria politicii externe româneşti în date*, p. 541.
[4] *Ibidem.*

Bucureşti aceste schimbări au fost privite cu ostilitate, regimul Ceauşescu devenind tot mai rigid şi conservator.

Odată cu noua politică internaţională a lui Gorbaciov, luările de poziţie ale lui N. Ceauşescu – considerate cândva independente de Moscova – îşi pierduseră originalitatea şi influenţa.

Încălcarea drepturilor omului în România se afla într-un contrast tot mai evident cu evoluţiile din Polonia, devenind subiect de proteste internaţionale, fapt ce arunca o lumină negativă asupra regimului de la Bucureşti. În aceeaşi perioadă, Jaruzelski se bucura de sprijinul declarat al lui M. Gorbaciov, beneficiind, totodată, de un viu interes din partea statelor occidentale. Jean-François Soulet constata că pentru a înţelege preferinţele politice ale lui M. Gorbaciov „este suficient să se observe atitudinile sale amicale faţă de Jaruzelski şi, dimpotrivă, aerul posomorât pe care îl afişa alături de János Kádar în iunie 1986 sau alături de N. Ceauşescu în mai 1987 la Bucureşti”[5].

Adversar înverşunat al ideii de revizuire a structurilor existente, liderul de la Bucureşti era tot mai preocupat de situaţia din Polonia, resimţită ca un pericol potenţial la adresa „valorilor socialismului”. În seara de 19-20 august 1989, după victoria opoziţiei în alegerile din Polonia a şi numirea în fruntea guvernului a lui Tadeusz Mazowiecki – primul premier necomunist într-o ţară membră a Pactului de la Varşovia, N. Ceauşescu adresa o scrisoare

[5] Jean-François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Polirom, Iaşi, 1998, p. 312.

conducerilor de partid din toate ţările socialiste, în care îşi exprima îngrijorarea faţă de soarta socialismului în Polonia, faţă de obligaţiile acestei ţări ca aliat şi eventualele implicaţii ale evenimentelor în Polonia pentru interesele comunităţii statelor socialiste[6]. El declara că participarea la guvernare a reprezentanţilor „Solidarităţii" servea „celor mai reacţionare cercuri imperialiste" şi era „nu numai o problemă internă a Poloniei, ci se referă la toate ţările socialiste". Reproşa că „transformările care au loc în Polonia constituie o lovitură serioasă pentru Tratatul de la Varşovia, creează pentru aceasta un mare pericol şi că reprezintă un sprijin puternic pentru N.A.T.O."[7]. Ceauşescu, altădată campionul principiului neamestecului în treburile interne ale altor state, acum susţinea el însuşi doctrina Brejnev, între timp abandonată de cei ce o elaboraseră.

Răspunsul părţii polone la scrisoarea lui N. Ceauşescu nu s-a lăsat aşteptat. În seara zilei de 21 august 1989, ambasadorul român la Varşovia, Ion Teşu, a fost convocat la C.C. al P.M.U.P., unde a fost primit de W. Natorf, secretar al C.C. cu probleme internaţionale, şi de B. Kulski, ministru adjunct la M.A.E. Liderii polonezi au fost surprinşi de reproşurile cuprinse în scrisoare, cu atât mai mult cu cât aceasta fusese transmisă şi liderilor altor ţări din Pact. „Noi ne aşteptăm la sprijin, în situaţia grea pe

[6] Dumitru Preda, Mihai Retegan, *1989. Principiul dominoului*, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 2000, p. 165.

[7] *Ibidem*, p. 166.

care o avem, şi nu la critici" – a arătat W. Natorf[8]. Conducerea P.M.U.P. a remis o notă unde erau respinse, punct cu punct, aserţiunile lui N. Ceauşescu, socotite a fi în contradicţie cu comunicatul consfătuirii de la Bucureşti a Consiliului Politic Consultativ al statelor participante la Tratat, care stipula că „nu există nici un fel de modele universale ale socialismului şi că nimeni nu dispune de monopolul adevărului, construcţia societăţii noi este un proces creator care se desfăşoară în fiecare ţară, în conformitate cu tradiţiile şi necesităţile sale"[9]. În notă se mai arăta că „transformările care au avut loc în Polonia şi în alte ţări socialiste nu încalcă cu nimic interesele României, ci dimpotrivă servesc întăririi socialismului în lume, revenirii la vitalitatea ideilor socialismului şi a forţei ei de atracţie, şi prin aceasta nu dă Partidului Comunist Român motive să vină, nici faţă de celelalte partide comuniste şi muncitoreşti, cu aprecieri şi concluzii de acest gen referitoare la situaţia din Polonia, prezentate în declaraţia dată"[10]. În final se arăta disponibilitatea liderilor polonezi de a „împărtăşi cu P.C.R., în mod deschis şi sincer, experienţele şi aprecierile noastre", exprimându-se speranţa că „aceasta va permite tovarăşilor români să înţeleagă mai bine condiţiile noastre şi să-şi reconsidere aprecierile de până acum în interesul suprem al colaborării celor două partide şi state"[11].

[8] *Ibidem*, p. 165
[9] *Ibidem*, p. 167.
[10] *Ibidem.*
[11] *Ibidem.*

La rândul său P.M.S.U., „fratele" maghiar întru înnoire al P.M.U.P., sublinia în răspunsul său din 24 august că „a luat cunoştinţă cu consternare şi fără a fi de acord cu conţinutul" de mesajul român „prin care se urgentează o acţiune comună «folosind toate mijloacele în vederea împiedicării lichidării socialismului în Polonia»… În cadrul relaţiilor noastre pe linie de partid şi de stat nu-şi au locul datul de lecţii, insinuările, calificările, precum şi adoptarea de hotărâri comune, obligatorii, care să joace un rol hotărâtor în viaţa politică internă din ţările noastre. S-a terminat definitiv cu valabilitatea amestecului militar sau cu orice alte mijloace ale unei ţări în problemele interne ale alteia, cu perioada aşa-numitei dictaturi Brejnev… Punctul de vedere românesc este de neînţeles dacă avem în vedere, în mod deosebit, sistematica abordare publică de către România a principiilor neamestecului în treburile interne, suveranităţii, a relaţiilor dintre ţările socialiste. Poziţia românească de acum este în totală contradicţie cu unghiul de vedere exprimat de principiile de mai sus, pe baza cărora, de exemplu, România şi-a stabilit, în 1968, politica referitoare la evenimentele din Cehoslovacia"[12].

În toamna anului 1989 – când regimurile totalitare de extremă stângă din Europa se prăbuşeau – România era izolată total pe plan internaţional, inclusiv în raport cu ţările Tratatului de la Varşovia, având un regim refractar la orice reformă democratică.

[12] *Ibidem,* p. 171; Adrian Pop, *Tentaţia tranziţiei. O istorie a prăbuşirii comunismului în Europa de Est*, Editura Corint, Bucureşti, 2002, p. 316.

Faptul a ieşit în evidenţă la Congresul al XIV-lea al Partidului Comunist Român, din noiembrie 1989, când Nicolae Ceauşescu a fost reales secretar general. Cu acest prilej, liderul român, ieşind din textul scris al raportului său, a denunţat cu vigoare pactul Molotov-Ribbentrop, adresând o chemare la „anularea tuturor tratatelor încheiate cu al III-lea Reich şi la eliminarea totală a consecinţelor celui de al doilea război mondial" – aluzie la faptul că dacă Moscova va continua să facă presiuni pentru un curs reformist în România, Bucureştiul va aţâţa sentimentele naţionale şi tendinţele separatiste din R.S.S. Moldovenească[13].

Referindu-se la desfăşurarea Congresului al XIV-lea al P.C.R., ziarul polonez „Gazeta Wyborcza" din 27 noiembrie 1989 afirma: „Ceva vâlvă a creat doar chemarea lui Ceauşescu la anularea tuturor tratatelor încheiate cu al Treilea Reich şi la eliminarea totală a consecinţelor celui de-al doilea război mondial. Corespondenţii occidentali au văzut în această formulare propunerea de schimbări teritoriale. S-a amintit că una din consecinţele Pactului Ribbentrop-Molotov a fost ocuparea, în anul 1940, de către Uniunea Sovietică a unei părţi a teritoriului românesc: a Basarabiei şi Bucovinei de Nord. Din teritoriile alipite a fost creată Republica Moldovenească. Problema a devenit zgomotoasă"[14]. În articol se mai arăta că „poziţia părţii sovietice a fost prezentată de comentatorul Agenţiei Tass, Iuri Gavrilov", a cărui opinie era că „nici un om politic

[13] *Ibidem*, p. 355-356; Adrian Pop, *op. cit.*, p. 317.
[14] *Ibidem*.

responsabil nu poate pune la îndoială graniţele europene postbelice"[15].

În decembrie 1989, valul care arunca peste bord regimurile totalitare ajunsese la graniţele României şi era nevoie doar de o scânteie pentru ca şi aici nemulţumirea populară să se reverse. Acea scânteie s-a aprins la Timişoara, în ziua de 16 decembrie, şi s-a extins în toată ţara.

În semn de solidaritate cu evenimentele revoluţionare din România, în după-amiaza zilei de 20 decembrie 1989, în faţa Ambasadei române din Varşovia a avut loc o manifestaţie, la care au participat peste 300 persoane reprezentând partide şi organizaţii politice (Confederaţia Poloniei independente – KPN, Partidul Independent al Verzilor, Asociaţia Independentă a Studenţilor – NZS), precum şi reprezentanţi ai conducerii „Solidarităţii"[16].

După victoria revoluţiei române din Decembrie 1989, Seimul Poloniei a adoptat o hotărâre prin care a recunoscut Frontul Salvării Naţionale din România, exprimându-şi totodată dorinţa dezvoltării colaborării prieteneşti şi constructive în interesul celor două ţări. Diverse instituţii şi organizaţii din Polonia au acordat, încă din zilele Revoluţiei, ajutoare umanitare României.

Într-o primă perioadă de după Decembrie 1989, Polonia a manifestat faţă de ţara noastră o atitudine de expectativă. Aceasta s-a datorat mai multor motive, începând cu modul în care a debutat schimbarea de sistem în România, vărsarea de sânge, procesul caricatural al cuplului Ceauşescu şi executarea

[15] *Ibidem*, p. 356.
[16] *Ibidem*, p. 471-472.

acestuia în ziua de Crăciun (fapt care, într-o ţară profund catolică cum este Polonia a avut un puternic efect negativ), continuând cu evenimentele de la Târgu Mureş, din martie 1990, şi atingând punctul culminant cu cele din 13-15 iunie acelaşi an.

După alegerile din mai 1990, a urmat o perioadă de temporizare a relaţiilor, mai cu seamă politice, caracterizată prin absenţa contactelor la nivel înalt între cele două guverne. Această realitate s-a răsfrânt negativ asupra relaţiilor bilaterale, turismul scăzând aproape la zero; schimburile comerciale care făcuseră din Polonia un partener de frunte al României, se situau, în 1993, pe locul al 44-lea între partenerii noştri comerciali.

Întârzierea revenirii la normalitate a legăturilor tradiţionale dintre cele două ţări poate fi explicată şi prin faptul că, timp de doi ani (1991-1993), relaţiile diplomatice au fost menţinute la nivel de însărcinaţi cu afaceri ad-interim, într-o perioadă când ar fi fost mai necesară ca oricând apropierea firească, cooperarea strânsă între ţările cuprinse între Marea Baltică şi Marea Neagră, ca şi crearea euroregiunilor şi a schimburilor transfrontaliere.

Temporizarea s-a datorat, desigur, şi „fascinaţiei Occidentului", care a atras irezistibil atenţia celor două ţări iar, în această situaţie, relaţiile cu statele foste socialiste din vecinătatea apropiată au rămas cumva pe un plan secundar.

Deteriorarea imaginii ţării noastre în Polonia a fost amplificată şi de valul continuu de ţigani-cerşetori care, într-o primă fază, când aceştia căutau o cale mai sigură spre Germania, au descoperit „El Dorado" polonez. Privită de ţigani, iniţial, ca „etapă de trecere"

spre Germania, Polonia a devenit, în multe cazuri, „ţinta finală” a mişcării spre Vest a diferitelor grupuri ale etniei în cauză, deoarece intrarea cetăţenilor români în această ţară s-a făcut, după 1990, fără viză. În Polonia există o reacţie negativă la nivelul populaţiei faţă de „ţiganii români”, sintagmă generatoare de confuzie dar, din păcate, frecvent folosită de mass-media poloneză.

Explicând avansul Poloniei faţă de România pe drumul integrării în structurile occidentale şi euro-atlantice – în pofida unui start aproape „la egalitate” – ambasadorul României la Varşovia din perioada 1993-1999, Ioan Grigorescu, obişnuia să susţină, în diverse împrejurări, nu fără temei, că, pentru recuperarea întârzierii, este necesar „să călcăm milimetric în urma tălpii lăsate de polonezi”, atât pe calea tranziţiei, cât şi a integrării în N.A.T.O. şi U.E.

Modelul şi experienţa poloneză ne pot fi de folos şi în prezent, atât în planul tranziţiei şi reformei interne, cât şi al strategiilor vizând desăvârşirea procesului de integrare în structurile euro-atlantice. România nu are în zonă un partener mai interesant, mai experimentat şi mai capabil în a ne sprijini pe plan internaţional decât Polonia.

Intervenţia dr. Vasile Buga, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului

Am lucrat la Secţia externă a C.C. al P.C.R., unde am urmărit şi relaţiile cu Partidul Muncitoresc Unit Polonez şi am vizitat Polonia în cadrul unor delegaţii de partid, în perioada ascensiunii "Solidarităţii". Am avut impresia în urma acestor vizite că "Solidaritatea" era acceptată, deşi se opunea regimului.

Am fost oarecum impresionat de grevele din Varşovia pentru că venisem dintr-o ţară unde nu aveau loc greve şi am fost marcat de seriozitatea cu care greviştii dezbăteau problemele. Ajuns acasă, impresiile delagaţiei au fost transmise conducerii P.C.R. S-a constatat că acţiunile întreprinse de conducerea română, care vizau întărirea controlului muncitoresc, autogestiunea, autofinanţarea erau la bază bune, dar în practică au fost denaturate.

Relaţiile dintre Polonia şi România, în anii '80 – am în vedere relaţiile pe linie de partid şi de stat –, au continuat, nu a fost un vacuum. P.C.R. era interesat să cunoască evoluţia, starea de spirit din Polonia din surse directe, sigure. Schimburile de informaţii erau frecvente.

După 1985, asistăm la o accentuare a preocupării conducerii P.C.R. faţă de evoluţia situaţiei din Polonia. Noua conducere sovietică, din martie 1985, a favorizat în mare măsură schimbările din această ţară.

W. Jaruzelski era cel mai receptiv la transformările din U.R.S.S.

La scrisoarea lui Nicolae Ceauşescu, din august 1989, către conducătorii ţărilor socialiste, doar P.C.U.S. nu a răspuns, ignorând acest document adresat de conducerea P.C.R. În august 1968, N. Ceauşescu s-a opus intervenţiei trupelor Tratatului de la Varşovia în Cehoslovacia. În decembrie 1981, a fost de asemenea împotriva unei acţiuni a Tratatului de la Varşovia în Polonia. Mai târziu, şi-a schimbat însă poziţia. Îngrijorarea cea mai mare a fost provocată de pierderea rolului conducător al Partidului Muncitoresc Unit Polonez.

La 4 decembrie 1989, are loc ultima întâlnire a lui Nicolae Ceauşescu cu M.S. Gorbaciov. Conducătorul român face o ultimă încercare de a-l determina pe liderul sovietic să organizeze o consfătuire a ţărilor socialiste, unde să se discute problemele socialismului. Nu a mai fost posibil.

La final, lansez întrebarea: cum se explică involuţia “Solidarităţii”, de la 10 milioane la 800 000 membri şi nu înţeleg dezamăgirea liderului sindical Lech Walesa, pentru că a părăsit această mişcare, iar la recentele alegeri doar 50% dintre votanţi s-au prezentat la urne. Pentru ce a luptat “Solidaritatea”?

Felicitări pentru colaborarea strânsă dintre I.N.S.T. şi institutele de istorie din Polonia, precum şi pentru relaţiile dintre Ambasada Poloniei la Bucureşti şi I.N.S.T.

Intervenţia prof. dr. Constantin Geambaşu, Facultatea de Limbi şi literaturi străine, Universitatea din Bucureşti

Sunt prezent cu un grup de studenţi de la Secţia de limba şi literatura polonă a Facultăţii de Limbi şi Literaturi străine, considerând că este important pentru tineri să intre în contact cu istoria unei perioade extrem de relevante pentru destinul Poloniei.

Aş dori să-mi exprim bucuria pentru ideea de a organiza la Bucureşti o sesiune consacrată „Solidarităţii".

Puţini români cunosc cu adevărat eforturile şi etapele pe care le-a străbătut această organizaţie de sindicat în cele două decenii de la înfiinţare. Multă lume a urmărit cu interes ce se întâmplă în Polonia, în privinţa confruntării dintre sindicatele libere şi comunişti. Victoria negocierilor Mesei rotunde a adus bucurie nu doar polonezilor, ci şi prietenilor acestora, indiferent unde se aflau ei.

Îmi amintesc ce reacţie au avut străinii participanţi la cursul de vară de la Varşovia, din septembrie 1989, la vestea instaurării primului guvern liber, în frunte cu Tadeusz Mazowiecki. Ce atmosferă extraordinară domnea pe străzile Varşoviei!

Apăruse primul număr al ziarului „Gazeta Wyborcza", cu informaţii pe care le citeai şi nu-ţi venea să crezi ochilor. Am dorit să aduc un asemenea

ziar în ţară, dar colegii mei români, mai vârstnici, m-au sfătuit să nu fac o asemenea imprudenţă.

La noi, deşi schimbarea plutea în aer, nimeni nu se încumeta să gândească la reforme atât de radicale. Nimeni n-ar fi bănuit atunci că, peste exact trei luni, avea să cadă regimul Ceauşescu!

În răsturnările miraculoase, care s-au produs în această parte de lume, un rol imens a revenit „Solidarităţii”.

Liderii de sindicat, muncitorii polonezi, intelectualii şi-au reunit forţele, s-au organizat, au dat dovadă de curaj şi de spirit de sacrificiu. Mai târziu, aveam să aflu ce rol a avut KOR (Comitetul de Apărare a Muncitorilor), din care, printre alţii, a făcut parte unul dintre cei mai mari filozofi contemporani în viaţă: Leszek Kolakowski.

Punctele de convergenţă între Polonia şi România au însemnat foarte mult în evoluţia lor spirituală. A existat o bună tradiţie culturală între cele două ţări. Subliniez importanţa acestor comunicări: e un moment foarte bun de a arăta ceea ce s-a întâmplat între noi, între polonezi şi români.

După 1980, chiar dacă a continuat colaborarea la nivel economic şi politic, din punct de vedere cultural, relaţiile erau foarte slabe. Nici un student nu a mai participat la cursurile de vară organizate de universităţile din Polonia, ceea ce însemna o anumită temere din partea autorităţilor române că, prin intermediul cursurilor de vară, studenţii şi profesorii ar fi putut intra în legătură cu mai multe date privind „Solidaritatea”.

În 1981, a avut loc, la Bucureşti, Universiada. Tinerii polonezi încercau să transmită informaţii

despre sindicatul „Solidaritatea”, dar cu foarte multă discreţie, de frica serviciilor secrete.

După 1990, structurile autoritare securiste din Polonia au înţeles că rolul lor s-a cam terminat. Au apărut alte probleme, legate de lustraţie, fenomen care continuă şi astăzi. Viaţa a arătat că lupta împotriva vechilor structuri nu e uşoară. Numeroşi activişti de partid sau din securitate au preluat puterea economică, s-au infiltrat în diferite partide, continuă tehnica manipulării şi a dezinformării.

Societatea civilă, mult mai bine articulată şi structurată în Polonia, acţionează destul de slab la noi. E nevoie de reformă morală, dar cine să o facă? Tinerii au fost oarecum marginalizaţi în urma mineriadelor, iar unii din generaţia vârstnică încă mai suferă de nostalgie după viaţa din trecut.

Un rol important revine învăţământului de toate gradele, mai ales învăţământului superior, dar şi aici mulţi profesori nu se desprind uşor de vechea mentalitate, atât în predare, cât şi în comportament. La alţii schimbarea este doar conjuncturală sau de suprafaţă. Studenţii se plâng de lipsa unor modele.

Polonezii de rând pun lipsurile românilor pe seama apartenenţei lor la zona balcanică, zonă în care se acţionează de multe ori haotic sau incoerent. Dar ei uită de existenţa unui mecanism de acţiune politică şi militară de-a lungul istoriei, care până astăzi are repercusiuni asupra sistemului de organizare economică şi chiar structurală din România. Trebuie să spunem acest lucru. Multe lucruri nu sunt ştiute de tinerii noştri, e necesară o „decodificare” a informaţiilor.

Dorinţa mea este ca tânăra generaţie, studenţii noştri care studiază cultura polonă şi cei din Polonia care studiază cultura românească să se intereseze de aceste puncte de convergenţă, să înţeleagă aceste deosebiri pe baza unor documente, materiale ştiinţifice, sesiuni etc. Este nevoie să cunoaştem cât mai bine trecutul şi prezentul, într-o lumină cât mai autentică. Tineretul are rolul să iasă din acestă stare de impas şi să afle adevărul până la capăt.

Personal, m-am angajat, prin activitatea de dascăl, traducător şi istoric literar, să vin în sprijinul studenţilor, să cultivăm împreună valorile spiritului deschis, neinfestat de minciună sau de impostură.

Se cuvine, în acest sens, să le reamintim adesea tinerilor noştri rolul „Solidarităţii” poloneze în lupta pentru valorile democratice.

Intervenţia prof. dr. Radu Ciuceanu

Un fost combatant din Rezistenţa franceză îmi mărturisea, pe malurile Senei, că era trist că, după cinci ani de la victorie, publicul nu-i mai respecta ca pe vremuri. Cred că situaţia se poate repeta şi în cazul „Solidarităţii". Toţi cei care au cunoscut cândva un ideal, fie el şi naţional, acum trebuie să-şi revizuiască opiniile, dar trebuie şi să înţeleagă că, odată cu ei, s-au schimbat unghiurile de vedere, dimensiunile, oamenii şi, de ce nu, cei care ne înconjoară.

În legătură cu faptul că noi ne-am unit destinul cu Polonia încă din 1939, am primit peste 150 000 de cetăţeni polonezi, deşi am fost avertizaţi de la Berlin să nu facem asta. Dar noi ne-am comportat aşa cum era şi firesc, potrivit unui specific românesc.

La Yalta a fost consacrat, dezbătut, „clasificat" destinul (sau soarta) Poloniei, Bulgariei, Ungariei şi a României, peste acel tratat-înţelegere de pe un petic de hârtie unsuros, redactat la Moscova, în octombrie 1944.

În timp ce polonezi îl aveau pe Gomulka şi se deschideau frontierele, care au permis ca sute şi sute de doritori, care îşi făceau studiile şi care au vrut să „invadeze" Occidentul, să poată ieşi din Polonia, noi aveam, la doar un an după 1956, a doua mare represiune, care s-a soldat cu peste 20 000 arestaţi. A fost al doilea mare „năvod", peste ceea ce mai exista în ţara noastră, după 1946, 1947 şi 1948.

La noi nu a existat, până la *Tezele din aprilie 1964*, o perioadă în care opziţia să însemne ceva; au

fost peste 1 000 formaţiuni de luptă împotriva regimului, din care aproape 500 armate. Au fost în jur de 100 000 victime.

În 1956 au fost arestate peste 100 000 persoane, apoi lotul al doilea, de 30 000 arestaţi, din care aproape 15 000 erau membri P.C.R.

Fiecare rezistenţă îşi are tradiţiile ei.

Dacă am fi avut acelaşi regim care a fost în Polonia, am fi ajuns mai repede la acel moment, când „mămăliga a făcut explozie". Noi, însă, îmbogăţisem din belşug pământul ţării cu zeci de mii de victime, şi nu alese de decrete sau hazard, ci prin faptul că acei oameni, nechemaţi de niciun ordin de concentrare, au considerat că libertatea se câştigă numai cu sânge, ceea ce aţi făcut şi Dumneavoastră, domnilor oaspeţi care reprezentaţi „Solidaritatea".

Doresc să aduc, în numele institutului, un omagiu muncitorilor care şi-au legat trupurile lor de porţile fabricilor, intelectualilor, celor 22 preoţi care au murit cu arma în mână, celor peste 1 900 preoţi ortodocşi închişi şi altor mii şi zeci de mii de tineri care au murit pentru o ţară liberă.

Succesele greviştilor de la „Solidaritatea" erau şi succesele românilor, succese pentru că, auzind de acestea, le trăiau în suflet, ştiind că va veni şi vremea când vom avea suficiente forţe. Şi a venit 22 Decembrie 1989.

Poate că Dumnezeu a fost mai bun cu Dumneavoastră!

Intervenţia dr. Vasile Boroneanţ, arheolog, fost deţinut politic

Vorbesc ca fost deţinut politic, cu ani grei de temniţă petrecuţi în gulagul românesc.

Îmi este greu ca, în câteva minute, să rezum momentele trăite de noi, aici, în România, atunci când s-a prefigurat, şi-n urmă s-a constituit, o opoziţie organizată şi răspândită în masele de milioane de polonezi, dornici să schimbe un regim străin de aspiraţiile sale şi impus de o putere străină, mereu ostilă poporului polonez.

Mărturisim acum că admiraţia noastră, a românilor, faţă de curajul muncitorilor şi aderenţa totală a intelectualilor polonezi era umbrită de teama, spaima chiar, că, în curând, printr-o intervenţie brutală, se vor repeta tragicile zile ale invaziei sovietice ce a pus capăt, în 1968, acelui moment plin de speranţe pentru toate ţările supuse despotismului comunist.

Am avut totuşi un moment revelator, o clipă, când ne-am dat seama noi, românii, că „Solidaritatea" nu mai poate fi zdrobită de nici o putere lumească, chiar şi de măreaţa Uniune Sovietică.

Şi, momentul acela, onorată asistenţă, a fost când am aflat de sudarea tuturor forţelor politice, inclusiv membrii ai stângii, într-un şuvoi uman ce totaliza peste 9 000 000 oameni, nouă milioane de

aderenţi la un program ce ţintea renaşterea Poloniei, materială, dar, în special, spirituală.

Prezenţa lui Karol Wojtyla, episcop de Cracovia, ales ulterior prelat pontif, sub numele de papa Ioan Paul al II-lea, prin vizita sa în Polonia a marcat ataşamentul şi susţinerea a peste un miliard de creştini catolici faţă de miracolul ca o ţară satelită U.R.S.S. să-şi reclame dreptul la libertate, credinţă şi demnitate şi să-l obţină.

Aş vrea să închei cu bucuria care ne încearcă în faţa prezenţei tinerilor la simpozion, ceea ce arată faptul că mesajul pe care „Solidaritatea" şi foştii deţinuţi politici l-au transmis a fost bine receptat. Văd pe aceşti tineri interesaţi de istoria poporului român şi a celorlalte state, întelegand prin aceasta că nu trebuie sa ne uităm stramoşii şi mai ales aspiraţiile comune ale umanităţii.

Ca un ultim cuvânt, vreau să menţionez un fapt inedit: prezenţa unui ambasador, în ziua de 22 Decembrie 1989, în rândurile revoluţionarilor români. Acel om a fost reprezentantul Poloniei. Pe această cale îi aduc un omagiu pentru curaj şi aderenţă.

Intervenţia prof. dr. Vladimir Iliescu

Regimul communist, la sfârşit, aproape în toate ţările, era incompetent. La tratativele din august 1980, la Gdansk, s-a văzut că partidul comunist nu-şi cunoştea propria legislaţie. Formula a fost una marxistă: s-a unit muncitorimea, nu cu ţărănimea, care nu juca un rol politic în Polonia, ci cu acea intelectualitate care a preluat ştafeta nobilimii poloneze ca reprezentant al poporului, era o misiune istorică, intelectualitatea având o datorie morală.

Chiar cu mijloace reduse şi cu o funcţionare defectuoasă a tuturor instituţiilor în România, cred că a fost un succes. Este adevărat că au fost entuziaşti – entuziaştii polonezi, care sunt nişte romantici de meserie – şi mai există romantici şi printre români: foştii deţinuţi politici sau întârziaţi cronologic.

ISTORIA „SOLIDARITĂŢII” ÎN DATE

Ion Constantin

Iunie 1956: muncitorii din Poznań au ieşit pe străzile oraşului pentru a protesta contra guvernului. Manifestaţia a fost reprimată „cu fermitate” de autorităţi, fiind ucise 74 persoane.

14 decembrie 1970: la Gdańsk a izbucnit o grevă de amploare, cauzată de scăderea nivelului de trai. Forţele de ordine intervin, fiind înregistraţi câteva zeci de morţi.

Mai 1976: a apărut programul Înţelegerii Poloneze pentru Independenţă (PPN), organizaţie clandestină anticomunistă.

Mai-iunie 1976: la Płock, Radom şi Varşovia au avut loc demonstraţii de protest ale muncitorilor, soldate cu numeroase arestări şi condamnări la închisoare.

23 septembrie 1976: un grup de intelectuali polonezi a format Comitetul de Apărare a Muncitorilor (KOR), având ca scop apărarea muncitorilor, victime ale represiunilor din iunie 1976.

17 octombrie 1978: cardinalul polonez Karol Wojtyła a fost ales papă, sub numele de Ioan Paul al II-lea.

2-10 iunie 1979: papa Ioan Paul al II-lea a făcut primul pelerinaj apostolic în Polonia. Sfântul părinte a adresat încurajarea: „Nu vă fie teamă!", care a avut un efect mobilizator în rândurile populaţiei poloneze.

1 iulie 1980: autorităţile de la Varşovia au aplicat o nouă scumpire a preţurilor la produsele de primă necesitate. Ca urmare, grevele de lungă durată, începute în februarie la Gdańsk, s-au extins în marile centre muncitoreşti, ca Varşovia, Poznań, Lublin, Ursus, Świdnik, Grudziądz, Sanok, Tczew şi Rzeszów, cuprinzând un număr de aproape 90 000 muncitori din peste 170 întreprinderi.

30 iulie 1980: la Szczecin a fost semnat un acord între comisia guvernamentală, condusă de Kazimierz Barcikowski, şi Marian Jurczyk, reprezentând Comitetul de Grevă inter-întreprinderi (MKS), referitor la crearea unui „sindicat autonom".

14 august 1980: a reizbucnit greva de la Şantierul Naval din Gdańsk, având ca revendicare, între altele, admiterea reprimirii la lucru a lui Lech Wałęsa şi Anna Walentinowicz, care fuseseră concediaţi pentru activităţi cu caracter protestatar.

Noaptea de **16-17 august 1980**: s-a constituit Comitetul de Grevă inter-întreprinderi, avându-l în frunte pe Lech Wałęsa.

17 august 1980: Comitetul de Grevă a prezentat 21 revendicări-obiective, între care primele şi cele mai importante prevedeau permisiunii constituirii, în mod independent de partid şi autorităţi, a unor sindicate profesionale libere.

18 august 1980: au izbucnit greve şi la Szczecin, unde s-a organizat un Comitet de Grevă inter-întreprinderi, reprezentând muncitori de la câteva zeci de fabrici şi care a întocmit o listă cu 36 revendicări, cele mai multe fiind identice celor formulate de Comitetul de Grevă de la Gdańsk.

21 august 1980: la Gdańsk a fost trimisă o comisie guvernamentală, condusă de viceprim-ministrul Mieczysław Jagielski.

23 august 1980: pe întregul litoral polonez al Mării Baltice a început greva generală.

31 august 1980: Jagielski şi Wałesa au semnat „Acordurile de la Gdansk", care cuprindeau toate cele 21 revendicări ale greviştilor, începând cu recunoaşterea „sindicatelor profesionale independente şi autonome".

Noaptea de **5-6 septembrie 1980**: cea de-a VI-a Plenară a Comitetului Central a P.M.U.P. a hotărât eliberarea lui Edward Gierek din funcţia de prim-

secretar al partidului şi înlocuirea sa cu Stanisław Kania.

Septembrie 1980: în mod spontan, în întreaga ţară au apărut asociaţii profesionale independente de organizaţiile sindicale oficiale. Coordonarea acestora şi-au asumat-o Comitetele de Grevă inter-întreprinderi (MKS), care s-au transformat *ad-hoc* în Comitete fondatoare inter-întreprinderi (MKZ). Asemenea comitete au început să se constituie în localităţile unde nu fuseseră semnate înţelegeri cu reprezentanţii guvernamentali precum: Varşovia (4-5 septembrie), Ursus (4 septembrie), Łódż (5 septembrie), Lublin (10 septembrie) şi Poznań (11 septembrie).

17 septembrie 1980: reprezentanţi a peste 20 noi organizaţii profesionale din întreaga ţară s-au întâlnit la Gdańsk pentru a lua o decizie privind constituirea unei uniuni sindicale la nivel naţional. S-a format, astfel, Sindicatul Liber Independent „Solidaritatea", a cărui denumire a fost propusă de Karol Modzelewski. Pentru conducerea acestuia a fost ales un Comitet Naţional, avându-l în frunte pe Lech Wałęsa.

24 septembrie 1980: a fost trimisă o cerere oficială pentru înregistrarea sindicatului independent la Tribunalul provincial din Varşovia. O cerere similară a fost înaintată şi de către activiştii din „Solidaritatea rurală", organizaţie sindicală în care s-au înscris agricultori şi alte categorii de cetăţeni din lumea satelor.

23 septembrie 1980: a fost arestat Leszek Moczulski, liderul organizaţiei anticomuniste Confederaţia pentru Polonia Independentă (KPN), precum şi câţiva dintre colaboratorii săi.

10 noiembrie 1980: Tribunalul Suprem al R.P. Polone a aprobat înregistrarea oficială a „Solidarităţii".

22 octombrie 1980: ministrul Apărării, gen. Wojciech Jaruzelski a dat ordinul elaborării, de către o echipă specială a Statului Major General, sub comanda şefului acestuia, gen. Florian Siwicki, în înţelegere cu Ministerul Afacerilor Interne, condus de la 8 octombrie de către Mirosław Milewski – a planului de instituire a stării de război.

16 septembrie 1980: sub conducerea prof. Klemens Szaniawski s-a constituit Comitetul Consultativ al Asociaţiilor Ştiinţifice şi de Creaţie, la care s-au afiliat 17 organizaţii academice şi artistice.

3 decembrie 1980: preşedintele S.U.A., Jimmy Carter, a adresat liderului sovietic Leonid Brejnev o scrisoare în care cerea să li se dea posibilitatea autorităţilor şi naţiunii poloneze să-şi rezolve singure dificultăţile pe care le au.

22 decembrie 1980: Ministerul Afacerilor Interne al R.P. Polone a aprobat documentul intitulat *Evaluarea situaţiei interne din ţară şi propuneri de acţiune în resortul Afacerilor Interne.*

Ianuarie 1981: o delegaţie a „Solidarităţii", în frunte cu Lech Wałęsa, s-a deplasat la Roma, unde a fost primită de Papa Ioan Paul al II-lea.

8-9 martie 1981: la Poznań, „Solidaritatea rurală" şi „Solidaritatea Agricultorilor" au organizat un congres naţional reunit, care a hotărât formarea Sindicatului autonom şi independent „Solidaritatea" al Agricultorilor particulari. Preşedinte al noii uniuni a fost ales Jan Kułaj.

18 februarie 1981: la Varşovia a fost semnat un acord între Comitetul Consultativ inter-academic şi o delegaţie guvernamentală condusă de viceprim-ministrul Mieczysław F. Rakowski, prin care Asociaţia Studenţilor Independenţi (NZS) a fost recunoscută ca organizaţie sindicală liberă.

9 februarie 1981: la cea de-a VIII-a Plenară a C.C. al P.M.U.P., reprezentantul aripii „dure" din partid, Tadeusz Grabski, a propus ca Józef Pińkowski să fie înlocuit în funcţia de prim-ministru de către generalul Wojciech Jaruzelski. La 11 februarie, propunerea a fost aprobată de Seimul R.P. Polone.

16 martie 1981: în Polonia au început manevrele armatelor Tratatului de la Varşovia (cu numele de cod „Alianţa '81"), cu participarea substanţială a trupelor sovietice, care a fost de natură să ducă la inflamarea situaţiei politice.

19 martie 1981: la Bydgoszcz au avut loc ciocniri sângeroase, soldate cu lovirea şi rănirea a trei lideri regionali ai „Solidarităţii”, în timpul intervenţiei în forţă a trupelor de miliţie pentru înlăturarea protestatarilor din clădirea Consiliului Popular Voievodal.

30 martie 1981: la Varşovia, a fost semnată o înţelegere între Mieczysław Rakowski, din partea guvernului, şi Lech Wałęsa, lider al „Solidarităţii”, pentru „salvarea ţării de la catastrofă”.

13 mai 1981: la Roma a avut loc atentatul asupra papei Ioan Paul al II-lea, săvârşit de teroristul turc Ali Agca şi a care a stârnit o vie emoţie în Polonia.

28 mai 1981: a încetat din viaţă, după o îndelungată suferinţă, primatul Bisericii Catolice poloneze, cardinalul Stefan Wyszyński.

14 august 1981: liderul sovietic Leonid Brejnev i-a primit la Kremlin pe Kania şi Jaruzelski, care au prezentat în faţa conducerii P.C.U.S. situaţia din R.P. Polonă şi încercările de „scoatere a clasei muncitoare de sub influenţa căpeteniilor «Solidarităţii»”.

3 august 1981: la Varşovia au avut loc noi ciocniri între organele de represiune şi „Solidaritatea”.

5-10 septembrie 1981: la Gdańsk s-a desfăşurat prima etapă a Primului Congres Naţional al „Solidarităţii”.

13 septembrie 1981: a avut loc şedinţa extraordinară a Comitetului Apărării Ţării (KOK), în cursul căreia au fost anunţate pregătirile făcute pentru declararea legii marţiale într-un interval de 48 ore de la luarea unei decizii politice în această problemă.

26 septembrie – 7 octombrie 1981: la Gdańsk a avut loc cea de-a doua etapă a Primului Congres Naţional al „Solidarităţii", fiind aleasă noua conducere a Uniunii, în frunte cu Lech Wałęsa.

18 octombrie 1981: La reuniunea C.C. al P.M.U.P., gen. Wojciech Jaruzelski a fost ales cu 180 voturi pentru şi patru împotrivă în funcţia de prim-secretar al partidului, preluând, totodată, conducerea guvernului şi armatei.

Octombrie-noiembrie 1981: au loc greve în câteva zeci de localităţi din ţară.

Noiembrie 1981: a fugit din ţară col. Ryszard Kukliński, care îndeplinise funcţii importante în cadrul Statului Major General al armatei poloneze şi luase parte la pregătirea planurilor stării de război. El a fost recrutat de CIA, cel mai probabil în perioada când a lucrat la misiunea militară poloneză din Vietnam.

24 noiembrie 1981: gen. Jaruzelski s-a întâlnit cu mareşalul Kulikov şi alţi comandanţi sovietici, analizând stadiul pregătirilor pentru introducerea stării de război.

2 decembrie 1981: trupe speciale ale securităţii au ocupat sediul Şcolii Superioare de Ofiţeri de pompieri din Varşovia.

11-12 decembrie 1981: la Gdańsk, Comisia Naţională a „Solidarităţii" a propus organizarea unui referendum asupra problemelor vitale ale ţării pentru data de 15 februarie 1982, care însă nu va mai avea loc, din cauza precipitării evenimentelor.

Noaptea de **12-13 decembrie 1981**: Consiliul de Stat al R.P. Polone a hotărât introducerea stării de război. În aceeaşi noapte, au fost arestaţi şi internaţi în diverse locuri un număr de 5 000 persoane, iar până la 26 februarie 1982, 6 647 persoane (în total, până la 8 decembrie 1982, au fost reţinute 10 131 persoane).

13 decembrie 1981, ora 6.00: postul naţional de televiziune a transmis declaraţia gen. Wojciech Jaruzelski, privind introducerea stării de război în R.P. Polonă.

14 decembrie 1981: preşedintele S.U.A., Ronald Reagan, i-a telefonat papei Ioan Paul al II-lea şi l-a asigurat de „îngrijorarea sa profundă în legătură cu situaţia din Polonia".

15 decembrie 1981: Consiliul General al Episcopatului Bisericii Romano-Catolice poloneze a dat o declaraţie prin care cerea respectarea demnităţii şi drepturilor omului, eliberarea persoanelor arestate şi

acceptul autorităţilor ca „Solidaritatea” să-şi desfăşoare în mod nestingherit activitatea.

16 decembrie 1981: la Mina de cărbuni „Wujek”, unităţile speciale ZOMO au ucis mineri mineri şi au rănit alte câteva zeci.

18 decembrie 1981: papa Ioan Paul al II-lea s-a adresat generalului Jaruzelski pentru oprirea violenţelor.

11 ianuarie 1982: Consiliul Nord-Atlantic a luat act de starea de război din Polonia şi a recomandat statelor membre NATO sancţiuni economice împotriva R.P. Polonă.

26 ianuarie 1981: Seimul a adoptat o lege specială pentru reglementarea juridică a stării de război, confirmând din punct de vedere formal hotărârea luată la 13 decembrie 1981.

30 ianuarie 1982: la Gdańsk a avut lor prima mare demonstraţie după introducerea stării de război, fiind urmatăde acţiuni similare la Gdynia (1 februarie), Poznań (13 februarie, 22 februarie), Kalisz (24 februarie) şi Cracovia (13 aprilie).

22 aprilie 1982: s-a constituit Comisia de Coordonare Provizorie (TKK) a Sindicatului Liber, care a devenit organul de conducere la nivel naţional a activităţilor clandestine ale „Solidarităţii”.

3 mai 1982, la Varşovia şi în alte localităţi s-au desfăşurat mari demonstraţii, cu ocazia Zilei Constituţiei Poloniei, în urma cărora au fost arestaţi numeroşi protestatari.

31 august 1982, cu ocazia celei de-a doua aniversări a Acordurilor de la Gdańsk, în 66 localităţi din 34 voievodate au avut loc acţiuni de protest.

8 octombrie 1982: Seimul a adoptat o nouă lege a sindicatelor care, practic, deposeda „Solidaritatea" de statutul său legal, ceea ce a provocat un nou val de proteste.

11 noiembrie 1982: purtătorul de cuvânt al guvernului, Jerzy Urban, a dat publicităţii o „scrisoare de împăcare", adresată generalului Jaruzelski de către liderul „Solidarităţii".

12 decembrie 1982: într-un apel televizat şi preluat apoi de presa scrisă, gen. Jaruzelski anunţa hotărârea luată de WRON ca, începând de la 31 decembrie, să fie suspendată legea marţială. Consiliul de Stat a confirmat această măsură la 19 decembrie 1982.

16-22 iunie 1983: papa Ioan Paul al II-lea face un nou pelerinaj apostolic în Polonia.

22 iulie 1983: autorităţile comuniste au pus capăt stării de război, care fusese deja suspendată, dizolvând WRON şi anunţând o amnistie generală.

31 august 1983: la Wrocław, Szczeczin şi Nowa Huta au avut loc ciocniri de stradă violente între muncitori şi trupele speciale ZOMO.

5 octombrie 1983: la Stockholm s-a anunţat acordarea Premiului Nobel pentru pace, pe anul 1983, lui Lech Wałęsa.

1 şi 3 mai 1984: cu ocazia Zilei Constituţiei, la Varşovia, Jastrzębie, Gdańsk, Rzeszów, Szczecin, Częstochowa, Lublin, Nowa Huta şi în alte oraşe au loc mari demonstraţii de protest.

23 mai 1984: Tribunalul Militar din Varşovia l-a condamnat la moarte în contumacie, pentru „trădare de patrie", pe col. Ryszard Kukliński.

21 iulie 1984: Seimul a adoptat o nouă amnistie politică.

19 octombrie 1984: preotul Jerzy Popiełusko, paroh al bisericii Stanisław Kostka din Varşovia, angajat în lupta pe care o ducea mişcarea „Solidaritatea", a fost asasinat de funcţionari ai Departamentului IV al Ministerului Afacerilor Interne.

5 februarie 1985: a fost arestat militantul emigraţiei poloneze, Seweryn Blumsztajn, care venise din Franţa, unde fusese implicat în eforturile de sprijinire a „Solidarităţii".

Martie 1985: Mihail Gorbaciov a fost ales secretar general al P.C.U.S., eveniment cu urmări importante asupra evoluţiilor din Polonia.

11 septembrie 1985: Ministerul Afacerilor Interne a anunţat eliberarea tuturor deţinuţilor politici (225 persoane).

27-29 septembrie 1987: a avut loc vizita în Polonia a vicepreşedintelui S.U.A., George Bush, care s-a întâlnit cu mai mulţi lideri ai „Solidarităţii” şi opoziţiei.

8-14 iunie 1987: a avut loc cel de-al treilea pelerinaj al papei Ioan Paul al II-lea în Polonia.

30 noiembrie 1987: a avut loc referendumul privind reformele economice.

Sfârşitul lunii **aprilie** – începutul lunii **mai 1988**: un nou val de greve a izbucnit în mai multe centre urbane din ţară.

August 1988: s-a declanşat un nou val de greve în mai multe localităţi.

25 august 1988: într-un apel televizat, ministrul Afacerilor Interne, gen. Czesław Kiszczak, a propus convorbiri cu „reprezentanţi ai diverselor medii sociale”, fără nici-un fel de condiţii prealabile şi care s-ar putea realiza sub forma unei „mese rotunde”.

31 august 1988: cu ocazia aniversării încheierii „Acordurilor de la Gdańsk", a avut loc prima întâlnire între Kiszczak şi Wałęsa, în prezenţa episcopului Jerzy Dąbrowski.

15 septembrie 1988: s-a desfăşurat o nouă întâlnire Kiszczak-Wałęsa.

19 septembrie 1988: guvernul condus de Zbigniew Messner şi-a dat demisia.

27 septembrie 1988: s-a format un nou guvern, condus de Mieczysław Rakowski.

18-19 noiembrie 1988: Wałęsa şi Kiszczak s-au întâlnit, din nou, la Wilanów (lângă Varşovia).

30 noiembrie 1988: are loc o dezbatere televizată, cu participarea lui Lech Wałęsa şi Alfred Miodowicz, membru al Biroului Politic al C.C. al P.M.U.P.

18 decembrie 1988: un număr de 118 persoane, invitate de Wałęsa, s-au întâlnit la Varşovia, în biserica din str. Żytna, unde au constituit Comitetul Cetăţenesc de pe lângă preşedinţia Uniunii „Solidaritatea".

6 februarie – 5 aprilie 1989: au loc lucrările „mesei rotunde", cu participarea reprezentanţilor puterii politice (P.M.U.P., Uniunea Democratică,

Partidul Ţărănesc Unit) şi cei ai Sindicatului Independent „Solidaritatea".

17 aprilie 1989: „Solidaritatea" a fost înregistrată, din nou, la Tribunalul din Varşovia.

4 iunie 1989: s-au desfăşurat primele alegeri legislative parţial libere din istoria postbelică a Poloniei.

19 iulie 1989: Adunarea Naţională a votat alegerea gen. Wojciech Jaruzelski ca preşedinte al republicii.

24 august 1989: în funcţia de prim-ministru a fost numit Tadeusz Mazowiecki – primul premier necomunist într-o ţară membră a Pactului de la Varşovia.

29 decembrie 1989: Seimul a adoptat amendamente la Constituţia din 1952, în virtutea cărora denumirea oficială a statului a devenit Republica Polonă, definită ca „stat de drept, democratic, în care puterea supremă aparţine poporului şi este exercitată de către reprezentanţii săi, aleşi în Seim, Senat, precum şi în organele locale autonome".

19-25 aprilie 1990: s-au desfăşurat lucrările celui de-al II-lea Congres al „Solidarităţii", care l-a reales ca preşedinte pe Lech Wałęsa.

9 decembrie 1990: Lech Wałęsa a fost ales preşedinte al Republicii Polone.

8 iunie 1996: s-a constituit Acţiunea Electorală Solidaritatea (AWS), întrunind majoritatea formaţiunilor de dreapta.

Septembrie 1997: alegerile legislative au fost câştigate de Acţiunea Electorală Solidaritatea.

11 noiembrie 1997: a fost investit guvernul condus de Jerzy Buzek, reprezentant al „Solidarităţii".

Octombrie 2000: la alegerile prezidenţiale, Lech Wałęsa, a înregistrat doar 1% din voturi, în timp ce principalul său rival, Aleksander Kwasniewski, a câştigat un nou mandat, pentru cinci ani.

PORTRETE DE PERSONALITĂŢI ALE MIŞCĂRII „SOLIDARITATEA”

Ion Constantin

Bronisław Geremek s-a născut la 6 martie 1932, la Varşovia. Este un eminent istoric medievist polonez, de origine evreiască. În perioada 1950-1968, a fost membru al Partidului Muncitoresc Unit Polonez. În 1980, a devenit consilier al liderului „Solidarităţii”, Lech Wałęsa, iar, la sfârşitul anilor ’80, a avut un rol important în negocierile pe care Sindicatul Liber le-a purtat cu puterea comunistă, în cadrul „Mesei rotunde”. După căderea comunismului, a fost deputat în parlamentul polonez şi ministru al Afacerilor Externe (1997-2000). În 2004, a fost ales în Parlamentul European, pe listele Uniunii Libertăţii, denumită apoi Partidul Democrat. În aprilie 2007, a fost singurul dintre cei 51 eurodeputaţi polonezi, care a refuzat să se conformeze prevederilor noului proiect de lege iniţiat de guvernul condus de Jarosław Kaczyński, privind obligativitatea declarării

colaborării în trecut cu serviciile secrete comuniste. La 11 mai 2007, Curtea Constituţională a Republicii Polone a respins proiectul de lege al guvernului Kaczyński.

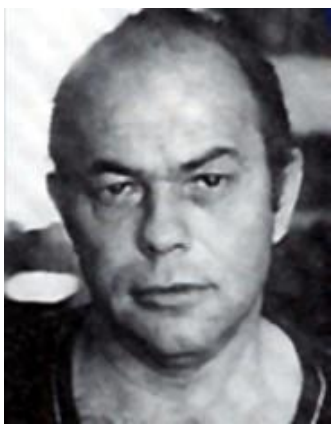

Jacek Kuroń (3 martie 1934, Lvov – 17 iunie 2004, Varşovia) a urmat cursurile de istorie la Universitatea din Varşovia, pe care a absolvit-o în 1957. În 1965, a fost condamnat la trei ani închisoare, pentru că a distribuit clandestin exemplare multiplicate din *Scrisoarea deschisă către Partidul Muncitoresc Unit Polonez*, redactată împreună cu Karol Modzelewski şi în care era criticată ideologia comunistă. Eliberat în 1967, el a fost din nou arestat în anul următor, pentru implicarea în acţiunile de protest din martie 1968. A fost membru fondator al Comitetului pentru Apărarea Muncitorilor (KOR), creat în 1976, şi apoi consilier politic al lui Lech Wałęsa, în timpul primei experienţe legale a „Solidarităţii" (1980-1981). În acea perioadă, el a subliniat importanţa gradualismului şi a respins apelurile la o rebeliune devastatoare împotriva vechiului regim. La puţin timp după apariţia „Solidarităţii", în august 1980, *J. Kuroń* a scris un eseu intitulat *Ce urmează?*, în care compara situaţia

din Polonia cu mersul trenurilor: „Un program al trenurilor în care fiecărui al zecelea tren i s-a permis să opereze independent, condus printr-un acord între mecanicul de locomotivă şi pasageri, fie va impune o schimbare a principiului care guvernează funcţionarea căilor ferate, fie va duce la o serie de catastrofe” (Apud Jacek Kuroń, *Învingând totalitarismul,* în vol. *Revoluţiile din 1989. Între trecut şi viitor,* coord. Vladimir Tismăneanu, Polirom, Iaşi, 1999, p. 216). Pentru mai bine de două decenii, ideile lui *Jacek Kuroń* au jucat un rol imens în maturizarea opoziţiei anticomuniste poloneze. După 1989, el a ocupat poziţii politice importante şi a continuat să propună analize pătrunzătoare ale prezentului, cât şi ale trecutului.

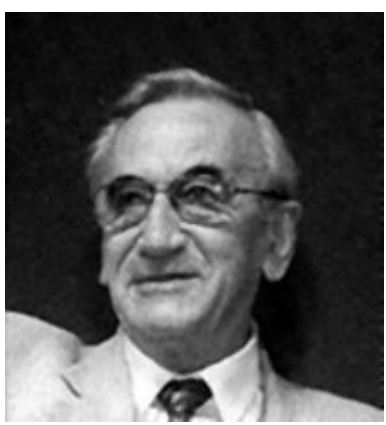

Tadeusz Mazowiecki s-a născut la 18 aprilie 1927, la Płock. A urmat cursurile de drept la Universitatea din Varşovia. După război, a activat în mişcarea catolică „Pax”, până în anul 1955, când a fost exclus, ca urmare a organizării unui grup de opoziţie internă în cadrul acesteia. În perioada 1953-1955, a fost redactor-şef al publicaţiei „Wrocławski Tygodnik Katolicki” (WTK), iar în anul 1957, unul din membrii fondatori ai clubului intelectualităţii catolice. Un an mai târziu,

Mazowiecki a fondat publicaţia lunară „Więź” (”Legături”), la care a lucrat apoi ca redctor-şef. Între 1961 şi 1972 a fost deputat în Parlamentul R.P. Polone, unde a reprezentat grupul catolic „Znak” („Semn”). În această calitate, a luat apărarea acţiunilor de protest studenţeşti, ce au avut loc în martie 1968, pe fondul evenimentelor din Cehoslovacia. După incidentele din 1970, a susţinut constituirea unei comisii care să cerceteze pe cei responsabili de moartea zecilor de persoane ucise în cursul acţiunilor de protest. De la jumătatea anilor ’70, a participat tot mai decis la acţiunile opoziţiei anticomuniste din Polonia, fiind membru al grupului de intelectuali care a înfiinţat Comitetul de Apărare a Muncitorilor (KOR), în anul 1976. Din anul 1980, a devenit membru al grupului de experţi ai liderului „Solidarităţii”, Lech Wałęsa, iar în anul următor – redactor-şef al săptămânalului Sindicatului Liber polonez. Ca urmare a măsurilor aplicate de autorităţi prin introducerea legii marţiale, la 13 decembrie 1981 a fost arestat, împreună cu alţi militanţi ai mişcării „Solidaritatea”, închis la Strzebielnik, Jaworz şi, în final, la Darłówek, de unde a fost eliberat pe 23 decembrie 1982. Din 1987, s-a aflat aproape un an de zile în străinătate, având contacte şi discuţii cu reprezentanţi ai unor uniuni sindicale. A fost unul din principalii artizani ai discuţiilor din cadrul „Mesei rotunde”, care s-au soldat cu înţelegerea realizată între puterea comunistă şi opoziţie, creându-se astfel condiţiile pentru organizarea primelor alegeri libere, la 4 iunie 1989. Ca urmare a rezultatului alegerilor şi a negocierilor purtate între autorităţile comuniste şi opoziţie, la 24 august 1989, Tadeusz

Mazowiecki a devenit primul premier necomunist într-o ţară membră a Pactului de la Varşovia. Pe timpul cât s-a aflat în fruntea guvernului, au fost adoptate „legile Balcerowicz”, care au constituit axul reformei poloneze pentru tranziţia la economia de piaţă. După 1990, s-a accentuat conflictul dintre Lech Wałęsa şi Tadeusz Mazowiecki, având la bază competiţia ce se profila între cei doi pentru ocuparea funcţiei de preşedinte al Poloniei. În acest context, Tadeusz Mazowiecki a devenit unul din fondatorii partidului Uniunea Democratică, denumită apoi Uniunea Libertăţii, iar mai târziu Partidul Democrat.

Adam Michnik s-a născut la 17 octombrie 1946, la Varşovia. A urmat cursurile de istorie la Universitatea din Varşovia, fiind însă exmatriculat în urma participării la activităţi cu caracter anticomunist. După 1970, i s-a permis să-şi continue studiile, obţinând licenţa în istorie la Universitatea „Adam Mickiewicz” din Poznań. În anii 1976-1977, a locuit la Paris, iar după reîntoarcerea în ţară a devenit unul din membrii de bază ai KOR şi consilier al lui Lech Wałęsa. În opinia sa, „Solidaritatea” a fost o „mişcare de oameni dezarmaţi, mişcarea unui popor care, în ciuda represiunii totalitare, şi-a redescoperit identitatea, a rupt barierele neputinţei şi

spaimei şi şi-a reconstruit legăturile interioare". În eseul său, *Scrisori din închisoare* (*Letters from Prison*, traducere de Maya Latynski, Los Angeles şi Berkley, CA: University of California Press, 1985), *Michnik* discută soarta revoluţiei după prezumtiva victorie a forţelor anticomuniste şi dilemele etice generate de întoarcerea la putere a fostelor partide comuniste. Opunându-se atât fundamentaliştilor din tabăra revoluţionară, cât şi celor din tabăra ex-comunistă, *Michnik* sugerează că restauraţiile sunt consecinţele inevitabile ale refuzului de a dezlănţui teroarea. Cu alte cuvinte, jocul democratic este suficient de permisiv pentru ca ex-comuniştii să se poată folosi de acesta pentru a obţine victorii electorale şi a se reîntoarce la poziţii guvernamentale. *Michnik* face apel la o atitudine răbdătoare şi tolerantă faţă de restauraţie. El se opune logicii excluderii şi avertizează împotriva tentaţiilor neo-iacobine ale revoluţionarilor radicali, pentru care nimic nu este de ajuns, în afara unei anihilări politice complete a foştilor comunişti El a criticat orice formă de „fundamentalism anticomunist" (pe care îl numeşte „anticomunism cu faţă bolşevică"), afirmând adesea că „nu vrem să distrugem zidurile închisorilor pentru a construi alte închisori!" şi a susţinut că strategia Poloniei postcomuniste trebuie să fie orientată mai degrabă spre viitor decât spre trecut. (Apud Adam Michnik, *Restauraţia de catifea*, în vol. *Revoluţiile din 1989. Între trecut şi viitor*, coord. Vladimir Tismăneanu, Iaşi, Polirom, 1999, p. 262). După căderea comunismului, *Michnik* a ales o carieră în jurnalism şi a devenit redactor-şef al celui mai popular ziar din Polonia, „Gazeta Wyborcza", unde publică frecvent articole

semnate cu numele real sau pseudonimele „Andrzej Zagozda” sau „Andrzej Jagodziński”. În repetate rânduri, el a susţinut că e necesar să se pună capăt dorinţei belicoase de epurare a vechilor elite, ca nu cumva noua ordine să fie infestată de un spirit vindicativ şi nedrept. În multe privinţe, opiniile sale, ca şi cele ale lui Jacek Kuroń, sunt în consonanţă cu argumentele dezvoltate nu de puţine ori de Václav Havel, în scrierile sale de după 1989.

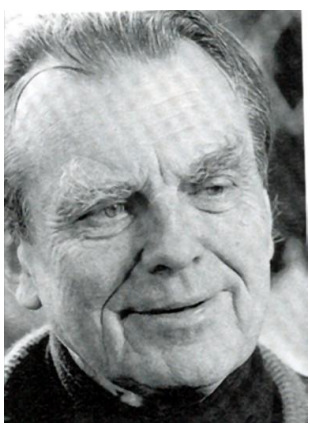

Czesław Miłosz (1911-2004) este unul dintre cei mai mari poeţi de limbă polonă, născut la Szetejne, pe teritoriul de azi al Lituaniei. Absolvent al Facultăţii de Drept din Vilnius, beneficiar al unor burse de studii literare la Paris, laureat al Premiului Uniunii Scriitorilor din Vilnius pentru poezie, în 1934. La Varşovia, ia parte ca scriitor la mişcarea de rezistenţă împotriva naziştilor. La începutul anilor ’60, este profesor de literatură polonă şi literaturi slave la University of California din Berkeley. Aflat în exil, în anul 1980, *Czesław Miłosz* a primit Premiul Nobel pentru literatură, izbânda sa simbolizând, totodată, lupta cu puterea comunistă pentru unitatea culturii emigraţiei cu aceea din ţară. Poezia sa *Cât mai prostiţi pe omul simplu? (Który skrzywdziłeś człowieka prostego?)* era

citită şi percepută ca o chintesenţă a genezei „Solidarităţii". De aceea, în timpul vizitei efectuate în Polonia, între 5 şi 19 iunie 1980, Miłosz a fost primit cu mult entuziasm la Varşovia, Gdańsk, Cracovia şi Lublin, unde a şi primit titlul de *doctor honoris causa* al Universităţii Catolice din această localitate. În limba română i s-au publicat volumele: *Gândire captivă* (la Humanitas, în 1999), *Cucerirea puterii*; apoi romanul *Valea Issei* (Editura Univers, 2000), şi cel de versuri *Tratat poetic*; eseul autobiografic *Europa natală* (Editura Univers, 1999).

Karol Modzelewski s-a născut în 1937. Este un strălucit istoric medievist şi activist civic, autor, în 1964, împreună cu Jacek Kuroń, al *Scrisorii deschise către Partidul Muncitoresc Unit Polonez*, în care sistemul birocratic socialist este supus unei critici dure. A petrecut, în total, nouă ani în închisorile comuniste. După 1989, el s-a numărat printre cei care au criticat pe faţă sprijinul „Solidarităţii" pentru strategia neoliberală a „terapiei de şoc", asociată cu numele lui Leszek Balcerowicz, vicepremier în guvernul Mazowiecki. Este, de asemenea, un critic fervent al realităţilor poloneze de azi. Într-un articol intitulat *Această Polonie care mă nelinişteşte*, publicat în „Le Nouvel Observateur", nr.

2191 (2-8 noiembrie 2006), Modzelewski apreciază că, în momentul de faţă, „asistăm, în Polonia, la un fenomen de profundă descumpănire populară în faţa transformărilor regimului, după prăbuşirea comunismului… Într-un anume sens, «Solidarność» a fost un miracol politic, căci mişcarea aceasta a reprezentat încarnarea visului de uniune dintre popor şi elite” – „Observator cultural”, an VIII, serie nouă, nr. 114 (371), 10-16 mai 2007.

Jerzy Popiełusko (1947 – 19 octombrie 1984) s-a născut în satul Okopy, într-o familie de oameni simpli. După terminarea liceului, în anul 1965, a urmat cursurile Institutului Teologic din Varşovia, fiind hirotonisit ca preot la 28 mai 1972. A slujit în mai multe biserici, iar din mai 1980, era paroh al Bisericii Stanisław Kostka. Ca preot rezident a ţinut slujbe pentru personalul medical, iar din august 1980, a început să predice pentru muncitori. După proclamarea legii marţiale (decembrie 1981), a organizat mai multe acţiuni caritabile, participând şi la procese, iar începând din februarie 1982, a ţinut 28 slujbe lunare, descoperind, în Biblie şi în scrierile bisericeşti, dimensiunea morală a vremurilor dificile prin care trecea Polonia. La 19 octombrie 1984, preotul *Jerzy Popiełusko*, paroh al bisericii Stanisław Kostka din

Varşovia, angajat în lupta pe care o ducea mişcarea „Solidaritatea", a fost asasinat de ofiţeri ai Departamentului IV al Ministerului Afacerilor Interne. Asasinatul a provocat şoc şi consternare în rândul a milioane de oameni din ţară, dar şi din străinătate, pentru care preotul *Popiełusko* era un adevărat simbol al curajului în apărarea celor mai înalte valori: iubire, libertate şi solidaritate. Cu şase luni înainte de a fi ucis – după cum a spus ulterior o prietenă a preotului, Ligia Urmiaz-Grabowska – *Popiełusko* şi-a dat seama că s-ar putea să i se întâmple ceva rău. Se simţea încercuit tot mai mult de securitate, dar, în pofida încercărilor unor prieteni de a-l face să se ascundă, preotul afirma că nu-i poate lăsa singuri pe cei care au nevoie de el. În prezent, este în curs procesul de beatificare a lui *Jerzy Popiełusko.*

Lech Wałęsa s-a născut la 29 septembrie 1943, în localitatea Popowo. După ce a obţinut diploma de mecanic-auto, a lucrat timp de doi ani, respectiv până în 1967, ca electrician la Şantierul Naval de la Gdansk. În 1969 s-a căsătorit cu Danuta Golos. Au opt copii. Catolic fervent, curajos şi cu o puternică personalitate, s-a remarcat încă din anii '70 pentru spiritul său de dreptate şi hotărârea de a lupta

împotriva regimului comunist opresiv. Din cauza propagandei sale sindicaliste, în 1976 a fost concediat de la şantierul naval, fiind nevoit să-şi asigure traiul din slujbe temporare. În 1978 a început să organizeze, împreună cu alţi activişti, sindicatele libere non-comuniste. S-a aflat permanent în vizorul organelor de represiune comuniste şi a fost arestat în mai multe rânduri. Capacitatea organizatorică şi talentul înnăscut de lider l-au propulsat pe *Lech Wałęsa* în fruntea mişcării care a culminat cu formarea Sindicatului Liber „Solidaritatea", în august 1980, devenind şi preşedintele acestuia. După instituirea stării de război, la 13 decembrie 1981, a fost închis în mai multe rânduri, de autorităţile comuniste. La 23 iunie 1983 a fost vizitat de papa Ioan Paul al II-lea în locaţia de pe Valea Chochołowska, din Munţii Tatra, unde *Lech Wałęsa* avea domiciliu obligatoriu. În octombrie 1983, i s-a decernat Premiul Nobel pentru pace, ceea ce a contribuit mult la creşterea prestigiului său pe plan internaţional şi, totodată, la încurajarea mişcării anticomuniste din Polonia. În condiţiile în care i s-a refuzat dreptul de a se deplasa din ţară pentru a primi premiul, a fost reprezentat la solemnităţile de la Stockholm de soţia şi fiul său. A avut un rol esenţial în transformările de sistem din Polonia, dar şi din întreaga Europă central-răsăriteană, aflându-se la conducerea grevelor (1988) care au determinat puterea comunistă să înceapă convorbirile „Mesei rotunde", din februarie-aprilie 1989, având ca rezultat reintrarea în legalitate a „Solidarităţii" şi iniţierea tranziţiei paşnice a ţării la societatea democratică. După prăbuşirea regimului comunist, a devenit preşedintele Republicii Polone (1990). La următoarele alegeri

prezidenţiale, din 1995, ca şi la cele din 2000, nu a mai reuşit să fie ales, fiind învins de contra-candidatul ex-comunist Aleksander Kwaśniewski. Este preşedintele Fundaţiei „Lech Wałęsa" şi laureat al numeroase foruri şi instituţii politice şi culturale din diverse ţări. A vizitat ţara noastră, la 17 octombrie 2005, ca invitat la Forumul *Liderii Europei de mâine*, desfăşurat la Bucureşti, precum şi pe 18 decembrie 2006, cu ocazia prezentării în Parlamentul României a raportului prezidenţial de condamnare a comunismului.

ABREVIERI

ACNSAS – Arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii

AMAE – Arhivele Diplomatice ale României

ANIC – Direcţia Arhivelor Naţionale Istorice Centrale

ANSV – Arhivele Judeţene Suceava

MAI – Ministerul Afacerilor Interne

EDITOR

Felician Duică s-a născut la 20 septembrie 1974, la Braşov. Licenţiat, specializarea Istorie contemporană universală, Facultatea de Istorie, Universitatea Creştină "Dimitrie Cantemir", Bucureşti, 1998; masterat în Stiinţe Politice, Şcoala Naţională de Ştiinţe Politice şi Administrative, 2005; doctorand, Universitatea din Craiova. A publicat studii privind istoria partidelor politice, relaţii internaţionale contemporane. Asistent cercetare la Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, 2004-2005. Colaborator la "Arhivele Totalitarismului" şi "Dosarele Istoriei". În prezent este consilier parlamentar la Camera Deputaţilor, Parlamentul României.

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE 5

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI 6

CONFERINŢA INTERNAŢIONALĂ „SOLIDARITATEA" – 25 DE ANI. ISTORIE ŞI ACTUALITATE. CRONICĂ 7

„SOLIDARITATEA" – 25 DE ANI. ISTORIE ŞI ACTUALITATE 19

Cuvântul acad. Gheorghe Vlăduţescu, Vicepreşedinte al Academiei Române 22

Cuvântul Excelenţei sale, dl Jacek Palizewski, Ambasadorul Republicii Polone la Bucureşti 24

Cuvântul prof. dr. Radu Ciuceanu, directorul Institutului Naţional pentru Studiul Totalitarismului 26

Cuvântul prof. dr. Jerzy Holzer, Institutul de Ştiinţe Politice, Academia Polonă de Ştiinţe 29

Cuvântul acad. Florin Constantiniu, membru al Consiliului Ştiinţific al Institutului Naţional pentru Studiul Totalitarismului 30

Cuvântul dr. George G. Potra, director executiv al Fundaţiei Europene Titulescu 33

„SOLIDARITATEA" POLONEZĂ ŞI MAREA PREFACERE EUROPEANĂ DE LA SFÂRŞITUL SECOLULUI XX 38

Premisele apariţiei „Solidarităţii" 40

Ideologia şi caracterul social al „Solidarităţii" 44

Prima „Solidaritate”, 17 septembrie 1980 50

A doua etapă din perioada legală a „Solidarităţii” 53

Introducerea legii marţiale. Arestarea liderilor „Solidarităţii” 61

Intervenţia prof. dr. Vladimir Iliescu, membru al Consiliului Ştiinţific al Institutului Naţional pentru Studiul Totalitarismului 66

Intervenţia prof. dr. Andrzej Friszke, Institutul de Studii Politice, Academia Polonă de Ştiinţe 68

Anii ’80 – alegerile 70

SOLIDARITATEA ’25 SAU DESPRE O NOUĂ LECŢIE ÎN ISTORIA UNIVERSALĂ 72

Anexă 80

Amintirile generalului (r) Constantin Olteanu, fost ministru al Apărării Naţionale 87

Intervenţia acad. Florin Constantiniu 90

Intervenţia ambasadorului Gheorghe Năstăsescu 94

„Solidaritatea”, Polonia şi echilibrul european 94

Intervenţia prof. dr. Vladimir Iliescu 96

RELAŢIILE ROMÂNO-POLONE, SEPTEMBRIE 1940 – IANUARIE 1941 97

THE POLES IN HISTORICAL BUKOVINA DURING THE COMMUNIST PERIOD, 1944-1989 103

UN ROMÂN SE ALĂTURĂ „SOLIDARITĂŢII”. „CAZUL IULIUS FILIP” 126

Anexa I 133

Anexa II 135

ASPECTE PRIVIND RELAŢIILE ROMÂNO-POLONE ÎN PERIOADA ANILOR ’80 137

Intervenţia dr. Vasile Buga, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului 148

Intervenţia prof. dr. Constantin Geambaşu, Facultatea de Limbi şi literaturi străine, Universitatea din Bucureşti 150

Intervenţia prof. dr. Radu Ciuceanu 154

Intervenţia dr. Vasile Boroneanţ, arheolog, fost deţinut politic 156

Intervenţia prof. dr. Vladimir Iliescu 158

ISTORIA „SOLIDARITĂŢII” ÎN DATE 159

PORTRETE DE PERSONALITĂŢI ALE MIŞCĂRII „SOLIDARITATEA” 175

Bronisław Geremek 175

Tadeusz Mazowiecki 177

Adam Michnik 179

Czesław Miłosz (1911-2004) 181

Karol Modzelewski 182

Jerzy Popiełusko 183

Lech Wałęsa 184

ABREVIERI 187

EDITOR 188

CUPRINS 189

PUBLICAŢII ÎN COLECŢIILE INST

Colecţia «Documente»

■ Florian Tănăsescu (coord.) • *Ideologie şi structuri comuniste în România*, vol. I. *1917 – 1918*, 1995

■ Ioan Scurtu (coord.) • *Totalitarismul de dreapta în România. Origini, manifestări, evoluţie*, vol. I. *1919 – 1927*, 1996

■ Radu Ciuceanu (coord.), Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Vitalie Văratic • *Misiunile lui A. I. Vîşinski în România. Din istoria relaţiilor româno-sovietice 1944 – 1946. Documente secrete*, 1997

■ Florian Tănăsescu (coord.) • *Ideologie şi structuri comuniste în România*, vol. II. *9 decembrie 1918 – 31 decembrie 1919*, 1997

■ Adrian Brişcă, Radu Ciuceanu • *Rezistenţa armată din Bucovina*, vol. I. *1944 – 1950*, 1998

■ Radu Ciuceanu, Octavian Roske, Cristian Troncotă • *Începuturile Mişcării de rezistenţă în România*, vol. I. *11 aprilie 1945 – 31 mai 1946*, 1998

■ Dan Cătănuş, Octavian Roske • *Colectivizarea agriculturii în România. Dimensiunea politică*, vol. I. *1949 – 1953*, 2000

■ Dan Cătănuş, Octavian Roske • *Colectivizarea agriculturii în România. Represiunea*, vol. I. *1949 – 1953*, 2004

■ Ioan Scurtu (coord.), Cristian Troncotă, Natalia Tampa, Dana Beldiman • *Ideologie şi formaţiuni de dreapta în România*, vol. II. *25 iunie 1927 – 2 ianuarie 1931*, 2000

■ Florica Dobre, Alesandru Duţu • *Distrugerea elitei militare sub regimul ocupaţiei sovietice în România*, vol. I. *1944 – 1946*, 2000

■ Adrian Brişcă • *Rezistenţa armată din Bucovina*, vol. II. *1950 – 1952*, 2000

■ Florica Dobre, Alesandru Duţu • *Distrugerea elitei militare sub regimul ocupaţiei sovietice în România*, vol. II. *1947 – 1964*, 2001

■ Vitalie Văratic • *Preliminarii ale raptului Basarabiei şi nordului Bucovinei, 1938 – 1940*, I.N.S.T. – Libra, 2000

■ Adrian Brişcă • *Rezistenţa armată din Bucovina*, vol. II. *1950-1952*, 2000

■ Dan Cătănuş • *Cadrilaterul. Ideologie cominternistă şi iredentism bulgar*, 2001

■ Radu Ciuceanu, Octavian Roske, Cristian Troncotă • *Începuturile Mişcării de rezistenţă în România*, vol. II. *1 iunie – 18 noiembrie 1946*, 2001

■ Florian Tănăsescu (coord.) • *Ideologie şi structuri comuniste în România*, vol. III. *1 ianuarie 1920 – 3 februarie 1921*, 2001

■ Cristina Păiuşan, Radu Ciuceanu • *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist*, vol. I. *1945 – 1958*, 2001

■ Radu Ciuceanu • *Regimul penitenciar din România 1940 – 1962*, 2001

■ Radu Ciuceanu • *Mişcarea Naţională de Rezistenţă din Oltenia*, vol. I. *1947 – 1949*, 2001

■ Ioan Scurtu (coord.), Dana Beldiman, Natalia Tampa, Corneliu Beldiman, Tiberiu Tănase, Cristian Troncotă • *Ideologie şi formaţiuni de dreapta în România*, vol. III. *5 ianuarie 1931 – 7 iunie 1934*, 2002

■ Cristina Păiuşan, Radu Ciuceanu • *The Romanian Orthodox Church under the Communist Regime*, vol. I. *1945 – 1958*, 2003

■ Ioan Scurtu (coord.), Corneliu Beldiman, Natalia Tampa, Tiberiu Tănase, Cristian Troncotă, Puiu Dumitru Bordeiu • *Ideologie şi formaţiuni de dreapta în România*, vol. IV. *7 iulie 1934 – 30 martie 1938*, 2003

■ Mioara Anton, Ioan Chiper • *Instaurarea regimului Ceauşescu. Continuitate şi ruptură în relaţiile româno-sovietice*, I.N.S.T. – I.R.S.I., 2003

■ Radu Ciuceanu, Corneliu Mihail Lungu (coord.), Florin Constantiniu (responsabil volum), Sever Catalan • *Stenogramele*

şedinţelor conducerii P.C.R. 23 septembrie 1944 – 26 martie 1945, I.N.S.T. – A.N.R., 2003

■ Radu Ciuceanu • *Mişcarea Naţională de Rezistenţă din Oltenia*, vol. II. *1949 – 1952*, 2003

■ Adrian Brişcă • *Rezistenţa armată din Banat,* vol. I. *1945 – 1949*, 2004

■ Marian Cojoc • *Rezistenţa armată din Dobrogea, 1945 – 1960*, 2004

■ Dan Cătănuş • *Între Beijing şi Moscova. România şi conflictul sovieto-chinez*, vol. I. *1957 – 1965*, 2004

■ Cristian Troncotă, Alin Spânu • *Documente S.S.I. privind spaţiul sovietic, 22 august 1939 – 23 august 1944*, 2004

■ Radu Ciuceanu • *Mişcarea Naţională de Rezistenţă din Oltenia*, vol. III. *1953-1980*, 2004

■ Radu Ciuceanu • *Jurnalul unui om liniştit, Nume de cod: Artistul*, 2005

■ Camelia Ivan Duică • *Rezistenţa anticomunistă din Maramureş. Gruparea Popşa, 1948 – 1949*, 2005

■ Adrian Brişcă • *Jurnalul unui partizan: Vasile Motrescu şi Rezistenţa armată din Bucovina*, 2005

■ Cristian Troncotă, Florin Pintilie, Alin Spânu • *Documente S.S.I. despre poziţia şi activităţile politice din România în perioada regimului autoritar. 6 septembrie 1940 – 23 august 1944*, 2005

■ Constantin Buchet • *Social-democraţia încarcerată. Evoluţii politice interne şi reacţii internaţionale, 1946 – 1957*, 2005

■ Dana Honciuc Beldiman • *Statul Naţional Legionar. Septembrie 1940 – ianuarie 1941. Cadrul legislativ*, 2005

■ Dan Cătănuş, Octavian Roske • *Colectivizarea agriculturii în România. Dimensiunea politică*, vol. II. *1953 – 1956*, 2005

■ Ioan Scurtu (coord.), Corneliu Beldiman, Tiberiu Tănase, Badea-Florin Pintilie, Puiu Dumitru Bordeiu • *Ideologie şi formaţiuni de*

dreapta în România, vol. V. *Martie 1938 – 6 septembrie 1940*, 2006

■ Adrian Brişcă • *Rezistenţa armată din Bucovina*, vol. III. *1952-1958*, 2006

■ Cristian Troncotă, Alin Spânu, Florin Pintilie • *Documente S.S.I. despre poziţia şi activităţile grupurilor politice din România. 6 septembrie 1940 – 23 august 1944*, vol. II, 2006

■ Radu Ciuceanu • *Jurnalul unui om liniştit. Nume de cod: Cucu*, vol. II, *1970-1989*, 2006

■ Radu Ciuceanu • *Mişcarea Naţională de Rezistenţă din Oltenia*, vol. IV. *1945-1976*, 2007

Colecţia «Studii»

■ Petre Ţurlea • *8 Noiembrie 1945*, 2000

■ Dumitru Şandru • *Reforma agrară din 1945 în România*, 2000

■ Dana Beldiman • *Armata şi Mişcarea Legionară 1927 – 1947*, 2002

■ Cristian Troncotă • *Istoria Securităţii regimului comunist din România, 1948 – 1964*, 2003

■ Dan Cătănuş, Vasile Buga (coord.) • *Lagărul comunist sub imperiul destalinizării*. *1956*, 2006

■ Florin Abraham • *Transformarea României: 1989-2006. Rolul factorilor externi*, 2006

■ Liu Yong • *Sino-Romanian Relations: 1950's-1960's*, 2006

■ Corneliu Beldiman, Dana Honciuc • *„Ostaş credincios Ţării şi Regelui". Aspecte ale relaţiilor dintre Armată şi Mişcarea Legionară în perioada 1927-1947*, I.N.S.T. – Editura Pro Universitaria, Bucureşti, 2007

Colecţia «Dicţionare»

■ Alesandru Duţu, Florica Dobre • *Eroi români pe Frontul de Răsărit 1941 – 1944*, vol. I, 1995

■ Paul Caravia (coord.), Virgiliu Constantinescu, Ştefan Iloaie • *Mărturisitorii de după gratii. Slujitori ai Bisericii din temniţele comuniste*, 1995

■ Paul Caravia (coord.), Virgiliu Constantinescu, Flori Stănescu • *Biserica întemniţată. România 1944 – 1989*, 1998

■ Paul Caravia (coord.), Virgiliu Constantinescu, Flori Stănescu • *The Imprisoned Church. Romania 1944 – 1989*, 1999

■ Octavian Roske (coord.) • *Mecanisme represive în România 1945 – 1989. Dicţionar biografic*, vol. I. *A – C*, 2001

■ Octavian Roske (coord.) • *Mecanisme represive în România 1945 – 1989. Dicţionar biografic*, vol. II. *D – G*, 2003

■ Octavian Roske (coord.) • *Mecanisme represive în România 1945 – 1989. Dicţionar biografic*, vol. III. *H – L*, 2004

■ Octavian Roske (coord.) • *Mecanisme represive în România 1945 – 1989. Dicţionar biografic*, vol. IV. *M*, 2005

■ Octavian Roske (coord.) • *Mecanisme represive în România 1945 – 1989. Dicţionar biografic*, vol. V. *N – O*, 2006

■ Octavian Roske (coord.) • *Mecanisme represive în România 1945 – 1989. Dicţionar biografic*, vol. VI. *P*, 2007

Colecţia «Memorii»

■ Radu Ciuceanu • *Memorii*, vol. II. *Potcoava fără noroc*, 1994

■ Gheorghe Jurebie • *Memorii*, vol. I. *Pe frontierele identităţii*, 1995

■ Lucian Plapşa • *Memorii*, vol. I. *Soarele de la nord*, 1996

■ Constantin Pantazi • *Cu Mareşalul până la moarte. Memorii*, 1999

■ Andrei Bontaş • *Cronica pierdută a unui om regăsit*, 2001

■ Radu Ciuceanu • *Memorii*, vol. III. *Pecetea diavolului*, 2002

■ Lucian Plapşa • *Memorii*, vol. II. *Popas în iad*, 2004

■ Mihai Timaru • *Memorial din cotul Carpaţilor...*, 2005

■ Mihai Marcu • *Cincinalul unui primar comunist (1975 – 1979)*, 2005

■ Şerban Milcoveanu, *Vârf de lance. Secolul XX. Depoziţii de martor al epocii şi relatări de participant la evenimente*, 2006

Colecţia «Dezbateri»

■ Dan Cătănuş (coord.) • *România şi „Primăvara de la Praga"*, 2005

■ Ana-Maria Cătănuş (coord.) • *Sfârşitul perioadei liberale a regimului Ceauşescu: Minirevoluţia culturală din 1971*, 2005

Colecţia «Sinteze»

■ Vasile Buga • *Apusul unui imperiu.URSS în epoca Gorbaciov, 1985-1991*, 2007

■ Ion Constantin • *Polonia în epoca „Solidarităţii", 1980-1989*, 2007

În afara colecţiilor

■ Florin Constantiniu, Dalila-Lucia Aramă, Dan Cătănuş (coord.) • *Un destin şi o viaţă. Omagiu profesorului Radu Ciuceanu la 75 de ani*, 2003

■ Florin Constantiniu, Dalila-Lucia Aramă, Dan Cătănuş (coord.) • *Un destin şi o viaţă. Omagiu profesorului Radu Ciuceanu la 75 de ani*, Ediţia a doua revăzută şi adăugită, 2004

Aspect de la deschiderea lucrărilor Conferinţei internaţionale *„Solidaritatea" – 25 de ani. istorie şi actualitate*:
prof. dr. Ioan Scurtu, dr. George G. Potra, prof. dr. Radu Ciuceanu, prof. dr. Vladimir Iliescu,
acad. Florin Constantiniu, acad. Gheorghe Vlăduţescu, Anca Stroescu, prof. dr. Jerzy Holzer,
prof. dr. Andrzej Friszke, Antonina Şchiopu şi Excelenţa Sa, Dl Jacek Paliszewski, ambasadorul Republicii Polonia.

Dr. Daniel Hrenciuc, , prof. dr. Radu Ciuceanu, prof. dr. Vladimir Iliescu, Roland Chojnacki, dr. George G. Potra, dr. Georgeta Filitti, dr. Ion Constantin

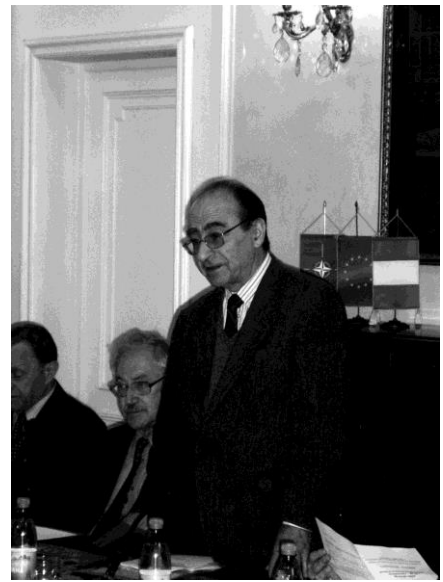

Acad. Gheorghe Vlăduţescu rostind cuvântul
de deschidere a conferinţei

Excelenţa Sa, Dl Jacek Paliszewski, ambasadorul Republicii Polonia,
rostind cuvântul de deschidere a conferinţei

Prof. dr. Jerzy Holzer, rostind cuvântul de deschidere a conferinţei

Acad. Florin Constantiniu, rostind cuvântul de deschidere a conferinţei

Prof. dr. Vladimir Iliescu în timpul conferinţei

Excelenţa Sa, Dl Jacek Paliszewski prof. dr. Radu Ciuceanu, Roland Chojnacki
la recepţia oferită de INST cu prilejul deschiderii lucrărilor conferinţei